

Samankielisyyden murtumia institutionaalisessa
keskustelussa – erimielisyys seurakunnan
tilaisuuksissa

Pro gradu -tutkielma
Amanda Peltomaa
Helsingin yliopisto
Suomalais-ugrilainen ja
pohjoismainen osasto
Suomen kieli
Huhtikuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Amanda Peltomaa		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Samanmielisyyden murtumia institutionaalisessa keskustelussa – erimielisyys seurakunnan tilaisuuksissa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 114 + 2 sivua liitteitä
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tutkielmassa tarkastellaan erimielisyyksiä vapaamuotoisessa institutionaalisessa keskustelussa papin ja seurakuntalaisten välillä. Tarkoituksena on selvittää, miten aineiston erimielisyyssekvenssit syntyvät ja päättyvät, kuka sekvenssin osia tuottaa sekä miten institutionaaliset roolit vaikuttavat erimielisyyksien muodostumiseen. Lisäksi tarkastellaan erimielisyyden osoittamisen kielellisiä ja kehollisia keinoja. Tutkimusmetodina hyödynnetään etnometodologista keskusteluanalyysia. Yhteensä 76 minuutin mittainen videoaineisto on kerätty vuonna 2016 erään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnan tilaisuuksista (kastejuhlasta, kirkkokahveilta, raamattupiiristä ja messujatkoilta). Aineisto koostuu kuudesta 2–9 hengen seurueen keskustelusta ja sisältää 13 erimielisyyssekvenssiä, jotka sisältävät edelleen lukuisia erimielisiä vuoroja. Puheen lisäksi työssä analysoidaan kehollisia keinoja, kuten eleitä ja ilmeitä. Tutkielma vahvistaa aiemmissä tutkimuksissa esitettyä käsitystä erimielisyyssekvenssin synnyn kaksiosaisesta rakenteesta, joka koostuu 1) erimielisyyden laukaisevasta kohteesta ja 2) erimielisyyden aloituksesta. Aineisto sisältää kolme erityyppistä erimielisyyden kohdetta ja neljä erilaista keinoa aloittaa erimielisyys. Yleisin erimielisyyden aloittava toimintajako on vieruspari, jossa erimielisyys kohdistuu edellisen puhujan kannanottoon ja se ilmaistaan kannanotolla. Erimielisyyssekvenssi viedään päätökseen karkeasti viidellä eri tavalla ja useimmiten keskustelijoiden yhteistyönä. Yleisimmän erimielisyys päättyy jyrkkään puheenaiheen vaihtoon tai siihen, että toinen osapuolista myöntyy toisen keskustelijan kantaan. Keskustelujen vapaamuotoisuudesta huolimatta erimielisyyden syntyyn ja sen päättämiseen liittyvien keinojen käyttö jakautuu institutionaalisten roolien mukaan. Erimielisyyden aloittavia haastavia kysymyksiä ja erimielisyyden päättäviä jyrkkiä aiheenvaihdoksia esittää vain pappi. Lisäksi pappi jättää nostamatta esiin seurakuntalaisten väärinkäsityksiä ja päättää siten keskustelun uuden suunnan itsenäisesti. Sekä instituution edustaja että maallikot esittävät erimielisiä toisia kannanottoja ja olettujen sisältäviä vuoroja ja ilmaisevat erimielisyyden päättämiseen suuntautuvaa myöntymistä. Erimielisyyden päättämisen keinoista kompromissialoitteet ja keskustelusta vetäytyminen kuuluvat puolestaan vain seurakuntalaisten resursseihin. Seurakunnan tilaisuuksissa vastuu keskustelun ohjaamisesta ja päättämisestä vaikuttaa erimielisyyssekvenssin rakentumisen perusteella olevan papilla; seurakuntalaiset eivät pääte erimielisyyssekvenssiä kertaakaan, vaan hyödyntävät lievempiä keinoja. Sitä vastoin erimielisyyttä syntyy hyvinkin spontaanisti, ja aineiston valossa näyttää siltä, etteivät institutionaaliset roolit rajaa niiden eksplikointia. Keskustelijoiden on siis hyväksyttyä esittää erimieliset näkökulmansa, mutta valta sekvenssin päättämiseen säilyy instituution edustajalla, papilla. Lisäksi työssä tuodaan esiin, että jonkinlainen kannanottovuoro sisältyy lähes jokaisen erimielisyyssekvenssin syntyyn. Subjektivisia ja emotionaalisia ulottuvuuksia sisältävät kannanotot vaikuttavatkin olevan yksi oleellisimmista erimielisyyden syntymisen vaikuttimista.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords erimielisyys, erimielisyyssekvenssi, keskusteluanalyysi, institutionaalinen vuorovaikutus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kaisa-kirjasto; Muoto-opin arkisto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset	2
1.2 Aineisto.....	3
1.3 Teoreettis-metodinen tausta.....	9
1.3.1 Keskusteluanalyysi	9
1.3.2 Multimodaalisuus	10
1.3.3 Institutionaaliset puhetilanteet	11
2. Erimielisyys ilmiönä	14
2.1 Erimielisyys-termin määrittelyä.....	16
2.2 Erimielisyyssekvenssi.....	20
2.3 Erilinjaisuus ja vastasukaisuus.....	22
2.4 Episteemisyys.....	24
3. Erimielisyyden synty	27
3.1 Syntytyyppinä kannanottovieruspari.....	29
3.1.1 Suora erimielisyys.....	31
3.1.2 Epäsuora erimielisyys.....	37
3.2 Oletus	44
3.2.1 Oletuksen sisältävä vuoro kohteena.....	44
3.2.2 Oletuksen sisältävä vuoro aloituksena.....	49
3.3 Haastava kysymys	54
3.3.1 Haastava kysymys erimielisyyden aloituksena	56
3.3.2 Haastava kysymys erimielisyyden kohteena ja aloituksena.....	58
3.4 Dialogipartikkelit erimielisyyden aloituksena.....	64
3.5 Yhteenvedoa aineiston syntytyypeistä	68
4. Erimielisyyden päätös.....	69
4.1 Jyrkkä aiheen vaihto.....	71

4.1.1 Täysi aiheenvaihto	72
4.1.2 Näkökulman vaihto	75
4.2 Myöntyminen.....	77
4.2.1 Samanmielinen myöntyminen – alistuminen.....	78
4.2.2 Vastasukainen myötäily	82
4.3 Kompromissi	84
4.4 Väärinkäsitys.....	89
4.5 Vetäytyminen.....	94
4.6 Yhteenvedoa aineiston päätöstyypeistä	97
5. Lopuksi.....	100
Lähteet.....	102
Liite 1: Keskustelunanalyttiset litterointimerkit	109

1. Johdanto

Kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään, he osoittavat väistämättä, ovatko samaa vai eri mieltä edellä esitettyjen vuorojen kanssa. Mielenpitemisen keinot kuitenkin vaihtelevat suuresti sen mukaan, missä seurassa tai tilanteessa satumme olemaan. Erityisen tarkkaan kielellisiä keinoja tulee punnittua institutionaalisissa tilanteissa, joissa keskustelun toinen osapuoli on usein vieras, työtehtävässä ja alansa asiantuntija. Tällöin erimielisyyden osoittaminen saattaa muodostua jopa vaikeaksi: harva kyseenalaistaa lääkärin antamaa suositusta, ainakaan lääkärille itselleen epäilystä eksplikoiden.

Erimielisyyden osoittamisen vaikeus lääkärin vastaanotolla tai vaikkapa Kellan tiskillä liittyy institutionaalisen vuorovaikutuksen tarkkarajaiseen roolitukseen: asiantuntijuuteen ja asiakkuuteen. Keskustelua institutionaalisissa tilanteissa ei perinteisesti ole nähty tasavertaisena tai päämäärättömänä toimintana, vaan tehtäväorientoituneena ongelmanratkaisuna, jonka suorittamiseen molemmat osapuolet yleensä tähtäävät ja sitoutuvat. (Drew & Heritage 1992: 22.)

Kaikki institutionaaliset tilanteet eivät kuitenkaan noudata yhtä tiukkaa kaavaa, vaan lähentyvät vapaamuotoisuudessaan arkikeskustelua (mts. 28). Olen seurannut lähietäisyydeltä papin ammatin harjoittamista vuosien ajan, ja se vaikuttaisikin olevan työ, joka rikkoo monia perinteisinä pidettyjä institutionaalisen vuorovaikutuksen piirteitä. Vaikka papin työssä on hyvin kaavamaisia, käsikirjoitusta seuraavia jaksoja (esim. erilaiset kirkolliset kaavat, kuten avioliittoon vihkiminen), jatkuvissa arkipäivän kohtaamisissa pappi kuitenkin toimii tilanteen ja keskustelukumppaneidensa mukaan: ei ole yhtä oikeaa, joka kerta samanlaisena toistuvaa tapaa vetää raamattupiiriä tai jutustella perhejuhlissa.

Papin ja seurakuntalaisten väliset keskustelut ovatkin antoisaa tutkittavaa keskusteluanalyttikolle: puhujat jakavat tuntemattomallekin papille runsaasti ajatuksiaan ja näkemyksiään sekä päästävät tämän elämänsä ilon ja surun hetkiin. Keskustelut, jotka pursuavat mielipiteitä, tunteita herättäviä aiheita ja erilaisia oletuksia tuottavat monenlaisia erimielisyyksiä. Toisinaan samanmielisyyden murtumia ei tarvitse hakea: affektiset reaktiot synnyttävät vahvoja – yleensä institutionaalisissa tilanteissa tai tuntemattomien kesken vältettäviä – erimielisyyden osoituksia. Useimmat aineiston keskusteluissa esiin nousevat erimielisyytilanteet

osoittautuvat kuitenkin hienovaraisiksi, kontekstissa hiljalleen rakentuviksi ilmiöiksi, joiden kontrastiivisuutta voi olla mahdotonta osoittaa vain tietyn vuoron, sanavalinnan tai eleen perusteella – siitäkkin huolimatta, että ulkopuoliselle tarkkailijalle jää aineistosta vahvakin tuntemus samanmielisyyden rikkoutumisesta. Nämä keskustelun joukkoon lähes huomaamatta limittyvät samanmielisyyden murtumat löytyvätkin vasta pidempiä puheen jaksoja, erimielisyyssekvenssejä, tarkastelemalla.

1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tutkielmassani analysoin vapaamuotoisissa mutta institutionaalisissa kasvokkai-keskusteluissa ilmeneviä erimielisyyssekvenssejä. Työni perusta on vuonna 2016 keräämäni aineisto, joka koostuu erään Suomen evankelis-luterilaisen papin vapaamuotoista vuorovaikutusta sisältävistä työtilanteista. Tarkastelen keskustelunanalyysin keinoin, miten keskustelujen erimielisyyttä sisältävät sekvenssit rakentuvat kahdenkeskisissä tai muutaman hengen välisissä tilanteissa.

Olen kiinnostunut siitä, kuka erimielisyyssekvenssin osia tuottaa, sillä institutionaalisessa tilanteessa asiantuntijan ja maallikon roolit vaikuttavat osaltaan kommunikaatioon; ei ole yhdentekevää, kumpi aloittaa tai päättää erimielisen jakson. Analysoin, millaisia erilaisia sekvenssejä erimielisyysjaksoista muodostuu: millainen vuoro saa erimielisen vastauksen, millainen erimielisyyttä ilmaiseva vuoro on ja miten erimielisyys päätetään.

Sekvenssien analyysissä tutkin erimielisyyden kielellisiä keinoja, kuten sana- valintoja, vuorojen rakennetta ja niiden ajoitusta. Lisäksi tarkastelen vuoron ymmärtämisen kannalta keskeisiä kehollisia piirteitä, kuten puhujien eleitä, naurua, katseita ja prosodiaa. Olen hyödyntänyt soveltuvin osin Lorenza Mondadan (2014) vakiinnuttamaa litterointityyliä, joka mahdollistaa myös kehollisuuden kuvaamisen kielellisen toiminnan rinnalla.

Seurakunnan tilaisuuksissa käytettävä kieli voidaan laskea paitsi institutionaalisen, myös uskonnollisen vuorovaikutuksen kategoriaan. Analysoimani keskustelut käydään evankelis-luterilaisen seurakunnan tapahtumissa ja/tai tiloissa, mukana on kirkon edustaja eli pappi ja puheenaiheetkin sivuavat muun muassa Raamattua ja sen tulkitsemista, kummin tehtäviä ja kirkon ajankohtaisia ilmiöitä. Uskonnollinen vuorovaikutus ja kieli ovat monitieteisiä käsitteitä, joilla ei – ainakaan fennistiikan alalla – ole kovin vakiintuneita merkityksiä (Muilu 2014: 41–42).

Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole analysoida kielen uskonnollisuutta, joten en lähde sijoittamaan aineistoani uskonnollisen kielen ja sen lukuisten alatermien (ks. Mielikäinen ja Nissi 2014: 8) kartalle sen tarkemmin. Totean kuitenkin, ettei aineiston uskonnollinen konteksti ole ohitettavissa erimielisyyksiäkään tutkiessa; osaa vuoroista ei olisi mahdollista tutkia ilman kristinuskon sanaston tai uskonnollisista teksteistä inspiroituneiden intertekstuaalisten verkostojen huomioimista. Uskonnollisuutta sisältävät tai uskonnolliseen kontekstiin sijoittuvat puhetilanteet eivät siis ole oma, muusta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta irrallinen kuplansa, jota pitäisi tarkastella vain uskonnollisuutensa kautta (Lehtinen 2014: 180), vaan niistä voidaan tutkia kaikenlaisia kielenpiirteitä ja käyttötapoja (esim. huumori ja leikkittely, ks. Nissi 2014; slangi, ks. Paananen 2012).

Tämän työn tutkimuksen kohteeksi valikoituivatkin vapaamuotoisen institutionaalisen keskustelun erimielisyydet. Tutkin keskustelun erimielisyyttä osana laajempaa kokonaisuutta, eli kohteesta, aloituksesta, vastauksista ja päätöksestä muodostuvaa erimielisyyssekvenssiä. Haen työssäni vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millä kielellisillä ja kielenulkoisilla tavoilla erimielisyyttä voidaan osoittaa institutionaalisessa kasvokkai keskustelussa?
- Miten erimielisyyssekvenssi syntyy: kenen ja millaiset vuorot muodostuvat sekvenssin laukaiseviksi kohteiksi? Entä millaiset erimieliset vuorot aloittavat erimielisyyssekvenssin?
- Miten erimielisyyssekvenssi päätetään?
- Miten keskustelijoiden institutionaaliset roolit näkyvät vapaamuotoisen keskustelun erimielisyyssekvensseissä?

Tavoitteenani on tuottaa lisätietoa paitsi erimielisyyssekvenssien rakentumisesta ja päättymisestä sekä osien tyypillisistä piirteistä, myös tuoda keräämäni aineiston avulla esiin toistaiseksi vähänlaisesti tutkittua, institutionaalisen ja arkisen keskustelun välillä tasapainottelevaa keskustelutilannetta, joka sisältää kummankin keskustelutyypin piirteitä.

1.2 Aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu yhden Suomen evankelis-luterilaisen seurakunnan papin erilaisissa työtehtävissään käymistä vapaamuotoisista keskusteluista. Keräsin aineiston syksyllä 2016, ja se on kuvattu videokameralla sekä äänitetty ulkoisella mikrofonilla. Aineistoa on yhteensä noin 76 minuuttia, ja siitä löytyy yhteensä 13 erimielisyyssekvenssiä. Kukin sekvenssi sisältää useampia erimielisiä vuoroja, mutta tarkastelen niitä tässä työssä osana laajempaa kokonaisuutta ja erimielisyyssekvenssiä, joka on tässä työssä ensisijainen mielenkiinnon kohteeni.

Päysin nauhoittamaan saman papin keskusteluja neljään erilaiseen työtilanteeseen kuuden erilaisen seurueen pariin. Keski-ikäinen, pääkaupunkiseudulla asuva ja työskentelevä miespappi keskustelelee monipuolisen ihmisjoukon kanssa: aineiston keskusteluissa on mukana papin lisäksi 1–8 henkilöä. Osa keskustelijoista on hänelle entuudestaan tuttuja, ja esimerkiksi messujatkoilla läsnä on myös papin oma esimies, seurakunnan kirkkoherra. Suurimman osan puhekumppaneistaan pappi tapaa tilanteissa kuitenkin oletettavasti ensimmäistä kertaa. Erimielisyyksiä ei ilmennyt kaikissa seurueissa, vaan analyysini sisältää erimielisyyssekvenssejä neljän eri joukon kesken käydyistä keskusteluista.

Monet keskustelutilanteet ovat kestoltaan lyhyitä, sillä kirkon vapaamuotoisemmissa tilaisuuksissa papin voidaan odottaa keskustelevan mahdollisimman monen seurakuntalaisen tai vieraan kanssa tasapuolisesti. Esimerkiksi kirkkokahveilla tutkimani pappi vaihtaa pöytäseuruetta noin viiden minuutin välein, eikä kaikissa keskusteluissa ilmene lainkaan erimielisyyksiä. Mitä pidempään pappi ehtii viettää saman seurueen tai puhekumppanin kanssa, sitä enemmän erimielisyyksiä ehtii ilmetä: lähes 40 minuutin mittaisessa raamattupiiri-nauhoituksessa ilmenee yhteensä seitsemän erimielisyyssekvenssiä, mikä on yli puolet koko aineiston erimielisyyssekvensseistä.

Kaikissa aineistoni keskustelutilanteissa on papin lisäksi läsnä vähintään kaksi, messujatkoilla jopa kahdeksan muuta henkilöä, mutta erimielisyyssekvenssit rakentuvat useimmiten vain kahden henkilön välille. Pappien työtehtäviin sisältyy myös kahdenkeskisiä keskusteluita esimerkiksi sielunhoidon tai surukeskustelujen myötä, mutta valitsin aineistooni tietoisesti tilanteita, joissa keskustelut tapahtuvat useamman henkilön kesken tai ainakin läsnä ollessa. Aineistoa rajatessani ajattelin havaintojeni ja kokemusteni perusteella, että julkisemmissa tilaisuuksissa todennäköisyys vapaamuotoisen, arkikeskustelua lähentyvän keskustelun esiintymiselle on suurempi kuin intiimeissä, tunteita ja elämäntilanteita käsittelevissä työtehtävissä,

joissa saattaa myös olla etukäteen suunniteltu etenemisjärjestys tai kaava. Toinen rajaukseen vaikuttanut tekijä oli luonnollisesti aineiston saatavuus: aineistonkerääjä hyväksytään herkemmin mukaan julkisiin tai muihin sellaisiin tilaisuuksiin, joiden fokus ei ole yksittäisen ihmisen yksityisasioiden käsittelyssä.

Lyhyt kesto ja useamman henkilön läsnäolo eivät kuitenkaan tehneet aineistoni keskusteluista pelkkää arkista rupattelua. Useimmat niistä sivuavat hyvin henkilökohtaisia teemoja: entuudestaan tuntemattomankin papin kanssa keskustellaan ihmissuhteista, elämäkatsomuksesta ja moraalisisista kysymyksistä sekä omista kokemuksista. Mielipiteitä ja kannanottoja herättävät puheenaiheet mahdollistavat erilaisten konfliktien syntyminen helpommin kuin perinteisessä institutionaalisessa asetelmassa, jossa molempien keskustelijoiden päätavoitteeksi oletetaan tietyn tehtävän suorittaminen (esim. Kelan tiskillä asiointi, kts. Sorjonen & Raevaara 2006). Samaan aikaan institutionaalisen kontekstin mukanaan tuoma epäsymmetria papin ja seurakuntalaisen (tai muun puhekuppanin) välillä ohjaa keskustelijoita kuitenkin välttämään tunteenpurkauksia ja suorita, näkyviä erimielisyyden osoituksia erityisen vahvasti (Haakana & Sorjonen 2011: 1288). Aineistoni erimielisyyssekvensseissä korostuvatkin hienovaraisuus ja monitulkintaisuus: useissa esimerkeissä keskustelijat häivyttävät erimielisyytensä rivien väliin eivätkä esitä avoimen kontrastoivia vuoroja. Nekin aineiston tilanteet, joissa osapuolet osoittavat eksplisiittisesti erimielisyyttään ja alkavat jopa väitellä aiheesta, pyritään rauhoittamaan mahdollisimman nopeasti esimerkiksi myötäilyn tai huumorin keinoin.

Analysoimani keskustelutilanteet ovat peräisin lapsen kastejuhlasta, palvelutalossa säännöllisesti kokoontuvasta raamattupiiristä, sunnuntaisen messun jälkeisiltä kirkkokahveilta seurakuntatalon salista sekä kirkkokahvien jälkeen vietetyiltä ns. messujatkoilta eli seurakunta-aktiivien palaute- ja ideointitilaisuudesta.

Taulukko 1: Aineiston erimielisyyssekvenssien määrä.

Keskustelutilanne	Erimielisyyssekvenssien määrä
Raamattupiiri	7
Kastejuhla	2
Kirkkokahvit	2
Messujatkot	2
Yht. 4	Yht. 13

Huomattava ero erimielisyyssekvenssien määrässä raamattupiirin ja muiden tilanteiden välillä selittyy todennäköisesti keskustelijoiden tuttuudella sekä tilanteen luonteella ja kestolla. Seuraavaksi avaan kutakin keskustelutilannetta tarkemmin.

Raamattupiiri on jo varhain kristinuskon piirissä käytetty uskonharjoittamisen muoto, jossa Raamattua luetaan yhdessä, pienissä ryhmissä ja luetusta keskustellen. (Luhtasela 1945: 8–9.) Piiri voi koostua hyvin vapaamuotoisesta keskustelusta ja vapaaehtoisista seurakuntalaisista, mutta erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon piirissä tilaisuuden johtajana voi toimia työtehtäviensä puolesta myös pappi; niin myös omassa aineistossani. Tällöin toiminnan luonnekin on usein tehtävääorientoituneempaa, ja keskustelu sisältää selkeän johtajan myötä myös koulumaisia kysymys–vastaus-jaksoja kokoontumiskerralla luettua tekstiä koskien. (Kts. Nissi 2010: 56–57.)

Aineistoni raamattupiiri on säännöllisesti vanhusten palvelutalossa kokoontuva, kerrallaan noin 40 minuutin mittainen tilaisuus. Papin mukaan kyseiseen piiriin osallistui hänen lisäksi yleensä noin 3–5 osallistujaa, mutta videoimallani kerralla paikalla oli vain kaksi henkilöä: seurakunta-aktiivi Raili sekä koko tilaisuuden ajan puhumattomana pysytellyt nainen. Kaikki raamattupiiristä analysoimani keskustelut ovat siis kolmannen osapuolen läsnäolosta huolimatta kahdenkeskisiä.

Sosiaalisena tilanteena raamattupiiri tarjoaa hengellisen ulottuvuuden lisäksi mahdollisuuksia tutustua muihin samanhenkisiin ihmisiin. Tapaaminen sisältää paljon yhteistoimintaa: kuulumisten vaihtoa, oikean Raamatun kohdan etsimistä ja äänen lukemista, keskustelua tekstistä, rukousta ja arkistakin rupattelua. Luottamuksellisessa ilmapiirissä on luontevaa jakaa tekstien esiin nostamia ajatuksia omastakin elämästä ja tuoda monenlaisia mielipiteitä esiin. (Luhtasela 1945: 17; Nissi 2010: 58.) Säännölliset kokoontumiset olivatkin tehneet myös papista ja hänen kanssaan monessa asiassa erimielisestä Railista toisilleen tuttuja, ja henkilökohtainen suhde tekee erimielisyyksien esilletuomisesta luontevampaa kuin tuntemattomien kesken tai ensimmäistä kertaa tavatessa (ks. Peräkylä ym. 2002: 19–20; Tikkanen 2010: 6).

Raamattupiirin erimielisyyssekvenssit ovatkin enimmäkseen peräisin melko henkilökohtaisista keskusteluista, joissa erimielisyys kohdistuu osanottajien

erilaisiin raamatuntulkintoihin. Toisaalta raamattupiiriin kuuluu olennaisena osana myös muu rupattelu; aineistoni raamattupiirissä pappi kyseli Railin kuulumisia ja kertoi kirkon ajankohtaisista asioista. (Ks. myös Nissi 2010: 58.) Tällaisessa avoimessa keskustelussa mielipiteiden törmäminen ennemmin tai myöhemmin on hyvin todennäköistä.

Kasteessa pappi liittää lapsen tai aikuisen kirkon ja seurakunnan jäseneksi. Kastetilaisuuden voi pitää kirkossa, seurakunnan tiloissa tai kotona, ja yleensä sen yhteydessä järjestetään lähisuvulle myös juhlat (ns. ristiäiset) tarjoiluineen (Aamenesta öylättiin: s. v. kaste.) Videoin papin työtehtävässään seurakunnan tiloissa järjestetyssä **kastejuhlassa**, jossa oli paikalla kastetun lapsen ja tämän vanhempien lisäksi parikymmentä henkilöä. Vaikka varsinainen kasteen toimittaminen viekin papilta vain hetken työaikaa, aikataulujen salliessa on yleistä, että pappi jää mukaan juhlaan kahvittelemaan ja keskustelemaan kasteväen kanssa – näin myös aineistossani. Aineistossa pappi päätyy pisimmäksi aikaa keskustelemaan nuorehkon pariskunnan kanssa, jonka mies on juuri kastetun lapsen kummi. Keskusteltavaa riittää muun muassa kummin tehtävistä, lasten kanssa touhuamisesta ja urheilusta. Kastejuhlan keskustelujen erimielisyyssekvenssit liittyvät paitsi henkilökohtaisiin mielihipe-eroihin, myös papin antamiin neuvoihin. Papin institutionaalisen aseman kannalta neuvon antaminen on luontevaa, mutta koska keskustelu on hyvin arkista ja annetut neuvot perustuvat papin omiin kokemuksiin (eivätkä esimerkiksi kirkon opetukseen, jonka kiistaton asiantuntija pappi olisi), niiden antaminen on symmetrian kannalta ongelmallista. Ohjailu voi ohjailtavasta tuntua alentavalta ja vapautta uhkaavalta. Lisäksi ohjeita antava joutuu kiusalliseen tilanteeseen, jos neuvoja ei noudatetakaan: arkikeskustelussa ei ole tavallista velvoittaa toimintaan, ja ohjeista kieltäytyminen tekisi epätasapainoisen tilanteen näkyväksi. (Heritage & Sefi 1992: 413.)

Kirkkokahvit järjestetään yleensä sunnuntaisin vietettävän messun eli ehtoollisjumalanpalveluksen jälkeen seurakunnan tiloissa (ks. Aamenesta öylättiin: s. v. jumalanpalvelus). Tilaisuus on vapaamuotoinen, ja siellä messuun osallistuneilla on tilaisuus nauttia seurakunnan tarjoamaa kahvia ja pientä purtavaa sekä seurustella keskenään tai messun toimittaneen papin kanssa. Aineistoni pappi on kahveja edeltäneen messun puheosuudessa eli saarnassa puhunut anteeksiannosta, ja kirkkokahveilla monet seurakuntalaiset haluavatkin jatkaa keskustelua aiheesta (Aamenesta öylättiin: s. v. saarna). Pappi vaihtaa seuruetta noin viiden tai kymmenen

minuutin välein ja keskustelee tasapuolisesti sekä ennalta tuttujen että täysin uusien kasvojen kanssa. Kirkkokahveilta aineistossani on kaksi erimielisyyssekvenssiä, ja molemmat ovat peräisin saman seurueen kesken käydyistä keskusteluista. Papin lisäksi pöydässä istuvat noin 60-vuotias Kari, 40-vuotias Olga, 30-vuotias Anna ja tämän noin 10-vuotias tytär. Aineistosta ei ilmene, tuntevatko seurakuntalaiset toisiaan, mutta Kari on seurakunta-aktiivi, joka tuntee papin jo vuosien takaa. Anna tyttarineen puolestaan kertoo olevansa ensimmäistä kertaa kyseisen seurakunnan tilaisuudessa.

Kirkkokahvien jälkeen pappi osallistui vielä **messujatkoille**, eli seurakunnan järjestämään, noin puolituntiseen keskustelu- ja palautetilaisuuteen. Messussa työskennelleet kirkkoherra eli kyseisen paikallisseurakunnan johtaja ja pappi johtavat puhetta ison pöydän ääressä. He pyytävät seitsemältä jatkoille jääneeltä seurakuntalaiselta vapaamuotoista palautetta aamuisesta jumalanpalveluksesta sekä kysyvät toiveita jatkoa ajatellen. Jatkoille jääneet aktiivit ovat iältään noin 40–70-vuotiaita miehiä ja naisia, ja hekin ottavat esille aamuksen saarnan teeman, anteeksiannon. Alun esittelykierroksen perusteella seurakuntalaiset eivät ole papille ainakaan kovin tuttuja, mutta siitä huolimatta pöydän ääressä palautteen lomassa jaetaan myös melko henkilökohtaisia tarinoita lähipiiristä ja eletystä elämästä.

Aineiston sisältämät papin työtilanteet ovat keskenään erilaisia, mutta niitä yhdistää erityisesti kaksi asiaa. Ensinnäkin ne ovat kaikki hyvin vapaamuotoisia tilanteita, joissa papin ei ole pakollista noudattaa ennalta määrättyä kaavaa. Raamattupiiri on tilanteena näistä kaavamaisin, mutta tutkielmani esimerkit ovat peräisin sen virallisen, kysymys–vastaus–vieruspareihin perustuvan osuuden jälkeisestä jutustelu-uokiosta. Näennäisestä vapaamuotoisuudesta huolimatta on kuitenkin pidettävä mielessä, että pappi on esimerkeissä työtehtävässä, eikä vuorovaikutus siksi ole kuitenkaan täysin verrattavissa arkikeskusteluun. Seurakunnan tilaisuuksissa pappi on instituution edustaja, ja hänellä voidaan nähdä olevan vastuu ja paine pitää keskusteluja yllä – voisi siis kuvitella, että hän on etukäteen valmistautunut esimerkiksi ajankohtaisia tai tilaisuudelle relevantteja puheenaiheita pohtimalla.

Toinen tilanteita yhdistävä tekijä on se, että erimielisyydet jäävät useimmiten kahden henkilön, papin ja maallikon, välille. Vaikka tilanteissa on parhaimmillaan läsnä yhteensä yhdeksän henkilöä, eivät muut maallikot pääsääntöisesti puutu syntyviin erimielisyyssekvensseihin, vaan ne syntyvät ja päättyvät kahden henkilön välisinä vuorovaikutusjaksoina. Tämänkin tulkitsen johtuvan institutionaalisista

rooleista: kun erimielisyyden toinen osapuoli on keskustelua johtava pappi, on maallikoilla suurempi kynnys ryhtyä vaikuttamaan vuorovaikutustilanteen kulkuun.

1.3 Teoreettis-metodinen tausta

Seuraavaksi esittelen tutkielmassa hyödyntämäni teoriaa sekä tutkimusmetodina käyttämäni etnometodologisen keskustelunanalyysin periaatteita ja termejä (1.3.1). Vaikken tässä työssä ota systemaattisesti keskustelujen multimodaalisiin aineksiin, avaan lyhyesti termin keskustelunanalyysin viitekehyksessä saamia merkityksiä (1.3.2). Lisäksi taustoitan institutionaalisista keskusteluista aiemmin tehtyä tutkimusta ja vertailen aineistoani niiden tekemiin löydöksiin (1.3.3).

1.3.1 Keskustelunanalyysi

Työni tutkimusmetodi on etnometodologinen keskustelunanalyysi, joka sai alkunsa 1960-luvun Yhdysvalloissa sosiologi Harvey Sacksin johdolla. Tutkimussuunnan johtava ajatus on, että vuorovaikutus on järjestäytyntä ja rakenteellisesti jäsenytävää toimintaa yksityiskohtiaan myöten: puhujien saavuttama yhteisymmärrys ei ole sattumaa eikä arkikeskustelu kaoottista, vaan vuorovaikutus etenee sekventiaalisesti, vuoroittain, tiettyjen lainalaisuuksien ja rakenteiden mukaan. (Hakulinen 1997: 13; Heritage 1996: 236.)

Keskustelunanalyysi tutkii luonnollisia keskusteluja kontekstissaan. Nauhoittamalla tai videoimalla aitoja tilanteita vuorovaikutuksen monimuotoisuus ja lukuisat yksityiskohdat intonaatioineen ja eleineen tallentuvat tutkimuskäyttöön ja litteoitaviksi. Keskustelunanalyysi perustuu ajatukselle, että pieninkin kielenpiirre voi olla merkityksellinen analyysille, ja puheen merkitys ja tehtävä päätellään kontekstin antamien vihjeiden perusteella. Keskustelun konteksti, roolit ja tilanteet syntyvät jatkuvasti uudelleen keskustelijoiden intersubjektiivisen toiminnan tuloksena: jokainen vuoro on samanaikaisesti sekä tulkinta edellisestä että pohja seuraavalle vuorolle. (Hakulinen 1997: 15; Heritage 1996: 236–237.)

Keskustelunanalyysia käytetään metodina kielitieteellisissä tutkimuksissa, mutta se ei ole vain ensisijaisesti kielitieteellinen menetelmä: keskustelunanalyysin tutkimuskohteita ovat kaikki sosiaalisen vuorovaikutuksen vakiintuneet mallit, joiden avulla ihmiset voivat luoda ymmärrystä, toimia yhdessä ja rakentaa

tunnistettavia sosiaalisia tilanteita. Puheella ja kielenkäytöllä on kuitenkin niiden tutkimuksessa suuri merkitys. Mainittuja vuorovaikutuksen perusjäsenyksiä ovatkin esimerkiksi vuorottelujäsennys, vierusparit, preferenssijäsennys ja korjausjäsenys. Nämä vakiintuneet toiminnan mallit löytyvät hyvin erilaisista keskusteluista, ja ne toimivat keskustelunanalyttisinä lähestymistapoina erilaisiin tutkimusilmiöihin. (Lindholm ym. 2016: 16; Peräkylä 1997b: 177; Raevaara ym. 2001: 15–16.)

Keskustelunanalyysin perusajatus samanmielisyyden suosimisesta ja erimielisyyden välttämisestä keskustelussa on johtanut teoriaan preferenssijäsennyksestä, joka onkin yksi työni kannalta keskeisimmistä teorioista. Useimmiten keskustelijat toimivat konfliktien syntymisiä ennakoiden ja vältellen, ja pyrkivät tuottamaan vastauksen, joka vastaa aiemman vuoron asettamaa preferenssiä. Vastaus itsessään voi olla myönteinen tai kielteinen, mutta sen on oltava samassa linjassa aiemman vuoron kanssa: pyyntöön on preferoitua vastata suostumuksella, kehuun erimielisyydellä. (Sacks 1987: 57; Tainio 1997: 94.)

Tässä työssä keskeiseksi nousevat myös sekvenssin ja sekventiaalisuuden käsitteet. Kirjoitan niistä lisää alaluvussa 2.2 Erimielisyyssekvenssi.

1.3.2 Multimodaalisuus

Multimodaalisten ilmiöiden tutkimusta tehdään useilla eri tieteenaloilla erilaisin tutkimusmenetelmin ja painotuksin. Keskustelunanalyysin kentällä hyödynnetään erityisesti multimodaalista vuorovaikutusanalyysia, jonka avulla tutkitaan ihmisten reaaliaikaista ja kasvokkaista tai teknologian avulla käytyä keskustelua. Kun perinteisessä keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena oli enimmäkseen vain puhe, multimodaalinen tutkimus yhdistää analyysiin myös kielenulkoisia vuorovaikutuskeinoja. Multimodaalisessa vuorovaikutuksen tutkimuksessa otetaan huomioon siis paitsi kielelliset valinnat, myös osanottajien fyysiset resurssit (keho, eleet, prosodia, kasvonilmeet) ja vuorovaikutusympäristö (esineet, tila, liike), jotka vaikuttavat ymmärtämiseen ja ymmärretyksi tulemiseen. (Kääntä – Haddington 2011: 11.)

Kielenulkoisten vuorovaikutusresurssien tutkiminen on tärkeää, sillä erilaiset kehon ilmaisut (katse, ele, ilmeet) vaikuttavat vuorovaikutukseen suuresti: esimerkiksi erilaisia ilmeitä tuotetaan keskustelun aikana myös tiedostamatta, mutta

niillä voi olla suurestikin vaikutusta keskustelukumppanin tekemiin tulkintoihin – ja sitä myöten vuorovaikutustoimintaan. Kehollisia viestejä tuotetaan jatkuvasti, ja niillä pystyy kommunikoimaan myös sanattomasti: tervehdykset ja tunteidenkin ilmaisut on mahdollista välittää onnistuneesti ilman kielen apua. (Lindholm ym. 2016: 16.)

1.3.3 Institutionaaliset puhetilanteet

Keskusteluanalyysi kehittyi arkikeskustelujen tutkimuksen ympärille, ja arkikeskusteluja pidetäänkin ensisijaisena keskustelun muotona: se sallii osallistujille paljon vapauksia ja opitaan luonnollisesti perheen ja ystävien kanssa. Institutionaalisten tilanteiden keskustelut puolestaan vaativat usein harjaantumista ja tietoa sopivasta käytöksestä, sillä niissä vaikuttavat arkielämästä poikkeavat roolit ja vuorovaikutuksen kehykset. (Ks. Drew – Heritage 1992: 19.) Tässä työssä tarkasteltavat keskustelut tapahtuvat institutionaalisissa tilanteissa, joissa pappi käy vapaamuotoisia keskusteluja seurakunnan järjestämässä tilaisuuksissa eli työtehtävissään.

Vuorovaikutustilanne lasketaan institutionaaliseksi, mikäli ainakin yhdellä keskusteluun osallistujista on johonkin instituutioon sidottu tavoite, tehtävä tai identiteetti (Drew – Heritage 1992: 22). Keskiöön nousevatkin institutionaalisen keskustelun roolit, joita ovat tyypillisimmin asiantuntija (instituution edustaja) ja maallikko (asiakas). Roolit eivät ole kiinteitä, vaan ne rakentuvat ja kehittyvät institutionaalisen keskustelun edetessä: puheenvuorojen muotoilut ja ei-kielellinen toiminta ilmentävät, millaisessa tilanteessa ja roolissa puhuja kokee toimivansa (ks. Raevaara – Sorjonen 2006: 148). Lähtökohtaisesti institutionaaliset roolit ovat kuitenkin epäsymmetrisiä ja sisältävät tilanteen konvention mukaisia, erityisiä rajoituksia, jotka vaikuttavat keskustelijoiden toimintaan. (Drew – Sorjonen 2011: 194.)

Asiantuntijan rooliin kuuluu yleensä keskustelun johtaminen, mutta enemmän vastuuta antava rooli myös rajoittaa: ammatillisuuden nimissä asiantuntija saattaa esimerkiksi pidättäytyä erilaisten tunteiden näyttämisestä (nk. *professional cautiousness*, 'ammatillinen varovaisuus, harkitsevaisuus'). Etäisyyden ottamisella instituution edustaja pyrkii hienotunteisuuteen ja neutraaliuteen haastavissakin keskusteluissa, sillä liian henkilökohtaiset tunneilmaukset voitaisiin virallisessa tilanteessa kokea sopimattomina. Toisaalta asiantuntijan on kyettävä esittämään tarvittaessa myös empatiaa ja ymmärrystä – esimerkiksi hoitohenkilökunnan taholta

koettu tunteeton käytös voitaisiin kokea yhtä epäsuotuisana kuin holtittomat tunteenpurkauksetkin. (Arminen 2005: 85–86; Drew – Heritage 1992: 24, 46–47.)

Maallikon tehtävä institutionaalisessa tilanteessa on asiantuntijan auktoriteetin tunnustaminen. Se osoitetaan keskustelussa esimerkiksi toimimalla asiantuntijan ohjeiden ja kehotusten mukaan, pysymällä annetuissa aikarajoissa ja vastamalla esitettyihin kysymyksiin. Useimmiten myös institutionaalisten tapaamisten syyn perustelu jää maallikon vastuulle: keskustelunanalyttiset tutkimukset mm. lääkärin vastaanotolta, Kelasta ja R-kioskeilta osoittavat, että on asiakkaan vastuulla kertoa, miksi on saapunut paikalle (ks. Arminen 2005: 85; Raevaara – Sorjonen 2006: 130). Vaikka instituution edustaja ja maallikko katsovat tapaamistaan eri näkökulmista, heillä oletetaan olevan yhteinen päämäärä: tapaamisen taustalla on jokin tietty tavoite, jonka toteuttamiseen molemmat osapuolet aktiivisesti tähtäävät. Malliesimerkkejä tällaisesta vuorovaikutuksesta ovatkin juuri mainitut lääkärikäynnit tai asioinnit. (Drew – Heritage 1992: 22; Drew – Sorjonen 2011: 194.)

Institutionaaliset tilanteet voidaan jakaa muodollisiin ja epämuodollisiin puhetilanteisiin. Esimerkiksi oikeudenkäyntikeskustelut ja median haastattelut ovat julkisia ja/tai yleisölle suunnattuja muodollisia tilanteita, joilla on vakiintunut ja tiukka vuorottelujärjestelmä, josta ei yleensä poiketa. Yksityisemmät, usein kahdenkeskiset ja arkikeskustelua lähentyvät lääkärin vastaanottokäynnit tai virkailijan ja asiakkaan väliset tapaamiset puolestaan luokitellaan epämuodollisiksi. (Drew – Heritage 1992: 27–28.) Kehys ei näissä tilanteissa ole yhtä muodollinen ja käsiteltävät aiheet voivat olla hyvin intiimejä, mutta selkeät toimintamallit ja roolien epäsymmetria ovat edelleen läsnä: asiantuntija kysyy kysymyksiä ja ohjaa tilannetta, kun asiakkaan tehtäväksi jää vastaaminen ja toiminta ohjeiden mukaan. (Arminen 2005: 56; Raevaara – Sorjonen 2001: 49.)

Kaikki institutionaalisessa ympäristössä käytävä keskustelu ei kuitenkaan sisällä selkeitä toimintamalleja, vaan on huomattavasti epämuodollisiksikin kuvailtuja puhetilanteita epävirallisempaa. Perinteisesti on ajateltu, etteivät keskustelut ole institutionaalisia osanottajien rooleista tai ympäristöstä huolimatta, jos keskustelemalla ei hoideta mitään institutionaalista tehtävää. Uudemmassa tutkimuksessa on kuitenkin osoitettu, ettei institutionaalinen vuorovaikutus ole irrotettavissa arkikeskustelusta, vaan niiden rajat voivat olla hyvin häilyviä: samassakin keskustelussa voidaan sujuvasti liukua kontekstista toiseen. (Ks. Drew – Sorjonen 2011: 193.) Papin työtehtävissään käymiä keskusteluja käsittävä aineistoni vahvistaa

käsitystä institutionaalisen vuorovaikutuksen joustavasta luonteesta. Aineiston keskustelut eivät sisällä aina sellaisia selkeitä tavoitteita, jotka näkyisivät ainakaan ulkopuoliselle tutkijalle (esim. rupattelu kirkkokahveilla), mutta keskusteluja ei käytäisi lainkaan, ellei työtehtävä olisi tuonut pappia tilanteeseen. Näennäisesti tavoitteen kevyt rupattelu asiakkaan kanssa voi toimia välineenä jonkin toisen tavoitteen täyttämiseen (ks. Peräkylä 1997a: 202), mutta papin työ myös eroaa monista aiemmin tutkituista ammateista: työtilanteissa ihmisten kanssa seurustelu ja läsnäolo on yksi työtehtävistä, ei tehtävän suorittamisen sivutuote.

Kun lääkärin vastaanotolla tai Kelassa säästä puhuminen on toissijainen toiminto päätavoitteen (esim. oireiden selvittäminen tai etuuden hakeminen) ohessa (kts. Sorjonen ym. 2001: 12), seurakunnat järjestävät runsaasti toimintaa, jossa keskusteleminen – niin arjesta kuin hengellisyydestä – on papille mitä oleellisinta työtä. Raamattupiirit, kirkkokahvit, ikäihmisten syntymäpäiväkäynnit, kastejuhlien, häiden ja hautajaisten vapaamuotoiset osuudet – kaikkialla käydään keskusteluja laidasta laitaan. Myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2010 julkaiseva listaus *Papin ydinsaaminen* painottaa seurakuntalaisten kanssa vuorovaikutuksessa olemista:

Pappisvirka on luterilaisen tunnustuksen mukaan nimenomaan sanan ja sakramenttien hoitamisen virka. Se on palvelutehtävä, joka on olemassa jotta ihmisissä syntyisi ja kasvaisi usko Kristukseen. Papin tehtävässä korostuu evankeliumin julistamisen ja opettamisen ulottuvuus. – – Tiedollisen osaamisen rinnalla papin työssä tarvitaan kiinnostusta ihmisiin ja hyviä vuorovaikutustaitoja, kykyä olla lähellä ihmistä ja kykyä olla esillä. (Papin ydinsaaminen 2010: s. 1, 3.)

Neutraaliuden ja ammattimaisuuden pyrkimyksistä huolimatta väärinkäsitykset, kunkin osallistujan henkilökohtaiset mielipiteet ja tunteet sekä muut subjektiiviset muuttujat eivät jää institutionaalisten tilanteiden ulkopuolelle. Vaikka esimerkiksi asiakkaan ja virkailijan välinen kielellinen konflikti eroaakin jonkin verran vaikkapa läheisten ystävien välisestä kielellisestä konfliktista, erimielisyyksiä esiintyy kaikenlaisissa keskusteluissa.

Institutionaalinen tilanne tuo vuorovaikutukseen kuitenkin arkikeskusteluista puuttuvaa painetta ylhäältä annettujen roolien mukaiseen käytökseen, mikä vaikuttaa osaltaan aineistoni erimielisyyssekvenssien hienovaraisuuteen. Seuraavassa luvussa käsitelen tarkemmin erimielisyys-termiä sekä erimielisyyteen läheisesti liittyviä ilmiöitä, erilinjaisuutta, vastasukaisuutta ja episteemisyyttä.

2. Erimielisyys ilmiönä

Käsite *erimielisyys* (engl. *disagreement*) määritellään Kielitoimiston sanakirjassa seuraavasti: ”mielipiteiden erilaisuus, (risti)riita, kiista, eripuraisuus, epäsopu, tora” (KS, hakusana *erimielisyys*). Erimielisyys on nähty keskusteluanalyttisen tutkimuksen valossa odotuksenvastaisena, preferoimattomana ilmiönä, joka voi vaikeuttaa yhteistyössä rakentuvaa vuorovaikutusta (Sacks 1987: 58–59; Schegloff 2007: 60). Konfliktitilanteet koetaan länsimaisessa kulttuurissa yleisestikin arkaluontoisiksi ja yksityisiksi asioiksi, ja ilmiön tutkimus keskittyi pitkään joko hyvin muodollisiin puhetilanteisiin (esim. oikeuden istunnot) tai aikuisten sijasta lasten väliin erimielisyyksiin (Gruber 1998: 468–469). Stigmastaan huolimatta erimielisyys ei suinkaan ole aina ongelma eikä varsinkaan poikkeus ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, vaan päinvastoin hyvin yleinen ja inhimillinen ilmiö.

Vaikka erimielisyys on sanakirjankin mukaan vakiinnuttanut itselleen voittopuolisesti melko negatiivisia konnotaatioita, erimielisyys ei läheskään aina tarkoita riitatilannetta: kaikenlaiset aiemmasta eriävät kannanotot ja evaluoinnit sekä mielipiteiden vaihdot sisältävät erimielisyyttä, mutta eivät välttämättä suuria tunteita. Erimielisyyttä osoitetaan suoraan kieltosanoilla tai edeltävän vuoron kyseenalaistamisella vain harvoin, ja niinkin hienovaraiset toiminnot kuin edeltävän vuoron osittainen toisto, selvennyspyyntö tai viivästynyt, polveileva vastaus ovat yleisimpiä erimielisyyden merkkejä (Pomerantz 1984: 70). Vaikka näistä laajasti puhutaankin keskustelussa preferoimattomina toimintoina, on jokaisen aineiston kohdalla syytä miettiä, ovatko ne todella sellaisia. Esimerkiksi Sorjonen (1997) kirjoittaa, ettei mitään puheen jaksoa tulisi pitää automaattisesti ongelmallisena, elleivät keskustelijat itse käsittele niitä sellaisina (mts. 112).

Erimielinen vuoro ei myöskään viriä tyhjästä, vaan on aina responsiivinen: se syntyy vasta, kun keskustelussa esitetään vuoro, johon voi reagoida muutoin kuin samanmielisesti. Värikäskään kannanotto ei ole tae erimielisyyden syntymisestä, ellei vastaanottaja tuo vastaväitteellä esille omaa eriävää mielipidettään tai muuten osoita edeltävän lausuman ongelmallisuutta. Erimielisyyssekvenssit, erimielisyyttä sisältävät keskustelun jaksot, voivat pienimmillään muodostua toteavasta väitteestä ja sitä seuraavasta erimielisyyden osoituksesta. Usein sekvenssit kuitenkin laajenevat yhdestä vierusparista useampia erimielisiä vuoroja sisältäviksi jaksoiksi. Niin

käy myös aineistossani: toisinaan erimielisyyden tiedostettu preferoimattomuus saa keskustelijat muodostamaan pitkiä ja selitteleviä vuoroja, mutta monesti osanottajat myös tarttuvat toistensa erimielisiin vuoroihin yhä uudestaan saaden sekvenssin veynymään vilkkaan erimielisen keskustelun vuoksi. (Coulter 1990: 185; Silenti 2000: 12.)

Arkikeskustelussa ja institutionaalisessa tilanteessa ilmenevillä erimielisyys-tilanteilla on aiemman tutkimuksen mukaan paljon yhteistä. Koska samanmielisyys on yleensä preferoitua, erimielisyyden osoittamista pidetään vältettävänä, ongelmallisena tekona useimmissa keskusteluissa niin perheen kesken (ks. Peräkylä ym. 2002: 19–20; Tikkanen 2010: 6) kuin institutionaalisissakin yhteyksissä. Tästä pääsäännöstä on kuitenkin joitakin poikkeuksia: jos edellinen puhuja moittii itseään tai kehuu keskustelukumppaniaan, tämän perään odotettu, preferoitu vastaus onkin erimielinen (Pomerantz 1984: 77).

Preferoidut vastaukset ovat yleisesti ottaen täsmällisesti ja selkeästi muotoiltuja, ja ne tuotetaan ripeästi edeltävän vuoron perään, jopa osin päällekkäispuhunnassa. Preferoimattomat vuorot, kuten erimielisyydet, puolestaan tuotetaan jopa monitulkintaisuuteen johtavalla varovaisuudella, monimutkaisin rakentein ja erilaisten alustusten kera. (Pomerantz 1984.) Aineistoni osoittaa, että jopa dialogipartikkelien runsas käyttö voi toimia erimielisyyden ilmauksena; loppujen lopuksi vuorot on aina tulkittava kontekstissaan.

Juuri erimielisyyden monimuotoinen, hienovarainen ja tilanteinen luonne tekeekin ilmiön tutkimisesta haastavaa: aitoa konfliktitilannetta ei saa tallennettua tilauksesta, eikä vapaamuotoisen tilanteen nauhoittaminen takaa erimielisyyksien ilmenemistä (kts. Räikkönen 2008: 3–4). Lisäksi institutionaalisessa keskustelussa esiintyviä erimielisyyksiä tutkiessa ongelmaksi on joskus nähty aineiston yksipuolisuus: helpoiten on saatavilla hyvin muodollisia virkatilanteita, joissa voimakas institutionaalisuuden tunne rajoittaa asiakkaan tai maallikon mahdollisuuksia osoittaa erimielisyyttään vapaasti (esim. oikeuden istunnot, ks. Knoblauch 1990: 168).

Tässä työssä huomioni kiinnittyy ennen kaikkea instituution edustajan ja maallikon – papin ja seurakuntalaisen – välisen erimielisyyssekvenssin muodostumiseen ja keinoihin: kumman vuoro laukaisee erimielisyyden, kumpi tuottaa ensimmäisen erimielisen vuoron ja kumpi aloittaa sovittelun erimielisyyssekvenssin lopulla – ja miten. Ennen varsinaiseen analyysiin siirtymistä esittelen tässä luvussa erimielisyydestä tehtyä aiempaa tutkimusta sekä esittelen ja määrittelen

analyysilleni olennaisimpia termejä. Käyn ensin (alaluku 2.1) läpi kotimaista ja ulkomaista erimielisyystutkimusta ja opinnäytetöitä sekä arkisen että institutionaalisen keskustelun näkökulmista – aineistoni kun yhdistää kumpaakin puhetilannetta melkoisen tasavertaisesti. Sitten esittelen erimielisyyssekvenssin kaavan (alaluku 2.2), jolle analyysini perustuu. Lopuksi kuvaan työni muita keskeisiä kielenilmiöitä ja niistä tehtyä tutkimusta: aineistossa erimielisyyteen kytkeytyvät myös sellaiset ilmiöt kuin erilinjaisuus ja vastasukaisuus (alaluku 2.3) sekä monen erimielisyyden taustalla oleva episteemisyys, käsitys tiedon omistamisesta ja laadusta (alaluku 2.4).

2.1 Erimielisyys-termin määrittelyä

Erimielisyys on arkipäiväinen ja tuttu ilmiö, mutta *erimielisyys*-termille ei ole yksiselitteistä määritelmää. Kuten edellä totesin, sille on arkikielessä runsaasti merkityksiltään hieman eri sävyisiä lähitermejä, joita kuitenkin käytetään puheessa synonyymisesti. Suomenkielisen keskusteluanalyttisen tutkimuksen piirissä erimielisyyden määrittelyä hankaloittaa termien runsauden lisäksi englanninkielisen tutkimusperinteen tuoma sekavuus: kaikki alkukieliset termit eivät käänny yksiselitteisesti suomeksi, ja niitä voidaan kääntää ja tulkita monella tapaa. Erimielisyydestä on puhuttu hyvin erilaisilla painotuksilla ja nimityksillä myös englanniksi. Tässä alaluvussa teenkin tiiviin katsauksen keskusteluanalyttiseen erimielisyyttä koskevaan tutkimukseen ja lähitermeihin sekä määrittelen tässä työssä käsittelemäni erimielisyyden rajat.

Keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa erimielisyydestä tai sen kaltaisista tutkimuskohteista käytetään ainakin neljää eri termiä, joista tässä käytän Silentin (2000) käyttämiä käännöksiä. Termeillä erimielisyys (*disagreement*, ks. Pomerantz 1984), kiistely tai väittely (*argument*, ks. Coulter 1990), konfliktipuhe (*conflict talk*, ks. Knoblauch 1991) ja kielellinen konflikti (*verbal conflict*, ks. Vuchinich 1990) on kullakin omat kannattajansa, mutta pohjimmiltaan tutkijat ovat käsitelleet näillä hyvin läheisiä, elleivät jopa samoja, ilmiöitä. (Silenti 2000: 5.) Näiden lisäksi Tieteen termipankki erottaa samanmielisyyden (*agreement*) samanlinjaisuudesta (*alignment*) ja myötäsukaisuudesta (*affiliation*), minkä perusteella oletan myös näiden vastakohtien – erilinjaisuuden ja vastasukaisuuden – olevan erimielisyydestä erotettavia ilmiöitä. (Tieteen termipankki: s. v. samanmielisyyys.)

Esittelen seuraavaksi lyhyesti kustakin termistä tehtyä tutkimusta ja avaan niiden keskenään erilaisia painotuksia. Keskityn Silentin (2000) esiin nostamaan englanninkieliseen tutkimuskirjallisuuteen, mutta huomioin myös muutamia kotimaisia lähteitä. Katsauksen erimielisyyden suhteesta erilinjaisuuteen ja vastasukaisuuteen teen kuitenkin omassa alaluvussaan 2.3, sillä Tieteen termipankki luokittelee ne toisistaan irrallisiksi ilmiöiksi, eikä samaa tarkoittaviksi lähitermeiksi.

Väittelyä (*argument*) on tutkinut muun muassa Jeff Coulter (1990). Hän tulkitsee erimielisyyden (*disagreement*) tutkimiansa väittelysekvenssien rakennusosaksi: tämän tulkinnan mukaan erimielisyys olisi siis yksittäinen toiminto, joka voi olla osa laajempaa väittelyjaksoa. (Mas. 181.) Coulter esittää, että väittelysekvenssit syntyvät, kun kaksi tai useampi henkilö tuo esiin vastakkaiset väitteensä suhteessa puheenaiheeseen; vierusparin etujäsenen on siis oltava (selittävä) väite (*declarative assertion*). Pienimmillään sekvenssi koostuu väitteestä ja vastaväitteestä, mutta yleisiä ovat myös niihin liittyvät laajennukset, jotka mahdollistavat pitkät väittelyjaksot. (Mas. 185.)

Väittelyyn liittyvät kiinteästi myös syytökset, syyttäminen ja syyllistäminen. Näitä ilmiöitä ovat tutkineet mm. lasten väittelyjä analysoineet Goodwin ja Goodwin (1987) sekä suomenkielisestä aineistosta muun muassa televisiohaastatteluja tutkinut Maarit Berg (2003) ja monenkeskisiä perhekeskusteluja pro gradu -työnsään analysoinut Hanna Räikkönen (2008).

Amerikkalaisten perheillallisten vuorovaikutusta tutkinut Samuel Vuchinich (1990) käyttää puolestaan termiä kielellinen konflikti (*verbal conflict*). Hänen mukaansa se on puhetoiminto, jossa kaksi tai useampi keskustelun osallistujaa vuoroitellen kumoavat ja vastustavat toistensa lausumia tai toimintoja. Samalla keskustelijat osoittavat valtaa ja affektista asennoitumista toisiinsa. Osanottajat hiljaisesti tunnustavat ja tiedostavat konsensuksen katkenneen, ja konflikti pysyy yllä niin kauan, kunnes aihe vaihtuu. Konfliktin ei siis tarvitse ratketa, eikä usein niin käykään – yleistä on vain hyväksyä erimielisyys ja jatkaa uudella näkökulmalla. (Mas. 118–119.) Tästä huolimatta konflikteissa on vahvasti läsnä voittamisen ja häviämisen ilmapiiri: jos (ja kun) aihe ei vaihdu täysin yhteisymmärryksessä, toisen on alistuttava ja luovutettava. (Mas. 123.)

Konfliktista puhuu myös sosiologi Allen D. Grimshaw (1990a), joka tutkii ilmiötä erityisesti sosiaalisena prosessina. Vaikka Grimshaw'n mukaan konfliktit ovat osa jokapäiväistä elämää, ne ovat pohjimmiltaan uhkaavia tilanteita, jotka

kuluttavat paljon energiaa ja resursseja – Grimshaw perustelee tätä asettamalla kahdenkeskiset konfliktit samalle jatkumolle jopa koko ihmiskuntaa uhkaavien, kansainvälisten konfliktien kanssa. (Mas. 1.) Hänen mukaansa keskustelussa konflikteilla on aina jokin tavoite, kuten sosiaalisten suhteiden arviointi tai auktoriteetti- asemasta neuvottelu (Grimshaw 1990b: 283–285). Konfliktit voivat johtua niin abstrakteista uskomuksista kuin konkreettisista, puhetilanteessa käytettävistä esineistäkin. Jos konflikti kietoutuu ihmisen, ihmisryhmän tai instituution ympärille, ne liittyvät yleensä näiden käytökseen tai ominaisuuksiin. (Mas. 294.)

Omaan aineistooni verrattuna edellä esitetyt *konflikti*-termin määrittelyt kuulostavat kuitenkin melko kontrastoivilta: vaikka institutionaalisessakin tilanteessa roolit elävät keskustelun mukana, niistä ei voi neuvotella loputtomiin. Grimshaw’n esittämä kuvaus konflikteista resursseja kuluttavina, tavoitteellisina sosiaalisen aseman neuvotteluina eivät istu luontevasti aineistooni. Papin ja seurakuntalaisten välillä yhteisenä päämääränä vaikuttaisi kuitenkin aina olevan sujuva keskustelu, ei auktoriteetin todistelu – erimielisyyksissäänkin.

Aineistoni näkökulmasta relevanteimman määritelmän erimielisyydestä esittääkin vapaamuotoisia perhekeskusteluja tutkinut Hubert Knoblauch (1990). Knoblauch erottaa konfliktipuheen ja erimielisyyden omiksi ilmiöikseen. Konfliktipuhetta hän pitää preferenssijärjestyksen rikkovana, mahdollisesti jopa huutoon ja riitaan ajautuvana vuorovaikutuksena, jossa keskustelun osanottajat toimivat vuorovaihdon sääntöjen vastaisesti, esimerkiksi puhumalla päällekkäin (mas. 169, 187); tämä vastaa nähdäkseni myös erimielisyys-termin sanakirjassa saamia luonnehdintoja epäsopu, eripuraisuus ja tora (KS: s. v. erimielisyys). Erimielisyyden Knoblauch puolestaan esitetään rakenteellisesti järjestäytyneenä ja sekventiaalista jäsennystä noudattavana ilmiönä, joka kuitenkin osoittaa puhujan (erimielisen) asennoitumisen edeltävään vuoroon (mas. 170).

Täten Knoblauch herättää kysymyksen erimielisyyden oletetusta preferoimattomuudesta. Hän esittääkin, että erityisesti vapaamuotoisessa keskustelussa (*informal discussion*) erimielisyys on jopa preferoitu, leimallinen piirre, jota käytetään paitsi keskustelujen temaattisen etenemisen tai topikaalisen relevanssin edistäjänä, myös puhtaasti hovin ja jännityksen vuoksi. (Mas. 170, 189.) Toisinaan keskustelijat voivat jopa välttää verbaalisia konflikteja erimielisyyden avulla: responsiivisena ilmiönä erimielisyys on täysin yhdessä rakennettavaa toimintaa, joka tietyissä tilanteissa voi vähentää epäsymmetriaa ja valta-asemien aiheuttamia kitkoja

keskustelijoiden välillä (mas. 166). Toisin sanoen Knoblauch esittää erimielisyyden olevan lähes neutraalia mielipiteiden erilaisuutta: ristiriita on olemassa sisällöllisellä tasolla, mutta se ei näy osallistujien käytöksessä tai vuorovaikutustilanteen etenemisessä radikaalisti, vaan on huomiota herättämätön osa normaalia keskustelua.

Koska edellä esitelty erimielisyyden termit ovat osin synonyymisiä, en jätä mitään niistä täysin huomiotta: esimerkiksi osa raamattupiirin keskusteluista lähennee Coulterin (1990) ja Vuchinichin (1991) esittämiä määritelmiä. Tässä työssä käytän erimielisyys-termiä kuitenkin enimmäkseen Knoblauchin viitoittamaan tapaan: kuvaan sillä vuoroja, jotka asennoituvat edeltävään vuoroon, sen osaan tai sen implikoimaan oletukseen erimielisesti, mutta jotka kuitenkin eksplikoidaan sekventiaalista asemaa noudattaen, (pääosin) vahvoja tunteenpurkauksia vältellen ja yhteistyöhakuisesti.

Oma aineistoni sisältää myös institutionaalisen ulottuvuuden, joka on otettava huomioon Knoblauchin arkikeskusteluista syntyntä teoriaa hyödyntäessä. Knoblauchin muita neutraalimpi käsitys erimielisyyden luonteesta vastaa kuitenkin aineistoni keskustelutilanteita parhaiten. Institutionaalisisista tilanteista huolimatta keskustelut ovat hyvin vapaamuotoisia: puolitutut pappi ja seurakuntalaiset eivät noudata keskusteluissaan (ainakaan ulospäin näkyviä) kaavoja. Keskustelujen rakenne ei säry eivätkä osallistujat useimmissa esimerkeissä ajaudu edes väittelyn kaltaisiin tilanteisiin, joissa erimielinen vuoro toisensa jälkeen tarkoitushakuisesti kumottaisiin: erimielisyyssekvenssi on aineistossa usein lyhyt sivujuonne, joka määritä koko keskustelua.

On kuitenkin huomattava, ettei jakoa eri- ja samanmielisyyksiin voi tehdä täysin yksiselitteisesti: monet vuorot sisältävät piirteitä molemmista ilmiöistä. Keskustelu on spontaania toimintaa, eivätkä puhujat aina itsekään heti tiedä, miten suhtautua edeltäviin vuoroihin. Niinpä he eivät esitä vain hiottuja mielipiteitä, vaan ne muotoutuvat keskustelun edetessä selkeämmiksi. (Kts. Tainio 1993: 160.)

Myös Jarkko Niemi nostaa esiin väitöskirjassaan (2015), että esimerkiksi myönnyttely on ilmiö, joka jää eri- ja samanmielisyyden jatkumon keskivaiheille: myönnyttelevät vuorot eivät suoranaisesti tue eivätkä vastusta toisen puhujan edellä esittämiä mielipiteitä, mutta silti ne usein enteilevät erimielisyyttä (mts. 2). Harmaata aluetta löytyy, sillä keskustelussa ilmenneitä erimielisyyksiä harvoin jäädään toistamaan useiden vuorojen ajaksi. Aina ole edes mahdollista saavuttaa

samanmielisyyttä, ja välillä näkökanta yksinkertaisesti on jätettävä avoimeksi, jotta keskustelu ja toiminta pääsee jatkumaan. (Niemi 2015: 3.)

Lisäksi on muistettava, että erimielisyyden sisältä löytyy aste-eroja, vaikka siitä olisi jo eroteltu tämän luvun alussa esitellyt affektisemmat ilmiöt, kuten konfliktipuhe ja väittäly. Erimielinen vuoro voi olla muodoltaan mitä tahansa suoran torjunnan ja osittaisen samanmielisyyden (ns. implisiittinen erimielisyys; kts. Pomerantz 1975: 66–86) väliltä. Lisäksi Pomerantz (1984) on jaotellut erimielisiä kannottoja kolmeen luokkaan niiden vahvuuden mukaan: vahvoiksi, samanarvoisiksi ja heikoiksi erimielisyyden ilmauksiksi (mts. 72). Tarkka luokittelu on kuitenkin vaikeaa, sillä kukin erimielisyys on ainutlaatuisten osiensa summa, eivätkä tilanteet toistu koskaan täysin samanlaisina. Esimerkiksi Tainio (1993) on kritisoinut Pomerantzin esittämää jaottelua valaisevalla esimerkillä: ”Myös sen päättelemisen, millaisissa suhteissa eri leksikaaliset elementit ovat toisiinsa, on hankalaa. Onko *hyvä ajatus* vahvempi vai heikompi ilmaus kuin *kiva ajatus*?” (mts. 162).

Vaikka aineistoni erimielisyydet eroavat toisistaan monin tavoin, en tässä työssä näe mielekkääksi ottaa järjestelmällisesti kantaa tutkimieni erimielisten vuorojen vahvuuteen tai heikkouteen. Sen sijaan pyrin kuvaamaan ne kontekstissaan, erimielisyyssekvenssin osina. Erimielisyys on laaja tutkimusaihe ja aineistoni hyvin monisyinen kokoelma erimielisyyttä sisältäviä keskusteluja; siksi suurempien kokonaisuuksien tarkastelulla on mahdollista havaita pienten yksityiskohtien yhdessä muodostamia tendenssejä, jotka vain sanatasoa tai yksittäistä vuoroa tutkimalla voisivat jäädä huomaamatta.

2.2 Erimielisyyssekvenssi

Tutkin tässä työssä erimielisyyksiä tilanteisesti ja osana erimielisyyssekvenssiä. Erimielinen vuoro ei synny tyhjästä, vaan on aina responsiivinen – se siis vaatii keskustelussa edelleen jotakin, johon puhuja voi reagoida erimielisesti. Keskustelunanalyysissä tällaisia kahden toisiinsa kiinteästi liittyvän puheenvuoron toimintajaksoja kutsutaan vieruspareiksi (engl. *adjacency pair*). Vieruspari muodostuu kahden eri puhujan vierekkäisistä vuoroista, etu- ja jälkijäsenistä. Vierusparit ovat usein melko vakiintuneita, ja etujäsenen esittäjä odottaa yleensä tietynlaista, esittämänsä vuoroon sopivaa jälkijäsentä. Jos etujäsenenä on esimerkiksi tervehdys, preferoitu ja odotettu jälkijäsen sille on vastatervehdys. (Heritage 1996: 240–241; Raevaara 1997: 76.)

Vieruspari voi edelleen muodostaa pienimmän mahdollisen toimintajakson eli sekvenssin; esimerkiksi tervehdys (etujäsen) ja vastatervehdys (jälkijäsen) muodostavat samanaikaisesti vierusparin ja tervehdyssekvenssin. Sekvenssi kuitenkin voi olla – ja usein onkin – yhtä vierusparia laajempi kokonaisuus. Schegloffin (2007) sanoin sekvenssit ovat toiminnan aikaan saamisen välineitä: etujäsen määrittää toiminnan suunnan ja ehdotuksen hyväksyvä jälkijäsen joko toteuttaa sen tai ainakin edistää sen toteutumista. Samanlinjaiset jälkijäsenet ovat vuorovaikutuksessa vahvasti preferoituja, sillä keskustelulla yleensä pyritään tiettyyn päämäärään, ja käytetyn vierusparin etujäsen odottaa määrätynlaista jälkijäsentä. Etujäsenen sopimaton jälkijäsen, kuten ongelmaa osoittava erimielisyys, pysäyttää toiminnan eikä siksi ole tavoiteltava vastaus. (Levinson 1983: 304; Schegloff 2007: 58–59.) Se, minkälaiset vuorot ongelmaa osoittavat, vaihtelee kuitenkin sekvenssin ja tilanteen mukaan: esimerkiksi kehuun saatetaan vastata erimielisesti, sillä omakehujen välttäminen tulkitaan tilanteessa preferoidummaksi kuin kehuun oikeellisuuden myöntäminen. (Kts. Pomerantz 1984: 77.) Suomalaisista kehuista tehty tutkimus tekee kuitenkin erilaisen huomion: kehuun vastaanottajat useimmiten hyväksyvät kehut ja reagoivat niihin myönteisesti (Etelämäki ym. 2013: 472).

Jotkut sekvenssit, kuten tervehdyssekvenssi, ovat niin vakiintuneita, että puhujille on muodostunut sosiaalistumisen ja tiheän harjoittelun kautta alitajuinen ymmärrys sen käytöstä ja ilmenemismuodoista. Tällaiset sekvenssit eivät sisällä vaihtoehtoisia jälkijäseniä: tervehdykseen voi vastata norminmukaisesti vain vastatervehdyksellä. (Schegloff 2007: 58.) Suurin sekvensseistä sisältää kuitenkin enemmän variaatiota: sekvenssit voivat olla laajuudeltaan mitä tahansa aina yhdestä useampaan vieruspariin, ne voivat rakentua hyvin eri tavoilla ja jälkijäsenille voi olla monia vaihtoehtoisia tyyppejä yhden sijaan. Toisin sanoen monilla sekvensseillä ei ole vakiintunutta ja tyypillistä ilmiä – ja tähän joukkoon kuuluu myös erimielisyyssekvenssi (*disagreement sequence*). (Knoblauch 1991: 186; Silenti 2000: 12.)

Jonkinlaisia karkeita erimielisyyssekvenssin perusosia on kuitenkin mahdollista nimetä, ja niitä ovat vapaamuotoisessa arkikeskustelussa tutkineet muun muassa Hubert Knoblauch (1991) ja Virpi Silenti (2000). Heidän mukaansa ja aineistonikin perusteella erimielisyyssekvenssi rakentuu yksinkertaistetusti neljästä osasta:

1. Erimielisyyden kohde	}	Erimielisyyden synty
2. Erimielinen vuoro, erimielisyyden aloitus		
3. Erimieliseen vuoroon tuotetaan vastaus (tai useampi)	}	Erimielisyyden päätös
4. Erimielisyyssekvenssi päättyy		

Näistä sekvenssin vaiheista kaksi ensimmäistä muodostavat yhdessä **erimielisyyden synnyn**. Laukaiseva vuoro on **erimielisyyden kohde**, joka voi olla esimerkiksi kannanotto tai oletus. Aineistoni laukaisevat vuorot esitetään usein neutraalisti, toisen puhujan esille tuomia aiheita millään lailla kontrastoimatta. Erimielisyyden kohdetta ei siis havaintojeni mukaan voi ennalta tunnistaa sisällön tai ilmiänsuun perusteella, eikä sille ole tiettyjä ehtoja. Vasta kontekstia tarkastelemalla tiedetään, mikä vuoro laukaisee erimielisyyden: sama vuoro voi tilanteesta ja keskustelijoista riippuen saada jälkijäsenekseen samanmielisen tai erimielisen vuoro.

Erimielisyyden synnyn jälkimmäistä osaa, sekvenssin ensimmäistä erimielistä vuoroa, kutsun työssäni **erimielisyyden aloitukseksi**. Useimmiten ne ovat edellä esitettyyn kannanottoon kontrastoivasti suhtautuvia toisia kannanottoja, jotka aktiivisesti ilmentävät puhujansa eriävää mielipidettä. Toisaalta erimielisyys voi alkaa myös hyvin hienovaraisesti: vastaajan kanta voi tulla esiin dialogipartikkelista tai ilman sanallistamista, eleiden kautta. Myös suorat tyrmäykset ovat harvinaisia, ja erimielisyyttä voidaan osoittaa vaikkapa aiempaa väitettä korjaamalla.

Toisinaan erimielisyyden kohde ja aloitus voivat löytyä puhujan samasta vuorosta. Näin on esimerkiksi haastavien kysymysten kohdalla: puhuja voi samalla kertaa nostaa esille haluamansa puheenaiheen (kohde), mutta myös haastaa ja osoittaa erimielisyyttä kysymyksensä avulla (aloitus). (Ks. luku 3.3.)

Sekvenssin päätös ei muodostu yhtä selkeästi kahdesta osasta kuin sen aloitus, vaikka samanmielisyyteen palaamiseenkin tarvitaan molempien osapuolten halu jatkaa eteenpäin. Aineistoni sekvenssin päätöksissä on suuria eroja: osassa paluuta samanmielisyyteen rakennetaan yhdessä pitkään useilla vuoroilla, osassa erimielisyys jätetään taakse kuin veitsellä leikaten ja aihetta vaihtamalla.

2.3 Erilinjaisuus ja vastasukaisuus

Kuten edellä olen tuonut esiin, erimielisyyttä on mahdollista luokitella monin tavoin. Erimielisyyden laatua on tutkimuksissa sijoitettu muun muassa puhetilanteen

(arkikeskustelu vs. institutionaalinen keskustelu; ks. luku 1.3.1), affektisuuden (konfliktipuhe vs. erimielisyys; ks. luku 2.1) ja erimielisyyden voimakkuuden (vahva, samanarvoinen tai heikko; ks. Pomerantz 1975) mukaan erilaisiin luokkiin. Edellä mainittujen lisäksi yhden näkökulman erimielisyyksien laadun tarkempaan tarkasteluun tarjoavat erilinjaisuuden ja vastasukaisuuden käsitteet.

Tieteen termipankissa esitetään, että samanmielisyyden, samanlinjaisuuden ja vastasukaisuuden välillä on selkeitä eroja. (Tieteen termipankki: s. v. samanmielisyys.) Stiversin (2008) määrittelemien samanlinjaisuuden (*alignment*) ja myötäsukaisuuden (*affiliation*) käsitteiden vastaparit, erilinjaisuus (*disalignment*) ja vastasukaisuus (*disaffiliation*), ovatkin eräänlaisia erimielisyyden alalajeja, joita käsittelen tässä luvussa.

Aiheesta ovat kirjoittaneet myös Steensig, Mondada & Stivers (2011) ja Steensig (2012). Tutkimus nostaa esille saman- ja erimielisyyden funktiot: samanmielisyys alalajeineen on keskustelijoiden välistä yhteistyötä, erimielisyys sen vastakohta. (Steensig 2012: 4; Stivers 2008.)

Erilinjaisuus on määritelty rakenteellisen tason erimielisyydeksi. Erilinjainen (engl. *disaligning*) vuoro ei tue toiminnan tai sekvenssin jatkuvuutta (esim. ei tuota vastausta kysymykseen), ei toimi vuorovaikutuksellisten roolien mukaisesti eikä hyväksy edeltävän vuoron sisältämiä presuppositioita tulevasta toiminnasta (esim. ei noudata ohjetta). Vastasukaisesti (engl. *disaffiliative*) asennoitunut puhuja puolestaan tuottaa rakenteellisesti preferoituja, mutta affektiivisesti preferoimattomia vuoroja: vastasukainen vuoro ei hyväksy edellisen puhujan asennetta tai kantaa, osoita empatiaa eikä anna sisällöllisesti preferoitua vastausta, kuten tukea ja samanmielisyyttä. (Steensig 2012: 1; Tieteen termipankki: s. v. samanlinjaisuus, myötäsukaisuus.)

Lääkärin vuorovaikutusta tutkimalla on osoitettu, että erilinjaisuuden osoittamiseen riittää lähes minkäläinen vuoro tahansa, sillä kaikki, mitä ihmiset sanovat, on osa jotakin toimintaa, johon seuraavan puhujan on reagoitava. Mikäli keskustelukumppani aloittaa esimerkiksi tarinankerrontasekvenssin, samanlinjainen vastaanottaja voisi reagoida jollakin minimipalautteella (*mm, joo*; nyökkäys); erilinjainen voisi esimerkiksi pysytellä hiljaa, katsella muualle tai vaikkapa alkaa puhua itse päälle – eli toimia vuorottelun vastaisesti. Vastasukaisuutta on mahdollista ilmentää vasta, kun keskustelussa ilmenee jotakin, johon reagoida tunnetasolla: tarinan olisi siis esimerkiksi otettava kantaa tai paljastettava puhujan asennoituminen

(engl. *stance*), jolloin vastaanottaja pystyy osoittamaan erimielisyyttään lausumien sisältöön. (Steensig 2012: 2.)

Vuoron on myös mahdollista olla yhtäaikaisesti erilinjainen ja vastasukainen. Mikäli puhuja ei toteuta odotettua toimintaa (erilinjaisuus) eikä ota kantaa edellä esitettyyn tai osoita tukea vastaanottajalle (vastasukaisuus), molemmat erimielisyyden alalajit ovat läsnä. Yhtä lailla on mahdollista olla sekä erilinjainen että myötäsukainen tai samanlinjainen ja vastasukainen; ensiksi mainittu tapahtuu esimerkiksi, kun lääkäri haluaa osoittaa olevansa tietävämpi. Tällöin vastaanottaja voi vuorollaan osoittaa olevansa yhtä mieltä affektisesti ja emotionaalisesti (myötäsukaisuus), mutta erilinjainen esitetyn presupposition – että aihe olisi hänelle uusi – kanssa. Samanlinjainen mutta vastasukainen vuoro tuotetaan usein vastauksina tilanteissa, joissa puhuja ei halua sitoutua toiseen puhujaan tunnetasolla. Esimerkiksi lääkäri ei välttämättä vastaa potilaan huolenkerrontaan kuin minimipalautteella (*mhm, jaa*) eikä täten suuntaudu ongelman emotionaaliseen puoleen (vastasukaisuus); minimipalautteella hän kuitenkin toimii rakenteellisesti samanlinjaisesti ja sekvenssiä eteenpäin vieden. (Steensig 2012: 3–4.)

2.4 Episteemisyys

Kun jotakin arvioidaan väitteillä, yhteisymmärryksen hakemisen lisäksi käydään neuvottelua siitä, kenen tietoon, pääsyyn ja näkökantaan rakentuva yhteisymmärrys perustuu – tätä kutsutaan episteemisyudeksi. Tiedosta voidaan puhua jopa ns. sosiaalisena omaisuutena, joka on monille osa sosiaalista tai ammatillista identiteettiä. (Ks. Niemi 2015b: 19–20.) Tietämyksen ja toiminnan oletetut rajat vaikuttavat myös aineistoni keskusteluissa: papilla on tai hänellä oletetaan olevan tietynlaisia tietoja, ja tällainen tunnustettu tieto näyttelee arvatenkin tärkeää roolia erilaisia keskusteluja käydessä tai ohjatessa. Toisaalta episteemisyys vaikuttaa monien erimielisten vuorojen taustalla, sillä keskustelijat käyvät keskustelun ohessa jatkuvasti sanatonta neuvottelua siitä, kuka tietää ensin, eniten tai parhaiten – eikä näkemys tällaisesta episteemisestä auktoriteetista ole aina yhteinen.

Episteeminen auktoriteetti on institutionaalisissa tilanteissa useimmiten tiukasti instituution edustajalla, kuten lääkäriillä: tämän osaaminen ja tietämys arvioidaan institutionaalisessa kontekstissa arvokkaammaksi tai paremmaksi. Täten hänellä on valtaa johtaa keskustelua tai arvioida maallikon ehdotusten oikeellisuutta.

Aina episteeminen auktoriteetti ei kuitenkaan jakaudu täysin osallistujien tiedon määrän tai laadun perusteella, ja institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa auktoriteetti lankeaa usein enemmän sosiaalisista kuin oikeaan tiedon määrään perustuvista syistä juuri asiantuntijalle. Tällä tarkoitetaan sitä, että oletus asiantuntijan paremmasta tietämyksestä voi perustua vain totuttuun ja sisäänrakennettuun ajatukseen siitä, kenellä on oikeus tietää mitään. Yleisesti ajatellaan, että lääkärin kuuluu hallita enemmän lääketieteellistä tietoa kuin potilaan, mutta tämä suuntautuminen ei kuitenkaan kerro siitä, mitä keskustelijat todella tietävät. (Drew 1991: 45.)

Oletukset tietämyksestä luovat ja ylläpitävät osapuolten välillä epäsymmetriaa, joka vaikuttaa koko keskustelutilanteeseen. Vaikka monet institutionaaliset tilanteet ovat tiedon jakautumisen vuoksi lähtökohtaisesti epäsymmetrisiä, se ei tarkoita, että asiantuntija kontrolloisi tilannetta. Episteemisen auktoriteetin rajoja voi tietoisestikin hämärtää: asiantuntija voi tarjota vaihtoehtoja ja vähentää suoraa ohjailua, asiakas puolestaan voi ottaa aktiivisemmän roolin kyselijänä tai mielipiteiden esiintuojana. (Ks. Raevaara 2000: 210.)

Vaikka auktoriteetti olisikin tilanteen sanelemana asiantuntijalla, asiakas voi vapaasti osoittaa episteemistä asennetta toisen vuoroja kohtaan ja siten neuvotella episteemisestä asemastaan. Asiakas voi osoittaa, oliko edellisen vuoron asia hänelle uusi vai jo ennestään tuttu, onko hänellä siihen itsenäinen pääsy vai oliko kuullut sen muualta tai oliko hän kenties tiennyt sen mielestään ensimmäisenä. (Ks. Etelämäki ym. 2013: 473–474.) Asenteen eksplikointiin on monia keinoja; esimerkiksi Vatanen (2018b) esittää, että tietoisesti ennen meneillään olevan vuoron siirtymän mahdollistavaa kohtaa (SMK, engl. *transition relevance place*, TRP) aloitettu päällekkäinen vuoro on vakiintunut merkki päällepuhujan halusta tasapainottaa osallistujien (aiemmassa vuorossa oletettua) keskinäistä episteemistä auktoriteettia. (Mts. 124–125.) Aineistoni myös osoittaa, että päällekkäispuhunta on episteemisen aseman ja itsenäisyyden osoittamisen lisäksi myös eksplisiittinen keino osoittaa erimielisyyttä.

Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että myös maallikolla on omat episteemiset resurssinsa. Niitä voidaan tietyissä tilanteissa jopa edellyttää: lääkärin vastaanotolle tullessa potilaalla on oltava sen verran tietämystä lääketieteen alasta, että hän osaa arvioida vaivansa lääkärikäynnin arvoiseksi. Maallikon tietämys ja rooli ovat institutionaalisissa tilanteissa kuitenkin useimmiten alisteisessa asemassa asiantuntijan tietämykseen verrattuna. Esimerkiksi Raevaaran (2000) mukaan lääkärin

vastaanotolla potilas voi tuoda havaintonsa tai epäilynsä esiin yhteisesti arvioitavaksi, mutta niillä ei kyseenalaisteta lääkärin pätevyyttä tai diagnoosia edes erimielisyystilanteissa (mts. 211).

3. Erimielisyyden synty

Tässä luvussa kuvaan aineistossani esiintyvien erimielisyyssekvenssien syntyä. Tarkastelen aineistoesimerkkien avulla, millaiset vuorot laukaisevat erimielisyyttä sekä miten ja kenen aloitteesta erimielisyys aloitetaan papin ja seurakuntalaisten välisissä vapaamuotoisissa keskusteluissa.

Vähintään kahdesta osasta (kohteesta ja aloituksesta) rakentuva erimielisyyssekvenssin synty tarjoaa runsaasti analysoitavaa. Seuraavaksi avaankin aineiston erimielisyyssekvenssien kohteita ja aloituksia. Niiden muodostamien yhdistelmien eli varsinaisten syntytyyppien laajempaan analyysiin päästään alaluvuissa 3.1–3.4. Sekvenssien päättämisestä kirjoitan puolestaan erikseen luvussa 4.

Kuten luvussa 2.2 kirjoitan, erimielisyyssekvenssi muodostuu pelkistetysti neljästä vaiheesta, joista kaksi ensimmäistä muodostavat yhdessä **erimielisyyden synnyn**. Erimielisyyden laukaisee **kohde**, joka voi olla esimerkiksi kannanotto tai oletus. Kohteet ovat usein neutraaleja, eivätkä välttämättä kontrastoi mitään puhujan edellä sanomaa. Niitä ei siis voi tunnistaa ennalta pelkän sisällön tai ilmiäsun perusteella, vaan ne selviävät kontekstia tarkastelemalla. Toisaalta aineistoni perusteella erilaiset oletuksen sisältävät vuorot saavat todennäköisesti vastaukseen erimielisyyttä – ainakin, jos ne koskevat vastaanottajan tietämykseen kuuluvia asioita.

Erimielisyyden synnyn jälkimmäinen osa on sekvenssin ensimmäinen erimielinen vuoro eli **erimielisyyden aloitus**. Useimmiten ne ovat erimielisiä toisia kannanottoja, jotka kontrastoivat niitä edeltävää kannanottoa. Toisaalta erimielisyys voi alkaa myös hyvin hienovaraisesti: erimielisyyttä ei aina sanallisteta, vaan näkökanta voi paljastua dialogipartikkeleiden runsaan käytön tai kontrastoivien eleiden, kuten silmien pyörittelyn, kautta. Suorat ja vahvasti ilmaistut erimielisyydet ovat aineistossa harvinaisia, ja erimielisyyttä osoitetaan vaikkapa aiempaa väitettä korjaamalla.

Yleensä erimielisyyssekvenssi rakentuu kahden eri keskustelijan tuotoksena: erimielisyyden aloitus on responsiivinen, edellä sanottuun viittaava vuoro. Joskus kohde ja aloitus voivat löytyä samankin puhujan vuorosta, ja näin on esimerkiksi haastavien kysymysten kohdalla. Esittämällä haastavan kysymyksen puhuja voi samalla kertoa nostaa esille haluamansa, uuden ja aikaisempaan liittymättömän

puheenaiheen (kohde), mutta myös haastaa ja osoittaa erimielisyyttä kysymyksensä avulla (aloitus). (Ks. alaluku 3.3.)

Aineistoni 13 erimielisyyssekvenssiä syntyvät monella tapaa. Erimielisyyden kohteet voi jakaa kolmeen kategoriaan: 1) kannanottoihin, 2) oletuksen sisältäviin vuoroihin ja 3) haastaviin kysymyksiin. Selkeästi eniten erimielisiä vastauksia saavat osakseen kannanotot.

Taulukko 2: Erimielisyyden kohteet ja määrät aineistossa.

Erimielisyyden kohtetyypit	Määrä aineistossa
Kannanotto	8
Oletus	3
Haastava kysymys	2
yht. 3	yht. 13

Erimielisyyden aloitukset puolestaan jakautuvat neljään kategoriaan: 1) erimielisiin toisiin kannanottoihin, 2) haastaviin kysymyksiin, 3) dialogipartikkelivuoroihin ja 4) oletuksen sisältäviin vuoroihin. Eniten erimielisyyttä aloitetaan erimielisillä toisilla kannanotoilla.

Taulukko 3: Erimielisyyden aloitukset ja määrät aineistossa.

Erimielisyyden aloitustyypit	Määrä aineistossa
Erimielinen toinen kannanotto	8
Haastava kysymys	3
Dialogipartikkelit	1
Oletus	1
yht. 4	yht. 13

Yhteensä kohteista ja aloituksista muodostuu kuusi erilaista erimielisyyden kohteen ja aloituksen yhdistelmää. Huolimatta pienestä otannastani on yhdistelmissä nähtävissä myös joitakin lainalaisuuksia.

Taulukko 4: Erimielisyyden kohteen ja aloituksen yhdistelmät.

	Erimielisyyden kohde		Erimielisyyden aloitus	Määrä
1.	Kannanotto	+	Toinen erimielinen kannanotto	5
2.	Kannanotto	+	Dialogipartikkelit	1
3.	Kannanotto	+	Haastava kysymys	1
4.	Kannanotto	+	Oletus	1
5.	Haastava kysymys	+	Haastava kysymys	2
6.	Oletus	+	Toinen erimielinen kannanotto	3
	Yht. 3		Yht. 4	Yht. 13

Siirryn nyt aineiston erimielisyysskvenssien syntyjen analyysiin. Osa alaluvuista on nimetty erimielisyysskvenssin kohteen ja osa aloituksen mukaan. Perustelen vaihtelevan käytännön syntytyyppien toisistaan suurestikin eroavilla ominaispiirteillä: osa skvensseistä saa tunnistettavat piirteensä kohteen, osa aloituksen mukaan. Esittelen skvenssit niitä parhaiten luonnehtivan osan nimellä, sillä siten koen voivani parhaiten avata niiden erityispiirteitä.

Aloitan erimielisyyksien synnyn analyysin alaluvussa 3.1 skvensseistä, joiden alun vierusparit alkavat erimielisellä toisella kannanotolla. Alaluvussa 3.2 käsittelen kolme oletuksen tekevän vuoron sisältävää erimielisyyden syntyä ja alaluvussa 3.3 kolme haastavan kysymyksen sisältävää syntyä. Aineistosta löytyy myös kaksi muuta, vain kerran esiintyvää erimielisyysskvenssin alullepanijaa: dialogipartikkelien ja korjauksen keinoin alkavat erimielisyysskvenssit käsittelen alaluvussa 3.4.

Viimeisessä alaluvussa 3.5 kokoan analyysilukujen tarjoamat havainnot yhteen ja tarkastelen erimielisyysskvenssien syntytyyppejä astetta tarkemmin.

3.1 Syntytyyppinä kannanottovieruspari

Kannanotot (engl. *assessment*) ovat luonnehdintaa tai arviointia sisältävää kielellistä toimintaa, joilla arvioidaan jotain henkilöä, asiaa tai tapahtumaa. Kannanotolla puhuja voi osoittaa osallistumista toimintaan tai tietämystä kannanoton kohteena olevasta asiasta, mutta kantaa ottamalla välitetään myös tunteita: arviot ja luonnehdinnat ovat aina subjektiivisiin kokemuksiin tai tunteisiin perustuvia. Koska kannanotolla ei ole omaa vakiintunutta syntaktista muotoa, ne tulkitaan ja tunnistetaan

kontekstissa, usein juuri affektiseen sisältöön perustuen. (Goodwin – Goodwin 1992: 155; Tainio 1993: 13–14.)

Keskustelussa kannanotot esiintyvät yleensä ryppäissä. Kannanotto saa usein jälkijäsenekseen toisen kannanoton, ja yhdessä ne muodostavat kannanottovierusparin. Toisin kuin useimpia vieruspareja, kannanottovieruspari on mahdollista toistaa: puhuja voi tehdä keskustelussa usean samansisältöisen kannanoton. Sen sijaan esimerkiksi saman kysymyksen esittäminen yhä uudestaan vastauksen saamisen jälkeen ei veisi keskustelua eteenpäin. Kannanotoilla keskustelijat voivat siis paitsi jakaa kokemuksia ja mielipiteitä, myös yhteisesti neuvotella suhtautumisestaan puheenaiheeseen. (Goodwin – Goodwin 1992: 182; Tainio 1993: 152.)

Tyypillisesti kannanottovierusparin jäsenet ovat rakenteeltaan yhteneväisiä. Jälkijäsen, toinen kannanotto, sisältää usein samoja sanoja, syntaktisia rakenteita tai sisällöltään samantyyllisiä arvioita kuin ensimmäiseen kannanottoon. Erityisesti etujäsenen finiittiverbin toisto on leimallinen piirre toisille kannanotoille. Finiittiverbin lisäksi jälkijäsenen esittäjä saattaa lisätä toiseen kannanottoon subjektin tai luonnehtivan lausekkeen, joista jälkimmäisellä hän tulkitsee alkuperäisen kannanoton uudelleen. (Tainio 1993: 151.)

Koska kannanotot arvioivat samaa ilmiötä, se edellyttää, että molemmilla keskustelijoilla on episteemistä tietoa eli pääsy (*access*) puhuttuun aiheeseen. Pääsyn laadussa voi kuitenkin olla eroja: onko kyseessä itse koettu asia vai toisen käden tieto? (Pomerantz 1984: 59, 61; Tainio 1993: 155.)

Tässä alaluvussa keskityn kannanotoista ja erimielisistä toisista kannanotoista syntyviin erimielisyyssekvensseihin. Tämä onkin aineistoni yleisin erimielisyyssekvenssin syntytyyppi, joka löytyy kahdeksasta keskustelusta. (Myös muut kuin kannanottovierusparit voivat alkaa toisella erimielisellä kannanotolla, mutta käsitelen niitä muissa alaluvuissa.)

Aiemman tutkimuksen mukaan toiset kannanotot ovat vain harvoin suoran erimielisiä (kts. arkikeskusteluiden toisista kannanotoista Tainio 1993: 171; Silenti 2000: 67), mutta omassa aineistossani on myös kaksi hyvin suoraa erimielisyyden osoitusta esimerkeissä 1 ja 2 – siitäkin huolimatta, että yleisesti institutionaalisissa tilanteissa suorat erimielisyydet voivat institutionaalisten roolien vuoksi olla tavallistakin preferoimattomampia.

Vaikken systemaattisesti ota kantaa aineistoni erimielisyyssekvensseissä esiintyvien erimielisyyksien vahvuuksiin tai voimakkuuksiin, toisten erimielisten

kannanottojen kohdalla jaottelu suoriin ja epäsuoriin erimielisyyksiin on luonteva ja aineistosta lähtevä ratkaisu. Luokittelun esimerkkien erimieliset toiset kannanotot siis suoriin, eksplisiittisesti esitettyihin ja vahvoihin (3.1.1) että epäsuoriin, sovittelevampiin (3.1.2) aloituksiin.

3.1.1 Suora erimielisyys

Kannanottosekvenssin toinen kannanotto on aiemman tutkimuksen mukaan vain harvoin suoran erimielinen, ja keskustelijat pyrkivät enemmän hienovaraisuuteen viivyttämällä vuoroa tai liittämällä siihen samanmielisiä elementtejä (Pomerantz 1984: 70–72; Silenti 2000: 67; Tainio 1993: 171). Aineistostani löytyy kuitenkin kaksi erimielisyyssekvenssiä, joissa suoraksi erimielisyydeksi tulkittava toinen kannanotto toimii erimielisyyden aloituksena.

Kumpikin katkelmista on peräisin vanhainkodin säännöllisesti kokoontuvasta raamattupiiristä, jossa pappi keskustelee ennestään tutun Railin kanssa. Raamattupiirin virallisempi, raamatuntekstien lukemiseen ja tulkitsemiseen keskittyvä osuus on päättynyt, ja pappi alkaa kerrata Railille Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ajankohtaisia uutisia. Syksyllä 2016 tallennetussa materiaalissa keskustelua herättää erityisesti tasa-arvoinen avioliittolaki ja sen vaikutus kirkon toimintaan: osa papeista ja seurakuntalaisista kannatti samaa sukupuolta olevien avioliittojen kirkollista vihkimistä, osa ei (kts. evl.fi: Uusi avioliittolaki ja kirkko).

Raili ei kannata samaa sukupuolta olevien vihkimistä, vaan tuo vastustavan kantansa suoraan esille molemmissa esimerkkikatkelmissa. Koko raamattupiirinaihoitteen perusteella positiivisesti tasa-arvoiseen avioliittolakiin suhtautuva pappi ei tässä puolestaan tuota yhtä suoraa kannanottoja tai varsinaisesti tuo mielipidettään esiin, mutta keskustelussa on silti huomattavissa samanmielisyydestä pidättäytyvä ilmapiiri.

Esimerkin 1 alussa pappi alkaa kertoa avioliittolain muutosvalmisteluiden synnyttämästä keskustelusta yleisellä tasolla.

Esimerkki 1: Kirkolliskokous päättää

```
01 Pappi: sitte meidän kirkosta >sen verran että< °#ee#°
02 <hirveen paljonhan puhuttaa tää> (.) mt. #eöää#
03 maaliskuun ensimmäinen päivä tulee tää sukupuoli-
04 neutraali laki?
```

05 Raili: ((syvä huokaus, pään pudistus))
 06 Pappi: .hh ja kun kirkossa (0.5) tällä hetkellä on tilanne
 07 että vihitään #vaan# (1.0) mies ja nainen?
 08 Raili: JOO-O nii-i,
 09 Pappi: ja: (0.5) tää ei varmaan tuu muuttumaan #niinku
 10 kirkon puolelt[a tota#.]
 11 Raili: [ei saisi]kaan °muuttua [se°.
 12 Pappi: [EE <kirkollis
 13 kokous PÄÄt[↓tää:>]
 14 Raili: [nii-i.]
 15 Pappi: (0.3) tämän asian, (.) ja siellä pitää olla niin
 16 iso enemmistö kolme neljäsosaa,
 17 Raili: nii? joo,
 18 Pappi: pitää olla jotka päättää eli se- se ei tuu menee
 19 läpi #siellä#.

Kun pappi aloittaa ajankohtaisen tilanteen selostamisen riveillä 1–4, jo pelkkä sanaparin *sukupuolineutraali laki* mainitseminen saa Raililta vastineekseen affektisen reaktion: syvän, erimielisyyttä huokuvan huokauksen ja päänpudistuksen (r. 5). Pappi jatkaa ajankohtaisen tilanteen kuvausta arvioimalla kirkon vihkimiskäytänteitä lähitulevaisuudessa: vaikka hän itse (muun aineiston perusteella) sallisi samaa sukupuolta olevien pariin vihkimisen, hän kertoo Railille, ettei kuitenkaan usko kirkon toiminnan muuttuvan vihkimisten suhteen (r. 6–7, 9–10). Koska varmaa tietoa tulevasta kirkolliskokouksen päätöksestä ja vihkimisten tulevaisuudesta ei keskusteluhetkellä ole saatavilla, on papin arvio puhtaasti henkilökohtaiseen mielipiteeseen perustuva kannanotto – siitähän huolimatta, että hän esittelee asiaa muutoin yleisellä, taustoittavalla tasolla. Tämä papin kannanotto muodostuukin erimielisyyssekvenssin kohteeksi, sillä vahvasti lakimuutosta vastustava Railin tuottaa sen perään toisen erimielisen kannanoton rivillä 11.

Suhteellisen neutraalia pohjustusta vasten Railin suoran erimielinen, kielto-sanalla *ei* alkava kannanotto rivillä 11 vaikuttaa lähes ärhäkän kontrastiiviselta: vuoroa ei ole pehmennetty viivytyksillä tai samanmielisillä elementeillä (vrt. Pomerantz 1984: 70–72). Vuoron sisältökin yllättää: papin esittämä kannanotto kaiken pysymisestä ennallaan on muun keskustelun perusteella Railin mielen mukainen, eikä hänellä siten olettaisi olevan tarvetta erimielisyyden osoittamiselle.

Railin vuoron luvallisuutta korostava modaaliverbi *saada* sisältää inklusiivisen fokuspartikkelin *-kAAn*, joka erityisesti vastauksissa ja jälkijäsenissä käytettynä korostaa puhujan omaavan itsenäisen, aiemmasta kontekstista riippumattoman mielipiteen aiheesta – vaikka mielipide olisikin sama kuin

ensimmäisellä puhujalla. Esimerkissä pappi selostaa Railille kirkon ajankohtaisia asioita, ja tällä Raili voi osoittaa itsenäistä episteemistä pääsyä aiheeseen. (Ks. VISK § 842–843).

Tulkintaa suoran erimielisyyden käyttämisestä episteemisen pääsyn osoittamisena tukee myös Railin vuoron sijoittuminen: se alkaa normaalilla äänenvoimakkuudella papin puheenvuoron päälle ennen siirtymän mahdollistavaa kohtaa (lyh. SMK, engl. *transition relevance place, TRP*). Tällä tavoin aloitetut päällepuhunnat indikoivat usein responsiivisen kannanoton tuottajan vastustavan toisen aloittamia toimintalinjoja tai pyrkivän tasapainottamaan osallistujien keskinäistä episteemistä auktoriteettia (Vatanen 2018: 124–125). Sijoittuminen vahvistaa myös erimielisyyttä: perinteisesti vain samanmieliset arviot esitetään viiveettä tai jopa päällekkäin, kun erimieliset arviot tuotetaan viiveellä ja taukojen kera. (Mts. 110.)

Kielto muotoinen, verbialkuinen konditionaaliväitelause on myös vakiintunut direktiivisen vetoamuksen merkiksi: *ei saiskaan °muuttua se°* on suoran erimielisyyden lisäksi Railin toive siitä, kuinka asioiden tulisi hänestä edetä (VISK § 1659). Lausuman direktiivinen, ohjaileva aines on omiaan aloittamaan erimielisyyssekvenssin: suositusten tai käskyjen antaminen osoittaa auktoriteettia ja episteemistä valtaa, mikä usein koetaan keskusteluissa ongelmalliseksi. (Ks. Heritage & Sefi 1992: 413.) Toisin kuin esimerkiksi sisarusten arkikeskusteluja tutkineen Tikkasen (2010) aineistossa, tässä erimielisyys ei kuitenkaan seuraa direktiivisyyttä, vaan direktiivisyys on jo osa erimielisyyttä ja aloittaa katkelman erimielisyyssekvenssin. (Mts. 70.)

Vaikka Railin vuoro (r. 11) ei erittele, kenen tarkalleen ottaen tulisi estää tilanteen muuttuminen, pappi voi kirkon työntekijänä perustellusti kokea vuoron juuri häntä ohjailevana: hänhän on puheena olevan instituution edustaja. Erimielisyyssekvenssi jatkuukin lievän erimielisyyden vallitessa, sillä pappi tuottaa vastaukseksi edeltävän vuoron tietosisältöön puuttuvan korjauksen, jossa vetoaa itseään ylempään tahoon: päätösvalta on tällaisissa kysymyksissä vain kirkolliskokouksella. (Vrt. evl.fi: Kirkolliskokous.)

Railin erimielinen kannanotto on suorudestaan huolimatta oma kokonaisuutensa, jolla ei yritetäkään ottaa puheenvuoroa kokonaan itselle. Lausuma päättyy laskevaan intonaatioon ja kaksi viimeistä sanaa tuotetaan muuta puhetta hiljaisemmin, mikä mahdollistaa papin ripeän jatkamisen. Edeltävän

puheen päälle tuotetun erimielisen kannanoton funktioksi jäisi siis erimielisen näkökulman ja itsenäisen episteemisen pääsyn painottaminen.

Papin ja Railin esimerkissä 1 aloittama keskustelu jatkuu vielä pitkään, ja seuraava esimerkki 2 on sen jatkumoa. Myös tässä katkelmassa juuri Raili tuottaa erimielisyyssekvenssin aloitukseksi toisen suoran erimielisen kannanoton.

Esimerkki 2: Ei saisi ketään pakottaa vihkimään

01 Pappi: MUT mut periaate on se että (.) jos käy niin
 02 että mt. (.) tulee joku mies- tai naispari joka-
 03 joka tota hh. (0.5) niillä ei oo ketään pappia
 04 tiedossa ja ne tulee sit kysymään joltakin
 05 joka ei sit ↑haluukkaan vihkiä ni,
 06 ((1.0))
 07 Pappi: sit ei tiedä mitä hänelle #käy#.
 08 Raili: ni- nii joo-o, (.) **muttak- ei saisi ketään**
 09 **pakottaa vihkimään sitten niitä (.) ee-**
 10 **miespareja ja naispareja.**
 11 **Pappi: nii mutta m[m-**
 12 Raili: [↑LAki määrää s[en.
 13 Pappi: [nii ja juu se on vaan
 14 niinkun laki.
 15 Raili: mm.
 16 Pappi: >se_on se< on nyt- ku Suomen laissa on se että,
 17 Raili: jo[o.]
 18 Pappi: [et-] että mu- mä itte ajattelen tätä lakia
 19 vähän sillee että mt. (.) #öö:# (0.5) ö- tuolla on
 20 vaikka liikennevalot.
 21 Raili: joo,
 22 Pappi: ja jos_se on punasella nii silloin ei mennä.
 23 Raili: ei men[nä,
 24 Pappi: [ni (.) mähän voin sanoa että mähän meen
 25 jos mua huvittaa.
 26 Raili: mm. (0.4) £hehe ↑joo£,
 27 Pappi: £et e- ei se oo sen£ kummempi juttu.

Katkelma alkaa, kun pappi tuottaa tämän erimielisyyssekvenssin kohteen, polveilevan ja monimutkaisen vuoron riveillä 1–5 ja 7. Se kuvaa tulevaisuuden hypoteettista skenaariota, jossa samaa sukupuolta olevien pariin vihkiminen kirkossa olisi jo mahdollista, ja sen vuoksi konservatiiviset papit saattaisivat kohdata vakaumuksensa vastaisia vihkimispyyntöjä. Vuoro alkaa selkeän kannanoton tapaan (r. 1: *MUT mut periaate on se että*), mutta ei paljasta papin henkilökohtaista kantaa tai oikeastaan mainittua periaatettakaan. Vuoro päättyy tasa-arvoista avioliittolakia vastustavien pappien kohtaloa pohtivaan

nollasubjektillauseeseen: *sit ei tiedä mitä hänelle käy* (r. 7). Vuorolla pappi vaikuttaisi viittaavan pappien velvollisuuteen toimia kirkolliskokouksen opillisten päätösten mukaan; mikäli vuonna 2016 puhuttanut uusi avioliittolaki muuttaisi kirkon avioliitto-opetusta tulevaisuudessa, samaa sukupuolta olevien pariin vihkimisestä kieltäytyvät papit saattaisivat kohdata työnantajan taholta toimenpiteitä.

Papin kannanotto ja sen tarkoitus jää epäselväksi, sillä hän ei muun keskustelun perusteella koe itse joutuvansa ongelmiin, vaikka vihkimiskäytännöt muuttuisivat. Eräässä erimielisyyssekvenssien ulkopuolelle jääneessä keskustelunkatkelmassa hän laskee itsensä samaa sukupuolta olevien pappien joukkoon monikon ensimmäisellä persoonapronominilla:

Esimerkki 3: vaikka kuinka paljon meitä pappeja

54 Pappi: niin (.) niin tota: sit niit vaikka kuinka ↑paljon
55 **meitä pappeja jotka aikoo vihkiä,**

Esimerkissä 2 pappi kuitenkin puhuu tilanteesta nollapersoonan avulla. Sitä käytetään, kun puhuja haluaa yleistää käsittelemänsä asian lähes ketä tahansa koskevaksi ja tarjota keskustelukumppanille kohdan, jossa erityisesti samastua kertomukseen. Kun puhuja välttää viittaamasta suoraan itseensä tai keskustelukumppaniinsa, kuka tahansa voi samastua nollaan: *sit 0 ei tiedä mitä hänelle käy*. (Laitinen 1995: 344; VISK § 1348). Pragmaattisen kielentutkimuksen piirissä on ajateltu, että affektisissa tilanteissa persoonan häivyttämistä nollapersoonalla, persoonapronominien välttelyllä ja passiivisilla ilmauksilla käytetään myös vähentämään preferoimatonta erimielisyyttä. Tällöin kannanotot jäävät yleisemmälle tasolle eivätkä uhkaa keskusteluun osallistuvien kasvoja. (Vrt. Brown & Levinson 1978: 190–194.)

Raili lähtee mukaan papin esittämään ajatusleikkiin tilanteesta, jossa samaa sukupuolta olevia pareja jo vihittäisiin kirkossa. Hän osoittaa ymmärtävänsä sisällön (*ni- nii*, r. 8), mutta tuottaa puheenaihetta hieman toiseen suuntaan vievän vuoron: vaikka edellä esitetty tilanne olisikin totta, hänen mielestään yhdenkään papin ei pitäisi vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja vasten tahtoaan (r. 8–10). Raili ei siis yhdy papin pohdintaan, vaan asettuu asiassa selkeästi eri puolelle. Kuten esimerkissä 6, myös tässä Railin erimielinen vuoro sisältää direktiivisiä elementtejä: *ei saisi ketään pakottaa* on jälleen kielto- ja konditionaalimuotoinen

väitelause, joka vetoaa kuulijaan ohjailevasti (VISK § 1659).

Railin erimielinen kannanotto saa papin aloittamaan sekvenssin toisen erimielisen kannanoton alun: *nii mutta mm-* (r. 75). Vaikka vuoro ei ehdikään täysin alkaa, jo arkikielissä väittelyissä tavallisin myönnyttelyn ilmentymä *nii mutta* osoittaa vuoron edeltävän erimielisyyttä. (Niemi 2015b: 25, 65). Erilinjaisen *nii mut* -lausuman tuottaja implikoi, että aiemman puhujan näkökulma sisältyy hänen omaansa, mutta samanmielisyyden saavuttamiseksi siihen olisi tehtävä lisäyksiä tai muutoksia. *Nii mut* vie kuitenkin keskustelua eteenpäin erimielisyydestä huolimatta, sillä keskusteluyhteys pysyy auki yhteisesti jaettujen mielipiteiden tunnustamisen avulla. (Niemi 2014: 71.)

Papin sekvenssin alussa tuottaman monologin jälkeen on kuitenkin yllättävää, että pappi ylipäättään aloittaa erimielisen vuoron: käytännössä Raili huolehtii vuorossaan täysin samasta asiasta kuin pappikin omassaan, eli hypoteettisten pappien henkilökohtaisen vakaumuksen ja työelämän ristiriidoista. Syy papin erimieliseen reaktioon saattaa löytyä aiemmin mainitusta direktiivisyydestä: vaikka Raili ei väitä papin itsensä pakottavan ketään vihkimään, pappi on puheissa olevan ammatin edustaja. Pyytämättä annetut neuvot ja ohjeet ovat usein keskustelun etenemisen kannalta ongelmallisia, mutta erityisesti institutionaalisen tilanteen näkökulmasta roolit kääntyvät hetkeksi nurin päin: seurakuntalainen ohjeistaa asiantuntijaa ammatin velvollisuuksista ja työnteon tavoista. (Kts. Heritage & Sefi 1992: 413.)

Papin erimielinen vuoro kuitenkin keskeytyy heti alkuunsa, kun Raili jatkaa edellistä vuoroaan perusteluilla: *↑laki määrää sen* (r. 76). Vastoin yleisiä odotuksia pappi ei kuitenkaan pidä lakia – viitataanpa sillä sitten kirkkolakiin, avioliittolakiin tai muuhun – niin vahvana auktoriteettina, että myöntyisi Railin kannanoton puolelle. Päinvastoin, pappi tuottaa sekvenssin kolmannen erimielisen kannanoton *nii ja juu se on vaan niinkun laki* (r. 77–78), jolla jopa kyseenalaistaa lain arvovalan vähätteleväällä sävyartikkelilla *vaan* (VISK § 828). Tähän Raili vastaa laskevalla intonaatiolla tuotetulla dialogipartikkelilla *mm*, joka osoittaa minimaalista sitoutumista: siitä ei voi suoraan päätellä Railin mielipidettä papin uusimpaan kannanottoon, mutta se osoittaa, ettei hänellä ole lisättävää kenties yllättävän käänteeseen saaneeseen keskusteluun (VISK § 1047); toisaalta hän ei myöskään vaihda aihetta oma-aloitteisesti toiseksi. Samalla päättyy kyseisen erimielisyyssekvenssin erimielisten kannanottojen vuorottelu.

Vahvin yhdistävä tekijä aineistoni kahden erimielisyyssekvenssin aloittavan, erimielisen toisen kannanoton välillä on niiden tuottaja. Toisin kuin institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden epäsymmetriasta johtuen voisi kuvitella, aineistossa suoran erimielisiä toisia kannanottoja esittää vain maallikko, seurakuntalainen Raili. Esimerkissä 1 hän aloittaa kieltosanalla *ei* ja implikoi vetoomuksenomaisella vuorollaan paitsi eräänlaista direktiivisyyttä, myös tyytymättömyyttä keskustelun episteemiseen tasapainoon. Kesken papin vuoron esitettävä suora erimielisyys voi toimia myös auktoriteettiasemia tasapainottavana toimintana, mutta on myös vahva kannanotto, jolla Raili painottaa erimielisyytensä voimakkuutta.

Esimerkissä 2 Railin erimielinen toinen kannanotto alkaa lievemmin, mutta selvästi kontrastoivalla *mutta*-partikkelilla. Myös tässä katkelmassa Railin erimielinen toinen kannanotto sisältävää ohjailevia elementtejä. Rivillä 12 hän myös jälleen rikkoo vuoronvaihtoa, kun perustelee erimielisyyttään papin jo alkaneen vuoron päälle.

Raamattupiirin keskustelut sisältävät aineistoni eksplisiittisimmät erimielisyyden osoitukset. Tuttavallinen suhde papin ja Railin välillä voi olla yksi syy tavallista kontrastoivampiin keskusteluihin; keskustelu saattaa papin työtehtävästä huolimatta tuntua arkikeskustelumaiselta pitkän yhteisen historian vuoksi ja se voisi sallia vapaammat erimielisyyden ilmaiset (Peräkylä ym. 2002: 19–20; Tikkanen 2010: 6). Heidän keskusteluissaan lähennyttään kovasti tunteita herättävien puheaiheiden vuoksi myös argumentatiivista väittelyjaksoa. Bergin ja Mäntysen (1992) mukaan tällaisissa keskustelujaksoissa samanmielisyyden preferenssi kumoutuu, sillä väittely voi edistyä vain kontrastiivisilla vuoroilla (mts. 33).

3.1.2 Epäsuora erimielisyys

Suorien erimielisyyksien lisäksi aineistossa on kolme erimielisyyssekvenssiä, jotka aloitetaan epäsuoran erimielisellä toisella kannanotolla. Niille yhteisiä piirteitä ovat viivyttelyt, takeltelut ja monipolviset vuorot (ks. Pomerantz 1984: 70).

Esimerkissä 4 kannanottoja esitetään messujatkoilla, messun ja kirkkokahvien jälkeisessä vapaamuotoisessa kokoontumisessa. Pappi on aamuisessa saarnassaan puhunut anteeksiannon merkityksestä, ja seurakuntalaiset nostavat aiheen esille myös jatkojen keskustelussa. Katkelman alussa (r. 1–4) pappi vahvistaa

pöydän äärellä yhteisesti muodostetun kannan siitä, että erimielisyydet aiheuttavat kitkaa ihmissuhteisiin.

Esimerkki 4: Niinku vesi hanhen selästä

* = papin liikkeet

```

01 Pappi: ja YLEENSÄ ERIMIELISYYDET. (.) jos ollaan
02         erimieltä *kauheesti ni siit tulee (.) °siit°,
    pap         *pyörit. käsiä---->
03         (0.3)*(0.5)* (0.9)
    pap         ->*,,,,,,*noj. eteen-->>
04 Pappi: mt. luo pahaa vert[a.
05->Julia: [nii: (.) ja se sanonta et
06         antaa mennä niinku vesi hanhen selästä nii se
07         kyl mones asias pitää paikkansa ja fhehe
08         *help(h)*ottaa eläm(h)[ää:* he he hef.]
    pap         *.....*nostaa kättä-[--..*
09->Pappi: [°mu*-° nii mut ] se
10         monesti on myös sitte_va- välinpitämättömyyttä
11         että kyllä mä- must*_on kiva et vä*hä_se vesi
    pap         *.....*heilut. kättä--
12         tart↓tuu sin[ne* et*tä, ]
    pap         -----*,,,,*
13 Julia: [>*nii *nii m]ut kui- nii< mut jos
14         aina käy sillain just tommoselle et ei niinku
15         vihastu et[tä (- -) ]
16 Pappi: [joo ei ei ei ei ei.]
17 Julia: et antaa mennä ja siirtää niin[ku sen, (--)]
18 Pappi: [kyllä (.) kyllä.]

```

Saarnan aiheesta virinnyt keskustelu saa papin varoittamaan keskustelukumppaneitaan erimielisyyksien seurauksista: ne aiheuttavat *pahaa verta*, paheksuntaa tai hankaluuksia (KS: s. v. *veri*; r. 4). Tähän Julia toteaa elämän tosiaan olevan helpompaa, kun antaa erimielisyyksien *mennä niinku vesi hanhen selästä* (r. 6). Kieli-toimiston sanakirjan mukaan Julian käyttämää sanontaa voidaan käyttää tilanteissa, joissa moite tai neuvo ei tehoa tai vaikuta sen saajaan: palaute liukuu saajansa korvien ohi kuin vesi hanhen vettä hylkivistä sulista (KS: s. v. *hanhi*). Julian vuoro implikoikin, että toisinaan on ainoastaan positiivista, ettei muiden käytöksen anna vaikuttaa liikaa omiin toimiin.

Julian vuoroa riveillä 5–8 olisi mahdotonta tunnistaa erimielisyyssekvenssin osaksi ilman kontekstia: mikään vuorossa ei osoita erimielisyyttä papin edellä sanomaa kohtaan, vaan pikemminkin vahvistaa sitä samanlinjaisella sisällöllä: vuoro alkaa ymmärrystä ja samanmielisyyttä osoittavalla *nii*-partikkelilla ja päättyy

hyväntahtoiseen nauruun. Pappi kuitenkin tarttuu (r. 9–12) Julian käyttämään sanontaan *mennä niinku vesi hanhen selästä*.

Pappi ei kiellä Julian kantaa täysin, mutta kyseenalaistaa väitteen paikkansa-pitävyyttä kaikissa tilanteissa (*monesti*, r. 10) muun muassa kontrastoivan sävypartikkelin *sitte* (VISK § 825) ja dialogipartikkelin *kyllä* vahvistamina. Viimeksi mainitun voi erimielisyyssekvenssissä tulkita papin oman, eriävän mielipiteen vahvistimeksi, joka ”lisää jännitettä ja hidastaa yhteisymmärrykseen pääsyä” (Kuruhila 1994: 92–93).

Erimielisyys Julian vuoroon tehdään näkyväksi, mutta vuoro pyrkii lopulta hienovaraisuuteen: vuoron alun takeltelu osoittaa tietoisuutta preferoimattoman vuoron esittämisestä. Myös affektinen lausumapartikkeli *että* jättää papin vuoron merkityksen pääteltäväksi kuulijalle (Koivisto 2011: 181). Täten pappi välttää eksplisiittisesti erimielisen, vahvemmin ongelmallisen vuoron tuottamisen ja osaltaan helpottaa keskustelun jatkumista. Vaikka Julia vastaa papin erimielisyyden aloitukseen uudella erimielisellä vuorolla, erimielisyydet pysyvät maltillisina: puhujat eivät esimerkiksi reagoi vahvoilla affektin osoituksilla (vrt. luvun 3.1.1 esimerkit).

Myös esimerkissä 5 pappi aloittaa erimielisyyden tuottamalla erimielisen toisen kannanoton. Pappi istuu kirkkokahvipöydässä seurakuntalaisten Karin, Annan, Olgan ja Annan tyttären seurassa. Puhe on tässäkin tilaisuudessa kiertynyt aamuisen messun teeman, anteeksi antamisen, ympärille.

Esimerkki 5: Vaikee on antaa anteeks

* = Papin eleet, % = Annan katse

01 Pappi: ja sit se katkeruus varsinki se on niinku,
 02 Kari: °juu*. juu.°*
 pappi *pudistaa* päättään

03 Pappi: se on huono a[sia].

04 Kari: [ja se että pitäs- pitäs muistaa
 05 että y- (.) tämä juuri että (.) että <antaa
 06 anteeks>.

07 Pappi: mm, ((nyökkää))

08 Kari: se on suuri asia.

09 Pappi: kyll[ä (.)]
 10 Anna: [mm-m.] ((nyökyttelee))

11 Pappi: totta kai.

12 Kari: ajattelen vaan itseäni, ((koskettaa rintaan))

13 Pappi: [JOO,
 14 Kari: [ja lähemmäisiäni ni- °nii[n°.

15 Pappi: [mut]ta va- vaikee
 16 on antaa anteeks jos *toinen ei* pyydä *
 pappi *.....*käden heilahd.*

17 *anteeks.*
 pappi *käsi....* pöydälle

18 Kari: °ju[u.h]°.
 19 Pappi: [se] se ois niinku se lähtökohta että% toinen-
 20 anna %nyök.-->
 21 Pappi: *jos joku toi*nen tekee *pahaa niin *sen pitäis
 pappi *.....*nostaa kät.*käsi ylh. *heilautus--
 22 *pyytää * anteeks%.
 pappi *käsi ylh.*laskee kättä->
 anna ----->%
 23 Kari: °j[uu]°. ((nyökkää))
 24 Pappi: [sil]lon on helpompi *antaa.
 pappi ---->*
 25 Kari: °juu (.) just°. ((nyökkää))
 26 Pappi: se on aika korkee kynnyks sillon ku %(.) toinen
 anna %nyök.-->
 27 Pappi: tekee meille pahaa ja sit se ei edes pyydä
 28 anteeks.
 29 Kari: °nii[n just]°.
 30 Anna: [mm-↑m],
 31 Pappi: mä en tiedä%.
 32 anna ----->%
 33 Pappi: mä en ainakaan heti kykene siihen.
 34 ((2.0))
 35 Pappi: en mä pysty- emmä oo niin hurskas ihminen että:
 36 Anna: nii[h].
 37 Pappi: [mä °pystyn heti°.
 38 **Kari: °joo j[ust]°. ((äänettömästi, katse pois käännettynä))**
 39 Olga: [krhm (.) tänäpäivänä (- -) mä oon tehnyt
 40 nii paljo töitä sen anteeksiantamisen kanss[a et]
 41 Pappi: [nii.]
 42 Olga: ma aattelin et minkä taki tää nyt ei- ei <rat
 43 kai↑se> (.) mut mä tunsin et ↑tänän (.) että
 44 mun pitikin teha sita töitä paljon ja tänän sit
 45 siinä armon pöytällä (.) n[i,
 46 Pappi: [joo,
 47 Olga: tunsin et nyt ottettiin °po[is]°.
 48 Pappi: [joo. (.) mut s- se
 49 kyllä kannattaa sie- sit lähtee he-ekana sitä
 50 työstää koska, (.) vaikka on itseä kohtaan tehty
 51 väärin koska se kääntyy katkeruudeks ↑hy%vin
 olga %-nyökkää
 anna %-nyökkää
 52 ↓äkkiä.

Erimielisyyden kohteena tässä esimerkissä toimii Karin anteeksiannon tärkeyttä painottava kannanotto (r. 4–6). Vuoron sisältöä on vaikea pitää erimielisinä papin puheisiin nähden: muissa keskusteluissa ja kyseisenkin katkelman alussa pappi itse toteaa anteeksiantamattomuudesta johtuvan katkeruuden olevan *huono asia* (r. 3), ja Karin vuoro jatkaa samalla linjalla.

Pappi myöntää Karin vuoron implikoiman vaikeuden (r. 9 *kyllä*, r. 13 *joo*), mutta kontrastoi anteeksiannon itsestäänselvyttä: papin mielestä toisen täytyisi pyytää ensin itse anteeksi (r. 15 eteenpäin). *Pyytää*-verbiä painottava vuoro kontrastoi Karin kannanottoa tässä kontekstissa tavallista vahvemmin, sillä koko päivän kantava teema on ollut anteeksi antaminen, johon kristinusko ja Raamattukin

aktiivisesti ohjaavat opinkohtien ja keskeisten Raamatun tekstien kautta (Aamenesta öylättiin: s. v. Anteeksiantamus).

Toisaalta erimielisyys tuodaan esiin hyvin maltillisesti: sitä edeltää useampi ymmärrystä osoittava partikkeli ja erimielisyyden aloitus tuotetaan yleistävällä nol-larakenteella. Nollapersoonan käyttö sopii monen hengen keskusteluun, sillä sen avulla pappi osoittaa sanomansa koskettavan ketä tahansa (Laitinen 1995: 344; VISK § 1348). Samanaikaisesti se kuitenkin myös välttää persoonapronomineja, ja siten säästää Karin kasvoja; pappi ei eksplikoi, että olisi juuri hänen kanssaan suoraan erimieltä, vaan siirtää aiheen yleiselle tasolle. (Vrt. Brown & Levinson 1978: 190–194.)

Aiemmin äänessä ollut Kari vastaa papin erimielisyyden aloitukseen hiljaisella äänellä, vain dialogipartikkelia *juuh* käyttäen (r. 18). Reaktio saattaa kertoa tilan antamisesta papille, joka asemansa puolesta omaa – kirkkokahvien vapaamuotoisuudesta huolimatta – institutionaalista valtaa ja asiantuntijuutta. Karin mahdollisesti osoittama keskustelun roolien hyväksyminen on samanlinjaista, jopa oletettua toimintaa. Toisaalta hiljainen vastaus voi osoittaa epäröintiä ja vastasukaisuutta papin kannanottoa kohtaan; kyseenalaistaahan pappi vuorollaan myös Karin vahvan ja juuri edellä esitetyn mielipiteen aiheesta.

Tämän jälkeen pappi ottaa itselleen pitkän ja polveilevan puheenvuoron, jolla avaa kenties osaa pöytäseurueestaan yllättänyttä kannanottoa lisää. Anteeksiannon vaikeutta korostava monologi jatkuu lähes katkeamattomana aina riville 36 saakka, ja sitä säestävät vain Karin ja Annan erilaiset minimipalautteet. Mielenkiintoista kyllä, kahden mainitun osallistujan reaktiot asettuvat samanmielisyyden asteikoilla lähes ääripäihin. Siinä missä Kari vastailee lähes äänettömästi, lyhyesti ja vain minimaalisia *joo-* ja *just-*partikkeleita vaihdellen (Sorjonen 2001: 280–281), Anna aloittaa samanmielisen, pontevan ja pitkäkestoisen nyökyttelyn jo papin selostuksen alkuvaiheessa rivillä 20. Lisäksi Anna kommentoi papin puhetta myötämielisillä *mm-↑m-* ja *niih-*partikkeleilla, jotka hän tuottaa Karin vastauksia selvästi kovemmalla voimakkuudella.

Esimerkissä 6 pappi seurustelee kirkkokahveilla sekalaisen seurakuntalaisporukan kanssa. Pöydässä istuvista henkilöistä Kari on kuitenkin hänelle tuttu jo ennestään, sillä hän on aktiivinen seurakuntalainen. Varhaiskeski-ikäinen Anna on tyttärensä kanssa ensimmäistä kertaa kyseisen seurakunnan tilaisuudessa, ja Kari

esittelee papin hänelle huumorin sävyttämällä kehulla.

Esimerkki 6: Tittelit pois

01 Kari: hän on itseasiassa minun mielestä meillä niinku
 02 (1.5) yllikirkkoherra. (.) [feh[hehehɛ((Annalle))
 03 Pappi: [ɸhähähähähähɸ,
 04 Anna: [ɸa↑haaɸ. (.) no
 05 nii hyv(h)ä °hä [hä ↑hä°?
 06 Pappi: [no ei tit- **MÄ OON sitä mieltä**
 07 **että tittelit ↓pois. (.) mä oon ollu ↑aina sitä**
 08 **mieltä fettä ei titteleitäɸ,**
 09 Kari: mä en puhu siit_ɸenää °he [he he°ɸ. ((käsi suulla))
 10 Pappi: [ɸjoo: tittelit
 11 [poisɸ.
 12 Kir.he: [OLIKO HYVÄ KA[HVI? ((taustalla))
 13 Pappi: [°joo.h.° (.) okei: nyt mää jatkan
 14 taas matkaa mennään koht to[hon-((messujatkoille))
 15 Anna: [no niin kiitos
 16 kiit[os.
 16 Kari: [kaikkee hyvää.

Riveillä 1–2 Kari tuottaa erittäin myötämielisen arvion läsnäolevasta papista: *yl*likirkkoherra ei ole oikea nimike tai termi, vaan sen avulla Kari korostaa tyytyväisyyttään pappiin. Etuliite *yl*- toimii tässä intensiteettimäärittteen tapaan: Karin mielestä pappia ei kuvaa edes seurakunnan ylintä valtaa käyttävän kirkkoherran titteli, vaan hän on suorastaan *yl*likirkkoherra. (VISK § 664.) Lioiteltu arvio, hymy ja nauru tekevät vuorosta humoristisen, kehu ystävällisen.

Pappi ja Anna tulkitsevat Karin vuoron vitsiksi: pappi yhtyy Karin nauruun (r. 3) ja Anna – jolle vuoro oli ikään kuin osoitettu – tuottaa samassa humoristisessa moodissa pysyttelevän vastauksen nauraen (r. 4–5). Pappi kuitenkin palauttaa keskustelun osaltaan vakavammille vesille tekemällä erimielisyyssekvenssin aloituksen erimielisellä kannanotolla (r. 6–8). Keskeytyneellä *no ei tit*-alulla (r. 6) pappi lähes aloittaa suorahkon erimielisyyden, mutta päätyy kesken lausuman korostamaan henkilökohtaista kokemustaan: *MÄ OON sitä mieltä* (r. 6) tuotetaan muuta puhetta selkeästi voimakkaammin, ja sama erimielinen kannanotto vielä toistetaan rivillä 7 korkeammalta tuotetun *aina*-partikkelin vahvistamana. Tittleiden käyttökin kielletään kahdella tapaa: pappi toteaa paitsi haluavansa *tittelit pois* (r. 7), myös korostaa *että ei titteleitä* (r. 8).

Erimielisellä kannanotollaan pappi palauttaa rekisterin vitsailusta vakavaan keskusteluun, mutta myös sivuuttaa Karin vuoron sisältämän, kehumistarkoituksessa esitetyn tittelin. Vaikka keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa perinteisesti

vallitsee ajatus samanmielisyyden preferenssistä, juuri kehuun vastaaminen on muodostanut poikkeuksen sääntöön: kehuun vastaanottajan esittämä erimielisyyden ilmaus onkin preferoitua. (Pomerantz 1984: 77.)

Toisaalta Karin vuoron sivuuttaminen ei tässä esimerkissä välttämättä liity kehuun vastaanottamisen ongelmallisuuteen: esimerkiksi Etelämäki, Haakana ja Halonen (2013) kirjoittavat, että suomalaisessa keskusteluaineistossa kehuun vastaanottajat useimmiten hyväksyvät kehut ja reagoivat niihin myönteisesti (mts. 472). Tässä esimerkissä pappi ei hyväksy kehua, muttei myöskään kiistä tai jätä sitä hyväksymättä. Sen sijaan hän tarttuu Karin vuoron sisältöön. Onkin mahdollista, että pappi esittää erimielisen vuoron ennen kaikkea *ylikirkkoherra*-tittelin ongelmallisten implikaatioiden vuoksi: hän haluaa tehdä tietäväksi, ettei itse käytä titteleitä tai pidä niitä lainkaan tärkeinä – onhan läsnä hänelle tuntematon ihminen, Anna, joka Karin esittelyn myötä voisi saada tilanteesta erilaisen mielikuvan, huumorista huolimatta.

Papin erimielisen vuoron sävy ei tiukoista sanavalinnoista huolimatta ole ankara ja se myös päättyy hymyyn. Pappi ei esitä sitä heti, vaan liittyy ensin yhteiseen nauruun ja humoristiseen ilmapiiriin (r. 3). Tämä viivästyttää erimielisyyden ilmaisua, ja tekee vuorosta vähemmän kontrastoivan: yhdessä nauraminen on eräänlainen osoitus samaan joukkueeseen kuulumisesta. (Kangasharju 1998: 195.) Lieventävää vaikutusta luo myös *mä*-pronominin käyttö: pappi aloittaa erimielisyytensä korostetun subjektiivisella kokemuksellaan eikä myöskään viittaa suoraan ongelmalliseksi kokemaansa Karin vuoroon (vrt. *ei titteleitä* r. 8 ~ ”älä käytä titteleitä”).

Kaikki aineiston epäsuoraa erimielisyyttä osoittavat toiset kannanotot ovat papin tekemiä monenkeskisessä keskustelutilanteessa. Epäsuorat erimielisyydet tuotetaan viivästettyinä, ja ennen varsinaista erimielisyyden aloitusta pappi tuottaa myönteisiä, ymmärrystä osoittavia partikkeleita (esim. 5) ja liittyy yhteiseen nauruun (esim. 6). Erimieliset vuorot eivät sisällä suoria kieltoja tai käskyjä, vaan liikkuvat hyvin yleisellä tasolla: pappi puhuu nollapersoonassa tai korostaen omaa subjektiivista näkemystään *mä*-pronominilla, eikä viittaa suoraan erimielisyyden kohteeksi päätyneeseen vuoroon tai sen esittäjään.

Näissä useamman keskustelijan välisissä tilanteissa pappi on kahdenkeskisiä keskusteluja suuremmassa vastuussa keskustelun kulusta, sillä ohjailtavaa ja huomioitavaa on enemmän. Asiantuntija-asema on muutenkin vahvasti esillä

edeltävissä katkelmissa: niissä puhutaan hänen asiantuntemukseensa kuuluvista aiheista, kuten hänen kirjoittamastaan saarnasta ja hänen tittelistään (vrt. Raevaara ym. 2001: 16–17).

Kun institutionaalinen asema on vahvasti esillä, sen mukanaan tuoma vastuu voi vaikuttaa käytökseen: ns. ammatillinen harkitsevaisuus rajoittaa tutkitusti esimerkiksi asiantuntijan tuntemusten osoittamista (ks. Drew – Heritage 1992: 24, 46–47), ja voisi todennäköisesti vaikuttaa myös näiden epäsuorien erimielisyyksien taustalla. Asiantuntijana hänellä on paine säästää maallikoiden kasvoja, muun muassa välttämällä suorien erimielisyyksien osoittamista. (Ks. Brown – Levinson 1978: 61–62.)

3.2 Oletus

Aineistossani on yhteensä neljä oletuksen sisältävää erimielisyyssekvenssiä, joissa joko kohde tai aloitus sisältää sen tulkintaan vaikuttavan taustatulkinnan, presupposition. (Tieteen termipankki, s. v. presuppositio.) Lisäksi sekvenssit voivat sisältää oletuksen yhteydessä erilaisia implikaatioita, eli pääteltävissä olevia lisämerkityksiä, joita puhuja ei kuitenkaan sano ääneen. (Mt., s. v. implikaatio.)

Kun toinen erimielinen kannanotto toimii syntytyypin aloituksena, oletuksen sisältävä vuoro näyttäisi soveltuvan sen lisäksi myös kohteeksi. Kaksi neljästä oletuksen sisältävästä syntytyypistä sisältääkin oletuksen juuri laukaisevan kohteen paikalla. Kaksi puolestaan toimii erimielisyyssekvenssin aloituksina.

3.2.1 Oletuksen sisältävä vuoro kohteena

Esimerkissä 6, joka on kastejuhlan kahveilta, kummi torjuu papin riviltä 30 alkavaan neuvon sisältyvän presupposition. Katkelman alussa pappi jakaa omia kokemuksiaan kummiudesta. Sen perään juuri kummiksi päässyt mies alkaa kertoa tarkemmin suhteestaan kastetun lapsen isään sekä kaveriporukkaansa, johon on viime vuosina alkanut syntyä jälkikasvu: hän toivoo, että tulevaisuudessa pääsisi pelailemaan kavერიensa lisäksi myös lasten kanssa. Rupattelu kuitenkin keskeytyy, kun pappi antaa neuvon, jonka taustaoletuksena on, etteivät tytöt välttämättä olisi tervetulleita mukaan miesjoukon pelikentille.

Esimerkki 7: Tyttöjäki mukaan

01 Pappi: meil oli- meil oli pitkään semmoset joka kesä
02 oli (.) joko EM-kisat tai MM-kisat. (.) #tehtiin
03 joukkueet ja#. (.) meit oli pelaamassa joku (.)
04 kaks viiva neljä pel#aajaa#. (.) niillä
05 me pelattiin ne kisat. (.) °nii [oli me]illä°. (.)
07 Kummi: [juu]
08 Pappi: #ja /se oli hauskaa#.
09 Kummi: kuulostaa hyvältä et tässäki tota:. meijän
10 kaveriporukassa niin on sitte, (.) täs on vähän
11 niinku (.) meit on ollu lukioajast lähtien niinku
12 neljä (.) [neljä] kundii jotka on ollu vähä;
13 Pappi: [nii.]
14 Kummi: tiiviimmin niink[u te]kemisissä ja; (.)
15 Pappi: [nii.]
16 Kummi: minä ja Toni ja sitte on-, (.) no Matti ja \Olli\
17 ja sitte taas Matti on Ollin (.) [°k- ku]mmi° (.)
18 Pappi: jo[o.
19 Kummi: kummi sitte Ollin lap[selle j]a: ja tota /me sit
20 Pappi: [joo,]
21 Kummi: käydään aina välillä jollain /mökkireissuilla
22 #tai laskureissui[lla ja siel] on °niitä,
23 Pappi: [nii::]
24 Kummi: lapsiiki mukana ja niin#°.
25 Pappi: ↑JOO J[A-,
26 Kummi: [PIHAP]ELEJÄ TULEE, varmasti jossain
27 vaiheessa järjestelt[yy] ihan niinku
28 Pappi: [jo]o,
29 Kummi: isommalki porukalla että. (--)
30 Pappi: **ja sit jos PELAATTE. (.) ottakaa tyttöjäki mukaa,**
31 (0.4) ((P JA K KATSOVAT TOISIAAN SILMIIN))
32 Kummi: joo,
33 Pappi: **et e- ei niinku mitään sukupuolijakoo koska,**
34 Kummi: mjoo.
35 Pappi: **>kyl< tytöt yhtä lailla tykkää** se on se:? (.)
36 t- yhe&ssä tekeminen **ettei& pid[ä aj]atella,**
37 Kummi: **&PYÖRÄYTTÄÄ SILMIÄ--&** [°joo°]
38 Pappi: niin että (.) **ettei @tytöt ei tykkää[pel]lata**
39 Kummi: [joo.]
40 Pappi: jotain jalkapalloa tai te[hä jt-]@. **kyl ↑neki yhtä**
41 Kummi: [°joo°.]
42 Pappi: **lailla tykkää pelaa** ja& (.) >sit se on semmone<
43 &yhessä tekemisen me&ininki [se on ih]am_
44 Kummi: **&PYÖRÄYTTÄÄ SILMIÄ&** [°kyl°].
45 Pappi: mageet[a.
46 Kummi: [↑kyl meil_o- meil on fle- leidit saanu-
47 saanut tota pelata mukana£, ((KTS. NAISYSTÄVÄÄ))
48 Nainen: [£mhhehe.£] ((KATSOO KUMMIA))
49 Pappi: [joo.]
50 Kummi: £seurapeleissä ja ja futiks[essa j]os- jos on£,
51 Pappi: [↑nii nii.]
52 Kummi: £jos on ↑intoa löy- löytyny£.((KÄSI SELKÄNOJALLE))
53 Pappi: ↑joo [totta kai] °se- se on° (.) joo.
54 Kummi: [°ei se oo-°]

55 **ei oo mitää °estett(h)ä°.**
 56 Pappi: joo °joooh°. (0.4) hauskaa tota - -

Erimielisyyssekvenssin laukaisee papin esittämä ohjaileva vuoro rivillä 30. Papin direktiivinen ohje tyttöjen mukaan ottamisesta tulee yllättäen, sillä pappi ei ole kysynyt kummin mielipidettä aiheesta; kummi ei myöskään ole implikoinut, etteivät tytöt olisi tervetulleita mukaan. Kummi aloittaakin erimielisyyden, joka kontrastoi papin presupposition.

Papin oletuksen tekevää vuoroa seuraa ongelmaa osoittava, tavallista pidempi tauko (r. 31), jonka ajan pappi ja kummi katsovat toisiaan silmiin. Lopulta kummi vastaa myöntävällä vastauksella *joo*, (r. 32). Lääkärin vastaanottoja tutkiessa on huomattu, että potilas vastaa lääkärin diagnoosiin usein vain lyhyellä, tiedon vastaanottamista ilmaisevalla partikkelilla tai jättää jopa kokonaan vastaamatta. Välttämällä minkäänlaisen tulkinnan tekemistä lääkärin vuorosta potilas asettaa itsensä tietämättömän vastaanottajan rooliin: samalla muodostuu selvä institutionaalinen jako asiantuntijaan ja maallikkoon, joista jälkimmäisen rooliin ei kuulu auktoriteetin esittämän näkökulman kommentointi. (Raevaara 2000: 30, 32.) Vaikka esimerkiksi tilanne onkin arkipuheen kaltaista, vapaamuotoista keskustelua, ovat institutionaaliset roolit silti läsnä: ennen katkelman alkua pappi on leikkimielisesti tentannut tuoreelta kummilta kummin tehtävään liittyviä vastuita ja antaa esimerkissään toimintaohjeita auktoriteettiasemasta käsin. Kummin lyhyt vastaus voi siis osoittaa hänen mukautuvan institutionaalsiin rooleihin tai jopa oma-aloitteisesti nostavan keskustelijoiden välistä epäsymmetriaa näkyviin. Vastausta edeltävän tauon pituus ja vuoron minimaalisuus kertovat kuitenkin myös kasvavasta jännitteestä, ja *joo* ilmaisee vain vuoron vastaanottamista, ei samanmielisyyttä (vrt. Sorjonen 2001: 281).

Pappi jatkaa keskustelua saman presupposition pohjalta, edelleen siitä näkökulmasta, ettei kummi ajattelisi pelaamisen olevan hauskaa sukupuolesta riippumatta. Papin monologin vuoksi kummin ei ole pitkään aikaan edes mahdollista esittää eriävää mielipidettään, ja erimielisyyssekvenssin kohteen ja aloituksen välille jää useita vuoroja. Kummin sanaton viestintä tekee erimielisyyden kuitenkin selväksi jo ennen eksplisiittistä erimielisyyden osoitusta. Kummi vastaa papin neuvoihin yhdessä tekemisestä ja tyttöjenkin peli-innostuksesta pyöräyttämällä silmiään kahdesti papin vuoron aikana (r. 37, 44). Näennäisesti kummi myötäilee papin

kerrontaa kuulolla olemista merkitsevilla dialogipartikkeleilla *joo* (r. 37, 39, 41), mutta niiden laskeva intonaatio ja hiljainen äänenvoimakkuus yhdessä papista pois-päin pysyttelevän, harhailevan katseen kanssa osoittavat kummin pitävän vuoroa ongelmallisena (Heritage & Sefi 1992: 395, 402).

Kun papin pitkähkö yksinpuhelu päättyy, kummi tuottaa heti erimielisen vuoron, puolustavan ja korjaavan yhdyslauseen (r. 46–52). Vuoronalkuinen modaali-partikkeli *kyl* luo lausumaan vakuuttelevan, affektisen sävyn (VISK § 1717). Myös kummin elekieli pyrkii vakuuttamaan: kerrottuaan, että naiset saavat pelata mukana, hän kääntyy katsomaan pelitilanteissa mahdollisesti läsnäollutta naisystäväänsä (r. 47). Naisystävä vastaa kumppaninsa katseeseen ja naurahtaa hymyillen (r. 48), muttei ota asiaan eksplisiittisesti kantaa. Naurahdukseen saattaa vaikuttaa myös kummin vanhahtava, ehkä humoristisestikin käytetty *leidit*-sanavalinta. Myös pappi reagoi kummin vakuutteluun samanaikaisesti, mutta vain lyhyesti *joo*-partikkelilla (r. 49). Kummin vuoro jatkuu saumattomasti yhdyslauseen jälkijäsenenä (r. 50, 52). Se on ehtolause, joka ilmaisee poikkeusta tai rajoitusta, mutta myös mahdollisuutta: naiset saavat olla mukana, mutta omasta tahdostaan ilman pakkoa. (Kts. VISK § 1136.) Vuoronsa päätteeksi kummi nostaa kätensä tuolinsa selkänojalle nojautuen samalla taaksepäin, lähemmäs oikealla puolella istuvaa naisystäväänsä – ja kauemmas vasemmalla puolella istuvasta papista.

Papin institutionaalisen aseman kannalta neuvojen antaminen on luontevaa, mutta koska keskustelu on hyvin arkista ja annetut neuvot perustuvat papin omiin kokemuksiin (eivätkä esimerkiksi kirkon opetukseen, jonka kiistaton asiantuntija pappi olisi), niiden antaminen on kuitenkin symmetrian kannalta ongelmallista. (Heritage & Sefi 1992: 413.) Lisäksi papin vuorot perustuvat presuppositiolle, jonka mukaan tytöt eivät pääsisi mukaan – kun asiasta ei ole kysytty, tällaisen oletaminen saa kummilta vastauksekseen erimielisyyttä.

Myös esimerkissä 8 erimielisyyden kohteena on vuoron sisältämä oletus, mutta tällä kertaa kyseessä on implikaatio, jonka esittää seurakuntalainen. Sunnuntaisen messun ja kirkkokahvien jälkeen seurakuntasaliin jää kokoustamaan seurakunta-aktiivien joukko yhdessä papin ja seurakunnan kirkkoherran kanssa. Osallistujat kiittelevät papin messussa pitämää saarnaa anteeksiannosta. Katkelma alkaa papin vastatessa seurakuntalaisten kiitoksiin, että hänestä anteeksianto tosiaan on *iso kysymys* (r. 1–3). Seurakuntalainen Julia päättää jakaa aiheeseen liittyvän tarinan itsepäisestä tuttavastaan, joka ei suostu antamaan anteeksi (r. 8–22). Pappi

myötäilee tarinankerrontaa, kunnes riveillä 24–27 Julia antaa ymmärtää, että pappi voisi auktoriteetillaan (ja/tai saarnallaan) kääntää kyseisen tuttavan pään.

Esimerkki 8: oispa hänkin nyt ollu kuulemassa

+ = papin katse

01 Pappi: ja mun mielestä tää ↑anteeksanto on semmone
 02 juttu, (1.0) joka on jo- se on iso kysymys meille
 03 kaikille. (0.5) #todella °iso°#.
 04 Terttu: ja se anteeksi pyytämine[n.
 05 Pappi: [joo,
 06 Terttu: se on monasti kovan takana.
 07 Pappi: se on kans kova ju°ttu°.
 08 Julia: joo mä just tiedän. (.) <mulla> on tuttava-
 09 piirissä ihminen joka on riitaantunu et se
 10 perikunta niinku riitelee kamalasti et tää
 11 on[- t]ää käy ihan ↑terapiassa kun
 12 Pappi: [jo:°,]
 13 Julia: hän on ↑@nii vihane[n_nii] vihanen
 14 Pappi: [joo,]
 15 Julia: näille >ihmisille hän on_↑niiv_vihanen@< ni
 16 mää sanoin et <@↑hellitä että (.)> ↑itseäs
 17 sä niinku- [(.) e]t just sanoin tota
 18 Pappi: [kyllä.]
 19 Julia: et itsekin-, itse kun antaa ↑anteeks nii
 20 itelleki- ihan ↑turha rasittaa itseäns[ä
 21 Pappi: [kyllä.]
 22 Julia: se]mmosella (0.2) vihanpidolla,
 23 Pappi: juuri näin. juu↑ri ↓näin.
 24 ->Julia: °että tota:°. (.) et sillai ajattelin et oispa
 25 ollu hänki nyt kuulemassa ni ois vähän ehkä
 26 tutkiskellu ei_se auta ku mä fсанон eh he
 27 he hef,
 28 Pappi: ni ky- kyl se- nii ja +sit se +täytyy jotenki
 pappi +.....+katsoo pois-->
 29 myös itte löytää e[t mo]nta kertaa
 30 Julia: [joo.°]
 31 Pappi: kun toinen sanoo ni,[(1.0)] mt. et+tä +täytyy it-
 pappi ->+, , ,+katsoo JUL-->
 32 Julia: [°joo°].
 33 Pappi: itte näit[ä ju]ttuja
 34 Julia: [NII,]
 35 Pappi: käydä läpi tota,
 36 Julia: et ↑turh_aan niinku kuluttaa itseään °kantaa
 37 tollasta [(--).°
 38 Pappi: [JOO SE ON HIRVEE katkeruus +on hirvee
 pap ->+
 39 syömäri. (.) _energiasyömäri.

Erimielisyyssekvenssin kohteeksi muodostuu Julian vuoro riveillä 24–27. Nauruun ja hymyyn päättyvän vuoron voi tulkita kehuksi papin aiemmin pitämää saarnaa kohtaan: se sisältää leikillisen implikaation siitä, kuinka tuttavakin *ois vähän ehkä tutkiskellu*, vaikka Julian itsensä antamat neuvot eivät *auta*. Tulkintaa tukee myös katkelmaa edeltävä keskustelu, jossa seurakuntalaiset kehuvat saarnaa ja tärkeää aihetta: tarinallaan ja presuppositiollaan Julia tuo kiittelevään keskusteluun oman kortensa, todistuksen saarnan tarpeellisuudesta.

Julian implikoima papin valta toisten ajatteluun ei kuitenkaan saa vahvistusta papilta itseltään (r. 28–35). Erimielinen kannanotto korostaa jokaisen yksilön omaa vastuuta ja valinnanvapautta: *se täytyy jotenki myös itte löytää ja täytyy it- itte näitä juttuja käydä läpi* sisältävät välttämättömyyttä korostavan modaaliverbin *täytyä* (VISK § 1562). Lisäksi pappi jättää yhtymättä Julian nauruun: institutionaalisessa tilanteessa asiantuntija saattaa pidättäytyä nauruun liittymisestä pitääkseen etäisyyttä maallikkoon nähden. (Ks. Haakana 2001: 137–138.)

Vahvan kannanoton vastapainoksi vuoro on tuotettu nollapersoonassa. Sen avulla vastaanottaja jää yksilöimättä ja erimielisyydestä huolimatta vaikutelma pysyy neutraalina: kehen tahansa viittaaminen ei haasta keskustelukumppania suoraan. Kenties tämänkin vuoksi erimielinen kannanotto ei saa parikseen toista erimielistä kannanottoa, vaan sekvenssi etenee ripeästi kohti päätöstään.

Erimielisyyssekvenssin kohteiksi päätyivät sekä papin tekemä presuppositio että seurakuntalaisen implikaatio. Niiden vastaanotto on kuitenkin tilanteista: papin presupposition esittävä vuoro sisälsi myös vahvaa direktiivisyyttä, joka saattoi osaltaan lisätä erimielistä reaktiota. Julian implikaatioon pappi taas suhtautui lievän erimielisesti korjaamalla, ja sekvenssi lientyi nopeasti.

3.2.2 Oletuksen sisältävä vuoro aloituksena

Kahdessa edellisessä esimerkissä oletuksen sisältävä vuoro laukaisi erimielisyyssekvenssin. Kaksi seuraavaa sekvenssiä puolestaan alkavat mainitunlaisilla vuoroilla.

Esimerkin 9 katkelma on peräisin raamattupiiriaineistosta, jossa pappi keskustelee eläkkeellä olevan seurakunta-aktiivi Railin kanssa. Kuten luvun 3.1 esimerkeistä jo kävi ilmi, keskustelijat ovat eri linjoilla samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä. Pappi avaa uuden näkökulman aiheeseen toteamalla

ristiriitaisen asemansa: henkilökohtaisesti hän vihkisi kaikki parit, mutta kirkon työntekijänä häntä sitovat työnantajan määrittelemät säännöt ja ohjeet.

Esimerkki 9: Kenen leipää syöt sen lauluja laulat

01 Pappi: eli tota: (.) nää on- tää on- TÄÄ on vaikea
 02 asia et missä kohtaa niinku pitäs- mä oon totta
 03 kai mä oon sitä mieltä pappina luterilaisena
 04 pappina että (.) Raamattu @on ylin ohje@.
 05 Raili: on (.) yli[n ohje,
 06 Pappi: [ja pitää ol[la.
 07 Raili: [[ylin ohje] pitää olla
 08 nii k[yllä-.
 09 Pappi: [mut sit kun se on kirjotettu sillon kauan
 10 sitten ni on vaikee aina napata niit[ä (.) t]ähän
 11 Raili: [totta kai.]
 12 Pappi: päivään nii[tä asioita].
 13 Raili: [nii-i, (.)] joo-o (.) joo.
 14 Pappi: ja sitte tota: se että kun täs on nyt se ristiriita
 15 että yhteiskunnan lakien mukaan heit[ä saa] vihkiä
 16 Raili: [°nii°.]
 17 Pappi: ja sit kirkon lain mukaan ei saa vih[kiä].
 18 Raili: [°nii°
 19 **Pappi: mut toisaalta mä oon sitä mieltä että (.) ää_et**
 20 **kenen leipää syöt sen lauluja laulat.**
 21 Raili: **niihän sitä sanotaan et kenen leipää syö sen**
 22 **lauluj[a laul]at mutta kuitenkin pitäs olla Raamattu**
 23 **Pappi: [#nhii#.]**
 24 Raili: **ylin ohjenuo[ra.**
 25 Pappi: [no joo, (.) mutta tarkotin myöskin
 26 sitä että. (.) et jos kirkko on sitä mieltä että
 27 ei vihitä. [(.)] ni sit toisaalta hh. (.) pitäs
 28 Raili: [nii,]
 29 Pappi: **perustella aika hyvin se että tekee eri tavalla kun-**
 31 Raili: **yhteis[kunta.**
 32 Pappi: [työnantaja #päättää#.
 33 Raili: **nii (.) joo. (0.3) joo-o? (.) °mu[tta-°**
 34 Pappi: ((YSKIEN)) [mutta tää on
 35 aika- aika hankala tilanne hh. (.) sen takia meille
 36 papeille koska- suuntaan ja toiseen koska (.) ny-
 37 nyt yhteiskunta niiku ajaa eri asiaa ku kirkko.
 35 Raili: **joo-o (.) tuo on mutta minä näin ajattelen tällä**
 36 **hetkellä kun en tarvitse olla mistään näistä**
 37 **asioista vastuussa,**
 38 Pappi: nii.
 39 Raili: **enkä ottaa kantaakaan.**
 40 Pappi: mm,
 41 Raili: nii se tuntuu et ylin ohjenuora pitää olla
 42 kuitenkin Raamattu
 43 Pappi: nii-i
 44 Raili: nii

Raili kontrastoi papin riveillä 19–20 tekemän, sanonnan sisältävän kannanoton, jolla ilmaisi tekevänsä kuten työnantaja määrittelee. Raili kuitenkin tuottaa siihen vastaukseksi erimielisen, presupposition sisältävän vuoron, joka toistaa sanonnan (r. 21–24). Railin vuoronalkuinen liitepartikkeli *-hAn* rivillä 21 implikoi, että sanonta on hänelle tuttu entuudestaan, kenties merkitykseltäänkin itsestään selvä: *niinhän sitä sanotaan* (VISK § 830). Erimielisyyttä osoittaa myös papin käyttämän sanonnan toisto: edellisen vuoron osittaisen toistamisen avulla on mahdollista tuoda erimielisyytensä keskustelukumppanin tietoon siten, että hänellä on vielä seuraavassa vuorossa mahdollisuus väistää vahvemman erimielisyyden syntyminen omaa kannanottoaan muokkaamalla (Pomerantz 1984: 70; Tainio 1997: 96).

Lisäksi Raili kontrastoi papin sanontaa *mutta-* ja *kuitenkin-*partikkeleilla ja painottaa oman mielipiteensä oikeellisuutta nesessiivisyyttä ilmaisevalla *pitäs olla* -verbiketjulla (r. 22). Raili rakentaa vuoronsa sen ympärille, että mikäli pappi laulaa ”leipänsä mukaisia lauluja”, Raamatun pitäminen ylimpänä ohjenuorana estyy tai vaikeutuu.

Pappi huomaa Railin poikkeavan tulkinnan vuorostaan, ja perustelee edellistä vuoroaan lisää riveillä 25–29. Hän ei kuitenkaan saa tuotettua vuoroaan loppuun, kun Raili täydentää lausuman hänen puolestaan: Railin taustaoletuksen mukaan papin mielestä yhteiskunnan mielipiteet ovat merkittävämpiä kuin kirkon (r. 31). Pappi kuitenkin korjaa sen rivillä 32, ja erimielisyyssekvenssi edistyy kohti päätöstään ilman suurempia erimielisyyden osoituksia – siitäkin huolimatta, että Raili tekee vahvoja oletuksia papin motivaatioista.

Seuraavassa esimerkissä 13 papin tekemä oletus saa vastineekseen Raililta erimielisen korjauksen. He keskustelevat raamattupiirin loppupuolella niitä näitä, ja pappi ottaa puheeksi omien isovanhempiensakin kokeman ruokapulan 1920-luvun Suomessa. Toisin kuin selkeästi nuorempi pappi, Raili on aiheen kokemusasi-antuntija, sillä hän eli kyseisenä ajanjaksona nuoruuttaan maaseudulla.

Esimerkki 13: Nokkonen oli nokkonen

01 Pappi: mites <tota:>. (0.8) ku oot syntyny kakskytkuus.
 02 Raili: niin ↑olen minä syntyny.
 03 Pappi: niin tuota:. (1.0) missä olit silloin kun olit
 04 kakskytvuotias.
 05 Raili: ehh. (0.8) kotona? (1.0) kotona olin kakskymmentä
 06 vuotiaana,

07 Pappi: eli maaseudulla.
 08 Raili: maaseudulla. [(.) e]nkä ollut [minä olin-,
 09 Pappi: [joo.] (.) [nii ↑tehä- t]ehän
 10 ette nähny samalla tavalla nälkää ku kaupungissa
 11 nähtii.
 12 Raili: e:i:,
 13 Pappi: niin no kaupungeissahan oli ihan hirvittävä (.)
 14 tilanne.
 15 Raili: kaupungissa on ollut huon[o >mut]ta< (.) hyvänen
 16 Pappi: [joo]
 17 Raili: aika (.) meillä ku oli vielä <hirmusen> hyvät
 18 ↑marjamaat.
 19 Pappi: no niin tu-
 20 Raili: marjamaat,
 21 Pappi: KAIkki tämmöset sienet,
 22 Raili: SIENE[T,]
 23 Pappi: [ma]rjat.
 24 Raili: sieniä kerättiin. (.) meillä oli hirmu [määrät],
 25 Pappi: [ja kas]veja
 26 syötiin.
 27 ((TAUKO 0.4))
 28 Raili: °>mitä<° ((nojautuu eteenpäin))
 29 Pappi: eikö kasvejakin syöty (.) nokkosia ja ↑kaikkia
 30 pysty syömään siellä ni.
 31 Raili: **nii:n.**
 32 Pappi: jotka osas tehdä nii[stä].
 33 Raili: **[se (.) kyllä nokkosia sitte**
 34 **vasta. (.) vasta aikuisena [(.)] osattiin**
 35 Pappi: [°joo.°]
 36 Raili: käyt°tä[ä. mu]tta tuota. (.) sillan
 37 Pappi: [°joo.°]
 38 Raili: nokkonen oli no:kkonen ja taval[laan-,
 39 Pappi: [mut sitten oli
 40 järviä joista sai kalaa j[a,]
 41 Raili: [ME]ILLäkin oli aivan
 42 <vieressä> (.) hyvin paljon järviä [ja s]itte
 43 Pappi: [nii.]
 44 Raili: oli meillä iso lampi iha- ihan vieressä jonne
 45 oli vaan mäki.

Huolimatta nuoremasta iästään ja siten omien kokemusten puutteesta, pappi johdattaa keskustelua 1920-luvun maaseudun ruokatilanteesta hyvin varmoin ottein. Hän ottaa aiheen käsittelyyn oma-aloitteisesti heti katkelman alussa (r. 1), ja tekee oletuksia Railin kokemista tilanteista: *tehän ette nähny samalla tavalla nälkää ku kaupungissa nähtii* (r. 9–11).

Raili vahvistaa oletuksen oikeaksi ja intoutuu muistelemaan, kuinka maalla ruokaa riitti runsaiden luonnonantimien ansiosta. Pappi osallistuu Railin muisteluihin kuin tasavertaisen pääsyn omaavana ja luettelee, mitä kaikkea 20-luvun maaseudulla syötiin (r. 21, 23). Tähän asti papin oletukset ovat osuneet oikeaan eikä

Raili käsittelee papin episteemistä asennetta ongelmallisena, mutta riveillä 25–26 pappi toteaa, että pahimpaan nälkään olisi syöty myös kasveja. Tämä aiheuttaa selvän tauon aiemmin jatkuvasti toistensa päälle puhuneiden puhujien keskusteluun (r. 27).

Tauko päättyy Railin nopeasti ja hiljaisella äänenvoimakkuudella tuotettuun korjausaloitteeseen *mitä*. Kysymys osoittaa ongelmaa ja sitä korostaa kehollinen liike: Raili nojautuu samalla tuolissaan voimakkaasti eteenpäin, kohti pöydän toisella puolella istuvaa pappia.

Korjausaloitetta käyttämällä puhuja voi osoittaa, ettei ole kuullut, ymmärtänyt tai uskonut edeltävää vuoroa tai sen osaa. (Haakana ym. 2016: 255.) Suomen *mitä* kuuluu avoimiin korjausaloitteisiin, jotka kohdistavat ongelman koko edeltävään vuoroon, ei vain sen tiettyyn osaan. Lisäksi se jättää määrittelemättä kysyjän kokeman ongelman, eikä paljasta, jäikö vuoro vain kuulematta vai oliko se vaikeasti ymmärrettävissä. (Haakana ym. 2016: 258).

Vaikka Raili on iäkäs, aineiston muiden keskustelujen perusteella hänellä ei ole kuulemiseen liittyviä ongelmia. Yksittäinen tapaus on toki mahdollinen, mutta konteksti antaa viitteitä siitä, että kyseessä olisikin ennemmin papin oletuksen sisältöön liittyvä korjaus: kasvien syöminen hän oli Railille hänen omien sanojensa mukaan tuntematon ajatus vielä 1920-luvulla (r. 33 eteenpäin). Lisäksi keskustelutilanne on rauhallinen: tilassa ei ole taustahälyä tai muita keskustelevia henkilöitä.

Pappi muotoilee erimielisyyssekvenssin kohteeksi päätyneen oletuksensa uudelleen vastaukseksi Railin hakukysymykseen riveillä 29–30. Pappi toistaa oletuksensa kasvien syönnistä toisella kerralla astetta epäsuoremmin, kysymyksen muodossa. Vuoron implikoima episteeminen asenne on edelleen todella vahvasti tietävän puolella, ja kysymys *eikö kasvejakin syöty* (r. 29) toimiikin lähinnä retorisessa tehtävässä. Myönteisesti suuntautuva *eikö*-kysymys *-kin*-päätteinen on keino osoittaa papin tietämystä aiheesta, ja ohjaa kanssakeskustelijaa vahvasti samanmielisyyteen. (VISK § 1644, § 1696.)

Papin toistovuoron loppuosa tekee uuden väitemuotoisen oletuksen ja antaa lisäksi esimerkkejä: *nokkosia ja ↑kaikkia pysty syömään siellä ni.* (r. 29–30). Vaikka toistoresponssi antaa tutkimusten mukaan olettaa, että vastaaja ajattelee korjausaloitteen osoittavan kuulemisen ongelmaa (Haakana ym. 2016), tulkitsemme, että pappi listaa kasveja nimenomaan ymmärtämisen helpottamiseksi. Kasvien syönti oli Railille selvästi odotustenvastainen suunta keskustelussa, ja pappikin

ymmärtää avoimen korjausaloitteen johtuneen mahdollisesti hämmennyksestä: siksi hän tarjoaa yksityiskohtaisempia esimerkkejä *kasvi*-sanana sijaan. (Mts. 260.)

Raili reagoi papin uudelleen muotoiltuun oletukseen venytetyllä *nii:n*-partikkelilla (r. 31). Papin vahvasti samanmielisyyttä hakenut vuoro saa siitä havittelemansa samanlinjaisuuden osoituksen, mutta Railin äänensävy saa vastauksen kuulostamaan epäilevältä. Vaikka papin *eikö*-kysymys ei olekaan direktiivinen siinä mielessä, että se edellyttäisi Raililta kielenulkoista toimintaa, se on muuten hyvin ohjaileva. Sorjonen (2001) on huomannut, että direktiivisten lausumien vastauksina toimivilla *niin*-partikkeleilla voikin pidättäytyä täyden tuen antamisesta ja enteillä erimielisyyttä. Tällöin *niin* käsittelee vuoron sisältöä ainoastaan yhtenä mahdollisuutena muiden joukossa, ei täysin hyväksyttynä vaihtoehtona. (Mts. 118.)

Samantyylinen tilanne vaikuttaisi olevan myös tässä esimerkissä: pappi selostaa näkökantaansa vielä rivillä 32, mutta jo sen loppuosan päälle Raili aloittaa papin oletuksia korjaavan erimielisen vuoronsa, erimielisyyssekvenssin aloituksen (r. 33–34, 36, 38). Railin vuoro on preferoimattomien erimielisten vuorojen tapaan toisteinen ja katkonainen, mutta tekee kuitenkin selväksi, ettei kasveja hänen mielestään tuolloin käytetty ravinnoksi toistamalla ajatuksen kahdella tavalla. Lausuma *kyllä nokkosia sitte vasta. (.) vasta aikuisena (.) osattiin käyttää* (r. 33–34, 36) ei torppaa nokkosten käyttöä kokonaan, mutta korjaa papin olettamaa ajankohtaa: vuoronalkuinen modaalipartikkeli *kyllä* luo vakuuttelevaa sävyä (VISK § 1717) ja kahdesti käytetty ajan adverbi *vasta* painottaa nokkosten hyödyntämisen myöhäisyyttä (§ 649). Lisäys *sillon nokkonen oli no:kkonen* (r. 38) vielä osaltaan todistaa Railin näkökulmaa: nokkosta ei pidetty ruokakasvina 1920-luvulla.

Kuten esimerkeistä 11–13 huomataan, oletuksen sisältävät erimielisyyden aloitukset vaikuttavat aiheuttavan melko maltillisia erimielisyyksiä. Vaikka erimielisyydet ovat selkeitä ja sisältävät korjauksia, ne eivät kuitenkaan sisällä affektisia piirteitä, kuten alaluvussa 3.2.1: vääräksi koetut presuppositiot ja implikaatiot ohitetaan nopeasti, usein jopa yhdellä vuorolla.

3.3 Haastava kysymys

Haastava kysymys on erimielisyyssekvenssissä esiintyvä kysymysmuotoinen väite, joka implikoi erimielisyyttä. Se haastaa keskustelussa aiemmin ilmenneen vuoron tai laajemmankin kokonaisuuden, hakee taustatietoa uuden erimielisen vuoron tuottamista varten tai kritisoi vastaanottajan toimintaa. Haastavat kysymykset eivät eroa

muodoltaan tavallisista kysymyksistä, vaan ne voivat olla esimerkiksi vaihtoehto-, haku- tai kieltokysymyksiä. Haastavan kysymyksen haaste ilmeneekin vain vuoron sekventiaalista asemaa tarkastelemalla: ympäröivä konteksti ja erityisesti kysymyksen vastaanottajan reaktio osoittavat, tulkitsevatko keskustelun osanottajat vuoron haastavaksi. (Coulter 1990: 192; Silenti 2000: 19–20.)

Aiemman vuoron kyseenalaistavista ja kysymysmuotoisista väitteistä on kirjoitettu useilla eri nimityksillä. Coulter (1990) puhuu kysyvästä haasteesta (*questioning challenge*), jota voidaan hyödyntää väittelyn kehittämiseen. Berg ja Mäntynen (1992) sekä Seppänen (1995) nimittävät ilmiötä lyhyesti haasteeksi. Haasteen perustehtäväksi tulkitaan jopa väittelyn ”kehittäminen” (*development*) tai suoran provosoinnin ja erimielisyyden jatkaminen, jotta väittelysekvenssi voisi jatkua (Berg ja Mäntynen 1992: 102–103; Coulter 1990: 192).

Itse käytän ilmiöstä nimitystä haastava kysymys. Vaikka aineistoni ainoat kolme kysymysmuotoista haastetta ovatkin kaikki peräisin raamattupiiriaineistosta – jonka pitkittyvät erimielisyyssekvenssit lähestyvät väittelyä – ei aineistostani löydy haastavan kysymyksen tavoin käytettyjä, väitemuotoisia vuoroja. Siksi tarvetta yleisluontoiselle haaste-termille ei ole, vaan rajaan tämän alaluvun koskemaan vain kontekstissaan haastaviksi tulkittavia kysymyksiä.

Tv-väittelyssä toimittajan ja vieraan erimielisyyksiä tutkineen Seppäsen (1995) aineistossa kaikki haastavat kysymykset ovat toimittajan, instituution edustajan, esittämiä – vieraat ilmaisevat erimielisyytensä muilla tavoin (mts. 30). Myös oman aineistoni kolme haastavaa kysymystä ovat kaikki papin esittämiä.

Aineistoni kolmesta erimielisyyssekvenssin syntyyn sisältyvästä haastavasta kysymyksestä kaksi on synnyin suhteen ns. omavaraisia: sama tuottaja tekee sekä sekvenssin kohteen että aloituksen, ja molemmissa rooleissa toimii haastava kysymys. Tällaiset haastavat kysymykset nostavat esiin uuden kontroversiaalisen puheenaiheen, joka itsessään tekee aloituksesta relevantin. Ne eivät viittaa mihinkään edellä keskusteltuun, joten ne synnyttävät samalla kertaa paitsi uuden puheenaiheen, myös erimielisyyden.

Yksi haastavista kysymyksistä puolestaan syntyy edellä olevan kannanoton haastamana. Haastavasta kysymyksestä tulee erimielisyyden aloitus. Kun puheenaihe pysyy sekvenssin synnyssä samana ja kohteen tuottajan toimii seurakuntalainen, papilla on enemmän painetta suojella maallikon kasvoja kuin sellaisissa aloituksissa, joiden kohteen hän on tuottanut itse.

3.3.1 Haastava kysymys erimielisyyden aloituksena

Esimerkissä 10 pappi ja Raili keskustelevat edelleen samaa sukupuolta olevien pariskuntien kirkollisesta vihkimisestä, mutta pappi nostaa tässä kohtaa keskustelua esiin uuden näkökulman, pappien hankalan aseman yhteiskunnan ja kirkon mielteiden välissä.

Esimerkki 10: Mitä se todella sanoo

01 Pappi: ((YSKIEN)) mutta: tää on- tää on aika- aika
 02 hankala tilanne hh. sen takia meille papeille
 03 koska- (.) SUUntaan ja toiseen koska ny- nyt
 04 yhteiskunta niiku ajaa eri asiaa_ku kirkko.
 05 Raili: joo-o, (.) joo-o mutta. (.) minä näin ajattelen
 06 tällä hetkellä kun en tarvitse olla mistään
 07 näistä asioista vastuus[sa
 08 Pappi: [nii.
 09 Raili: <enkä ot↑taa kantaakaa[n>
 10 Pappi: [mm,
 11 Raili: nii se tuntuu et ylin ohjenuora pittää kuitenkin
 12 olla Raam°attu°.
 13 Pappi: nii-i,
 14 Raili: nii.
 15 Pappi: joo-o. (.) mut mm- (.) just sitä että miks
 16 juuri tässä asiassa miksei jossaki toisessa
 17 asiassa (.) °että°.
 18 Raili: nii (.) tietysti löytyy- (0.2) en osaa yhtäkkiä-
 19 (.) olenhan minä muutamia kertoja Raamatun
 20 lukenut sanasta sanaan läpi.
 21 Pappi: nii-i.
 22 Raili: mutta eihän niitä muista sit. (.) ja sitte
 23 se on vielä eri asia lukeeko niin että
 24 minä ↑tu:tkin tätä tahi niinku minä luin
 25 että minä- että luen vaan >että saan sen
 26 fläpi luettua< (.) että päämäärä oli se että
 27 saan läpi luettua (.) mutta sitten on vielä
 28 eri asia lukkee niin että <↑tutkitaan @mitä
 29 se todella sa↓noo@.>
 30 Pappi: mm-m.
 31 Raili: mm. (.) ja minä luin silloin (.) silloin luin ku
 32 pääsin eläkkeelle (.) @nyt minä luen Raamatun
 33 läpi@. (.) ja toisen kerran luin silloin kun tuli
 34 tämä uusi painos.
 35 Pappi: mm?
 36 Raili: mm. (.) ja lukeminen on vielä eri asia kuin
 37 TUTkimine[n,]
 38 Pappi: [nii t- joo joo ja ymmärtäminen.
 39 Raili: ja ymmärtämine.

- 40 Pappi: mm.
 41 Raili: ja minähän sen sillon luin- luin vaan että
 42 minä sa[an]
 43 Pappi: [mm]
 44 Raili: ihan vaan että, (.) nyt se on läpi luett[u (.)]
 45 Pappi: [kyllä.]
 46 Raili: mm ja sitte luetaan- (.) en lue ↑päivittäin
 47 vaikka fmulla on Raamattu pöydällä
 48 k(h)y[llä].
 49 Pappi: [jo- joo,

Katkelma alkaa jo aiemmasta esimerkistä tutulla papin pohdinnalla ammattikuntansa asemasta. Raili osoittaa ymmärtävänsä huolen joo-partikkelilla, ja päätyy selitellen perustelevaan aiemmin esiin tullutta kantaansa: hänestä Raamatun tulisi olla *ylin ohjenuora* (r. 5–7, 9), koska ei ole vastuussa. Hän ei kuitenkaan luovu kannastaan, vaan toistaa sen (r. 11–12) – huolenkerronnan perään tätä erimielisyyden uudelleen esiintuomista voi tulkita epäsuoran erimielisenä toimintana.

Pappi vastaa Railin kannanottoon tasaisella intonaatiolla tuotetulla *nii-i*-partikkelilla (r. 13), mutta Raili palauttaa vuoron hänelle toisella, laskevalla prosodilla tuotetulla *niin*-partikkelilla (r. 14). Viivyttelyiden jälkeen pappi esittää kyseenalaistavan, haastavan kysymyksen (r. 15–17): *miks juuri tässä asiassa miksei josaki toisessa asiassa*.

Huomionarvoista on, ettei papin haastava *miksi*-kysymys kontrastoi Railia suoraan, vaan esittää yleisemmälle tasolle kurkottavan kysymyksen: miksi samaa sukupuolta olevien parien vihkimisestä keskustellessa vedotaan Raamattuun, vaikka kaikissa muissakaan asioissa ei niin tehdä? Kysymyksen referentti onkin abstrakti, ja kohdistuu normeihin ja käytänteisiin, joita kirkon piirissä harjoitetaan. (Ks. Hirvonen 2016: 76–77.) Syytä hakevat adverbit *miksi* ja *miksei* implikoivat, että puhujan mielestä kysytyn asian tulisi olla toisin. Vahvan erimielistä vaikutelmaa lisäävät myös eksklusiiviset fokuspartikkelit *just* ja *juuri*, sillä ne korostavat tyytymättömyyttä nykytilaan: miksi *juuri* tämä, eikä joku muu? (Vrt. esim. *vain*-partikkeli: miksi *vain* tämä, eikä myös joku muu; VISK § 845, § 1688).

Papin haastava kysymys päättyy vuoronloppuiseen, laskevalla intonaatiolla ja hiljaisella äänellä tuotettuun *että*-partikkeliin (r. 17). *Että*-loppuinen vuoro ei aina ole keskeneräinen, vaan se on myös keino selittää puhujan aiempaa toimintaa ja hakea vastaanottajalta eksplisiittistä reaktiota, mikäli aiempi vastaus on puhujan mielestä jäänyt riittämättömäksi. Koska Raili ei (r. 11–12) reagoanut papin

toteamukseen hankalasta tilanteesta, on papin *että*-loppuinen vuoro tulkittavissa pa-luiksi aiempaan: sillä haetaan ymmärrystä sekä eksplisiittistä mielipiteen ilmaisua. (Koivisto 2011: 203–204.)

Raili kuitenkin tulkitsee haastavan kysymykseen häneen henkilökohtai-sesti kohdistuvana ja yrittää vastata siihen. Se ei ole kuitenkaan helppoa: itseään puolustellen Raili toteaa, ettei *osaa* sanoa tai *muista* Raamatusta mielipiteelleen löytyviä perusteita, vaikka kertookin lukeneensa sen *sanasta sanaan läpi* (r. 18–20, 22). Puolustautumisesta kertoo vuoron sisällön lisäksi myös liitepartikkeli *-hAn* (*olenhan*, r. 19), joka Kurhilan (1994) mukaan erimielisessä keskustelussa on olen-nainen osa puolustautumisvuoroja. Sillä myös haetaan vahvasti toisen osapuolen myöntymistä omalle kannalle. (Mts. 99.) Vastausyritys muuttuu pitkäksi, selitteleväksi monologiksi, joka pysähtyy vasta aiheenvaihdokseen.

3.3.2 Haastava kysymys erimielisyyden kohteena ja aloituksena

Aineistossani on kaksi erimielisyyssekvenssiä, joissa saman puhujan haas-tava kysymys toimii sekä sekvenssin kohteena että aloituksena.

Esimerkissä 11 pappi tuottaa erimielisyyttä implikoivan kysymyksen keskelle muutoin samanmielistä keskustelua ja ilman näkyvää kimmoketta. Katkelma on pe-räisin raamattupiiristä, jossa pappi ja Raili keskustelevat edelleen avioliittolain muutoksesta, ja kaksikko on ollut jo hetken erimielisiä keskenään.

Esimerkki 11: Aviopari on mies ja nainen

01 Pappi: j-ja ens vuonna nii sit alkaa hirveet tappelu
 02 suoraan kirkossa (.) mä m- niinku jotkuthan
 03 epäilee että kirkko voi jopa hajota tähän (.)
 04 mä en itte usko- mä en usko että se voi
 05 hajota siihen
 06 Raili: nii (.) ihan totta
 07 Pappi: erimielisyyksiä on kyllä mutt[a-
 08 Raili: [erimielisyyksiä
 09 tietysti tule[e
 10 Pappi: [joo
 11 Raili: mutta ei se saisi hajottaa
 12 Pappi: mm. (.) .hh no mitäs mieltä ol- oot siitä että
 13 (.) mt. semmonen pappi joka vih↓kii °sitte°. (.)
 14 vaikei oo lupaa. (.) kirkon puolelta mutta
 15 yhteiskunnan puolelta on. [(.) n]ii mitäs
 16 Raili: [nii.]
 17 Pappi: sitten pitäiskö <rangaista> niitä.

18 Raili: no: sitä- sitä minun on vaikee päättää krhm
 19 tota näitä rangaistuks[ia.] (.) rangaistus-
 20 Pappi: [mm.]
 21 Raili: asioita. (.) mutta se- se tuntuu pahalta
 22 kyl[lä.] (.) m[m]
 23 Pappi: [joo] [mm.]
 24 Raili: että (.) eööh niiehä pitäisi (.) vedota
 25 Raamattuun että papin pitäsi olla mitä ↑Raama
 26 tussa sanotaan.
 27 Pappi: nii.
 28 Raili: ja se- eikös siellä oo sitte se (.) @aviopari on
 29 mies ja nainen@.
 30 Pappi: mt. (.) jo[o:,]
 31 Raili: [varm]aan löytyy muutakin mu[ttä-]
 32 Pappi: [mm.]
 33 Raili: °mutta nyt en osaa sanno[o°].
 34 Pappi: [no] E-EI siellä (.)
 35 siis Raamatussa ei löydy kyllä (.) mitään muita
 36 niinku- ku mies ja naine[n.
 37 Raili: [nii, (.) ei [varmaa.
 38 **Pappi:** [mut sitte
 39 **sitte on eri- on muita tilanteita mutta mut_siel**
 40 **on aina mies ja naine[n m]utta (.) mut jos jos**
 41 Raili: [mm.]
 42 **Pappi: vedotaan Raamattuun tässä koh[taa n]i sit pitäis**
 43 Raili: [nii.]
 44 **Pappi: vedota muissaki kohissa**
 45 Raili: no onko se sitten pakko vedotas jos ei kerran
 46 ole e- jos kerran asia ei vaadi sitte
 47 Pappi: nii mää- mää (.) nii
 48 Raili: nii

Pappi kertoo Railille avioliittolain muutosten käynnistämistä huhuista: jotkut ajattelevat, että samaa sukupuolta olevien parien vihkiminen kirkossa saattaisi jopa hajottaa kirkon (r. 1–5). Molemmat ovat kuitenkin keskenään samaa mieltä siitä, ettei hajoaminen ole todennäköistä, vaikka erimielisyyksiä varmasti ilmeneekin (r. 6–11). Samanmielisyyden keskeltä pappi palaa kuitenkin jo aiemmin alkaneeseen keskusteluun keskustelijoiden omista mielipide-eroista haastavalla kysymyksellä (r. 12–15, 17), joka toimii samanaikaisesti erimielisyyssekvenssin kohteena ja aloituksena: haastava kysymys saa vastaukseksen erimielisyyttä, mutta on myös itsessään sekvenssin ensimmäinen erimielinen vuoro.

Papin esittämä haastava kysymys koostuu kahdesta eri kysymyksestä: ensimmäinen tiedustelee Railin mielipidettä ilman kirkon lupaa samaa sukupuolta olevia pareja vihkivistä papeista (r. 12–15), toinen puolestaan sitä, pitäisikö näin toimivia pappeja rangaista (r. 15, 17). Molemmat alkavat kysymyssanalla *mitä*, johon on

liittynyt monitulkintainen *s*-partikkeli. Institutionaalisissa keskusteluissa se on ensisijaisesti instituution edustajien tekemien hakukysymysten resurssi. Latautu-neessa puhetilanteessa sillä voidaan tuoda vuoroon arvioivaa, kyseenalaistavaakin sävyä. Aiemmissä tutkimuksissa se on osoitettu myös kohteliaisuuden keinoksi: instituution edustaja ei kysele henkilökohtaisiakaan asioita omasta kiinnostuksestaan, vaan tehtävää hoitaakseen. (Raevaara 2006: 140–141; VISK § 837.)

Kun haastavan kysymyksen esittäjä on kuitenkin pappi, on vaikea pitää *s*-partikkelia tässä kohtaa kohteliaan etäisyyden ylläpitäjänä: haastaminen on henkilökohtainen ja preferoimaton valinta, ei työn edellyttämä teko. Kenties se ylläpitää institutionaalista etäisyyttä, mutta luokin tässä muuten vapaamuotoiseen tilanteeseen luokkahuonemaista jakoa tietävään kysyjään ja tietämättömään vastaajaan, jota arvioidaan auktoriteettiasemasta? (Kts. Raevaara 2006: 118.)

Lisäksi Raevaaran (2006) mukaan instituution edustajan käyttämä *s*-partikkeli merkitsee uuden keskustelujakson aloittamista (mts. 124). Rivin 12 kysymyksessä siirtymän tunnetta vahvistaa vielä papin *mitäs*-kysymyssanaa edeltävä lausumapartikkeli *no*. Pappi siirtyykin vuorossaan paitsi uuteen aiheeseen (ilman kirkon lupaa samaa sukupuolta olevia pareja vihkivät papit), myös uuteen puhetoimintoon (kannanotoista ja kerronnasta haastavaan kysymykseen). (Raevaara 1989: 160–161; VISK § 1036).

Raili esittää vastaukseksi ensin preferoidun, kysymykseen vastaavan kannanoton, jossa kertoo pitävänsä rangaistuksen päättämistä vaikeana (r. 18–19, 21). Hän kuitenkin jatkaa erimielisesti tuoden esiin eriävän kantansa (r. 21–22, 24–26). Vaikka vuoro ei ole avoimen hyökkäävä tai kiistä papin vuoron osia, osapuolten erimieliset kannat tulevat näkyviin ja luovat jännitettä. Lisäksi Raili vie keskustelua uusille raiteille tuottamalla oman näkökulmansa siitä, millaisia pappien hänen mielestään tulisi olla; tällaisen ohjailevan toiveen esittäminen ei ole ongelmatonta, sillä samalla hän tulee tehneeksi vaatimuksia myös (institutionaalisessa valta-asemassa olevalle) keskustelukumppanilleen.

Pappi vastaa Railin vuoroon vain lyhyesti *nii*-partikkelilla (r. 27), jolloin Raili pääsee esittämään myönteisesti suuntautuneen *eikö*-kysymyksen. Se toimii kysymyksen sijaan edellä sanotun vahvistajana ja kutsuu vastaanottajaa tuottamaan myönteisen reaktion. (VISK § 1696.) Railin muistikuvien mukaan Raamatussa sanotaan suoraan, että *aviopari on mies ja nainen* (r. 28–29). *Eikö*-sanaan liittyneellä *s*-partikkelilla hän implikoi jo omaavansa tietoa kysymyksensä aiheesta (kts.

Raevaara 2006: 119) ja kutsuu papin, Raamatun tuntijan, todistamaan muistele-
mansa raamatunkohdan oikeaksi.

Pappi tuottaakin maiskautuksen ja tauon jälkeen venytetyn *joo*,-vastauksen
(r. 30), mutta vuoron viivästynyt ja preferoimattomuutta ilmaiseva alku saa Railin
jatkamaan. Modaalipartikkelilla *varmaan* alkava vuoro pehmentää vastakkainaset-
telua lieventämällä Railin varmuuden ja episteemisen tiedon astetta: *varmaan löy-
tyy muitakin mutta- °mutta nyt en osaa sannoo°*. (r. 31, 33). Täten hän myöntää,
ettei olekaan täysin varma, onko Raamatussa otettu kantaa muihinkin kuin miehen
ja naisen välisiin avioliittoihin.

Pappi myöntää Railin alkuperäisen arvelun oikeaksi (r. 34–36), mutta palaa
sekvenssin alun haastavalle ja erimieliselle linjalle: *mut jos jos vedotaan Raamat-
tuun tässä kohtaa ni sit pitäis vedota muissaki kohissa* (r. 40, 42, 44). Passiivi yleis-
tää papin mielipiteen ketä tahansa koskevaksi, mutta tietäen Railin erimielisen kan-
nan, hän kontrastoi keskustelukumppaniaan tällä kannanotolla melko avoimesti.

Papin eksplisiittinen erimielisyys saa parikseen jälleen yhden erimielisen
kannanoton, kun Raili puolestaan kyseenalaistaa papin näkökulman (r. 45–46).
Keskustelu jatkuu tästäkin erimielisenä, mutta sekvenssin synty tulee vähemmällä-
kin selväksi: haastava kysymys saa aikaan vilkkaan erimielisen keskustelun, joka
lähenee jopa väittelysekvenssiä – sen erityispiirteenä kun on juuri toisen näkökul-
man kumoaminen. (Ks. Berg ja Mäntynen 1992: 102–103.)

Esimerkissä 11 papin esittämä haastava kysymys sai keskustelijat esittämään
lukuisia erimielisiä kannanottoja, jolloin keskustelu luisui hetkeksi jopa väittelyn
puolelle. Myös esimerkissä 12 jälleen papin esittämä haastava kysymys saa keskus-
telijoiden tunteet kuumenemaan nopeatahtiseksi väittelyksi. Keskustelu on raamat-
tupiirissä hetkeksi päätynyt muille raiteille, mutta pappi ottaa tutun avioliittoteeman
esille esittämällä Railille haastavan kysymyksen riviltä 3 alkaen.

Esimerkki 12: Toinen aika

01 Raili: olen vanhetessani enempi vain pyrkinyt että en
02 häpeä evankeliumia.
03 ->Pappi: hei (.) tästä avioliittoasiasta kun sanot että
04 haluat tän Raamatun mukaan,
05 Raili: nii.
06 Pappi: että Raamattu on @ylin ohje@ (0.2) mitä mieltä
07 oot siitä että saako miehellä olla useempi kun
08 yks vaimo. (.) ↑Raamatun mukaan saa olla.
09 Raili: RAamatun mukaan ↑saa <olla>.

10 Pappi: *eno* mitäs mieltä oletf.
 11 Raili: *no e-* (.) oikeestaan minä ei tarvitse tuohon
 12 *ottaa* [*kanftaa* koska
 13 Pappi: [*fɛhhe hɛhɛ*
 14 Raili: en ole *tutki*ja. (.) muttaf tuota *set-* Raamatun
 15 mukaan *sillon* oli- pitää vedota <*aikakauteen*>.
 16 Pappi: nii.
 17 Raili: *aikakauteen* että *ny-* nyt on ihan toinen aika (.)
 18 ja *sillon* se oli eri asia varmasti,
 19 ->Pappi: **no miksei vois olla tänä päivänä sitte se että**
 20 **mies voi mennä naimisiin miehen kanssa.**
 21 Raili: *e-* ei nyt (.) nyt on antanut Jumala meille
 22 *viisautta-* <*YMMÄrrystä*> (.) *ym-* ↑*Raamattukin*
 23 sanoo että ↑*ymmärrys* lisääntyy
 24 Pappi: joo joo
 25 Raili: et Raamatussa on
 26 Pappi: kyllä
 27 Raili: ihan varmasti on ne sanat ja että *ymmärrys*
 28 *lisääntyy*

Papin haastava, *hei*-partikkelilla alkava kysymys sijoittuu keskelle täysin muita teemoja käsittelevää keskustelua (r. 3–4). Vuoronalkuinen *hei*-huomionkohdistin kiinnittää kuulijan huomion, mutta toimii myös keskustelunaiheen vaihtamisen merkinä. (Pihlajamaa 2019: 12, 24; VISK § 858.) Lisäksi alkuasemaisen *hein* avulla on mahdollista palata aiempaan keskustelun kohtaan – kuten tässä Railin aiemmin esittämään näkemykseen Raamatussa hyväksytystä avioliitosta –, vaikka välissä onkin kulunut aikaa ja toiminta vaihtunut toiseksi. (Pihlajamaa 2019: 33.)

Papin haastavan kysymyksen sanapari *ylin ohje* (r. 6) kiinnittää huomiota, sillä se on tuttu jo useasta keskustelun vaiheesta. Pappi käytti sanaparia alun perin itse, mutta myöhemmin keskustelussa Raili otti sen aktiivisesti sanavarastoonsa ja käyttää sitä perusteluna omille, eriäville mielipiteilleen (kts. esim. 6, r. 55–61). Tässä esimerkissä pappi tuottaa sanaparin muunnetulla äänellä, kuin kevyesti Railia referoiden. Toisto onkin yksi papin kysymyksen vahvimista erimielisistä piirteistä: keskustelukumppanin sanavalintoja voidaan hyödyntää eriävän mielipiteen ilmaisussa juurikin upottamalla ne osaksi omaa, erimielistä vuoroaan.

Lisäksi erimielisyyttä tuo papin kysymyksen absurdi sisältö: länsimaissa useamman vaimon ottaminen on useimmiten paitsi laitonta, myös sosiaalisten normien vastaista. Kiusoittelevan, jopa hännäävän kysymyksensä pappi perustelee vieläpä Railin suosimalla perusteella, Raamatulla (r. 8).

Lukuisia erimielisiä piirteitä lieventää kuitenkin papin käyttämä toinen persoona: *kun sanot että haluut tän Raamatun mukaan* (r. 3–4). Viittaamalla Railin jo esitettyyn mielipiteeseen pappi välttyy oman, erimielisen kannanoton tekemiseltä ja pystyy valjastamaan Railin sanat omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Tällä strategialla pystyy tekemään kärjekkäitäkin väitteitä ilman varsinaista riidan haastamista: vastaanottajahan on suorastaan pakotettu hyväksymään suuri osa vuoron sisällöstä. (Arminen 2005: 163–164.)

Ensin Raili tyytyykin vain vahvistamaan faktan, että Raamatussa useamman vaimon ottaminen on todella hyväksyttyä (r. 9). Pappi kuitenkin toistaa kysymyksen, sillä haluaa kuulla Railin oman mielipiteen aiheesta (r. 10). Papin uusi kysymys ei aloita uutta topiikkaa, vaan ohjaa puhelumppanin jo esillä olleen aiheen pohdintaan. Tällaiset siirtymät tuttuihin tai odotuksenmukaisiin aiheisiin aloitetaankin usein juuri vuoronalkuisella *no*-partikkelilla, jota pappikin käyttää. (Raevaara 1989: 150.) Hymyillen tuotetun hakukysymyksen kysymyssanaan liittyy instituution edustajien usein käyttämä *s*-partikkeli, jonka tässä yhteydessä voi tulkita kysymystä pehmentäväksi, tuttavallisuuttakin osoittavaksi keinoksi. (Raevaara 2006: 117; VISK § 1036).

Ensin Raili tuottaa vastaukseksi preferoimattoman vuoron: hän yrittää välttää kysymykseen vastaamista toteamalla, ettei hänellä riviseurakuntalaisena ole velvollisuutta ottaa kantaa asiaan (r. 11–12, 14). Tämän toteamisen jälkeen hän kuitenkin eksplikoi kantansa, jonka mukaan Raamatun tekstit eivät täysin päde nykyajassa, sillä aika oli kovin erilainen (r. 15, 17–18).

Pappi ei tyydy vastaukseen, vaan esittää tarkentavan haastavan kysymyksen riveillä 19–20: jos aika on eri, miksei nykyään *mies voi mennä naimisiin miehen kanssa?* Toinen haastava kysymys saa Railin hermostumaan: hän vastaa nopeatahtisella, tavallista kovaäänisemmällä vuorolla (r. 21–23, 25). Temporaalinen adverbi *nyt* toimii puhutussa kielessä sävyartikkelina, ja erityisesti kielteisissä väitelauseissa sen voi tulkita edellisen vuoron kieltäväksi ja jatkoa ennakoivaksi resurssiksi (VISK § 824, § 863). Raili kieltääkin papin kysymyksen implikoiman mahdollisuuden samaa sukupuolta olevien avioliitoista juuri *nyt*-partikkelin avulla: *e-ei nyt (.) nyt on antanut Jumala meille viisautta-* (r. 21–22).

Railin sanojen mukaan miesten välinen avioliitto ei voi olla mahdollinen ja perustelee vahvan erimielistä väitettään muistinsa mukaan Raamatusta löytyvillä

sanoilla, joita siteeraa myös papille (r. 27–28.) Kun Raili ilmiselvästi kiihtyy, pappi jättäytyy taka-alalle ja erimielisyyssekvenssin päätös alkaa muotoutua.

Esimerkit 11 ja 12 osoittivat, että instituution edustaja voi tehdä hyvin suoriakin kontrastointeja haastavan kysymyksen avulla, mikäli haastava kysymys toimii itsessään sekvenssin kohteena. Tällöin maallikon kasvot eivät joudu uhatuiksi, vaan keskustelu liikkuu – ainakin sanojen ja ilmausten vuoksi – yleisemmällä tasolla.

Molemmissa esimerkeissä Raili kuitenkin koki, että haastava kysymys oli suunnattu hänelle: esimerkissä 11 hän alkoi vastata abstraktille taholle valittavaan kysymykseen kirkon piirissä esiintyvistä mielipiteistä. Esimerkissä 12 pappi esittää kysymyksen suoraan Railille *sä*-pronominia käyttäen, mutta haastava osuus on taas yleisempi. *Mitä mieltä oot* (r. 6–7) on kysymyksenä avoin eikä suoraan kontrastoi Railin mielipiteitä, mutta kysymyksen esitystapa paljastaa papin taholta erimielisyyttä: hän toistaa Railin käyttämiä sanapareja ja valjastaa tämän sanoja häntä vastaan.

3.4 Dialogipartikkelit erimielisyyden aloituksena

Erimielisten kannanottojen, oletusten ja haastavien kysymysten lisäksi aineiston erimielisyyksien aloituksena toimii yhdessä sekvenssissä dialogipartikkelit, kuten *joo* ja *nii*. Partikkeleilla ei kontrastoida mitään edellisen puhujan sanomaa, vaan ne ovat samanlinjaisia ja jopa pitävät keskustelua yllä rakenteensa puolesta (Steensig 2012: 1). Silti ne jättävät sekä vastaanottajalle että ulkopuoliselle tarkkailijalle erimielisyyden tunteen.

Dialogipartikkeleilla aloitettu erimielisyys perustuukin kontrastoinnin sijaan reaktioiden puutteeseen. Esimerkiksi Sorjosen (2001) mukaan esimerkiksi *joo*-partikkelit voivat kiihdyttää keskustelua: pelkällä *joolla* puhuja voi osoittaa, ettei preferoitua ja odotettua vastausta ole tulossa, vaan siirtää vuoron takaisin edelliselle. Mikäli toinenkin puhuja tuottaa tähän *joo*-partikkelin, keskustelu muuttuu pelkäksi vastaanottopartikkeleiden toisteluksi ja alkaa kuihtua. (Mts. 261–262).

Esimerkissä 14 erimielisyys onkin tulkittavissa vain dialogipartikkeleista, eleistä ja pidättäytyvistä vastauksista. Katkelmassa pappi keskustelee aiemmista esimerkeistä tutun kolmikymppisen kummin ja tämän naisystävän kanssa kastejuhlassa. Naisystävä on jäänyt aiemmin keskustelussa sivuun, sillä kummilla ja papilla

on riittänyt puhuttavaa jalkapallosta ja kummin tehtävistä. Pappi kohdistaaakin urheiluaiheisen kysymyksensä tällä kertaa suoraan naisystävälle.

Esimerkki 14: Huonolta näyttää

& = kummin ilme

01 Pappi: mites sitte (.) ootsä- ty- tykkäätsä
 02 urheilusta. ((NAISYSTÄVÄLLE))
 03 Nainen: öö: no mä oon- mä tykkään ehk uinnista kaikista
 04 lajeista enit[en et]
 05 Pappi: [↑joo.]
 06 Nainen: mä oon ite harrastanut sitä joskus et.
 07 Pappi: oke[i,
 08 Nainen: [mut kyl mä- [kyl mä seuraan-]
 09 Pappi: [seuraat uintia.]
 10 Nainen: ↑mitä? ((NOJAUTUU PAPPIA KOHTI))
 11 Pappi: SEURAAT UINTIA,
 12 Nainen: no: siis sillan kun on ↓olympialaise[t tai]
 13 Pappi: [joo,]
 14 Nainen: nämä ni ↑vähän.
 15 Pappi: aika huonolta näyttää meiän maajoukkueen tilanne.
 16 Nainen: **nii:**,
 17 Pappi: eikö näytä,
 18 Nainen: [mt. (0.2)]
 19 Pappi: [hirveet][odotukset.]
 20 Nainen: [no ei oo i]han optimaalista m[eillä.
 21 Pappi: [nii
 22 kauheet odotukset ku puhutaan että (.) @nyt
 23 pärjätään nyt pärjätä[än j]a
 24 Nainen: [mm:.]
 25 Pappi: jotakin siellä mättää.
 26 ((0.4))
 27 Pappi: **siel on varmaan jotain semmosta mitä me ei**
 28 **tiedetä.**
 29 Nainen: nii, ((NYÖKYTTELEE))
 30 Pappi: ihan niinku monessa urheiluseurassaki. ((KUMMILLE))
 31 Kummi: monessa yle- yleisurheilulajissa taitaa o- olla
 32 tällä hetkellä vähän semmonen murrosvaihe ↑mejnossa.
 33 Pappi: ↑**nii ja jotenki sit- ja tapahtuu jotakin mitä me**
 34 **ei tiedetä.** ((KULMAT KURTUSSA))
 35 ((1.0))
 36 Kummi: **mm.**
 37 Nainen: ↑**m[m:]**,
 38 Pappi: [°jotaki- jotaki totaa:° (.) kun näyttää ettei
 39 niinku kulje vaikka.
 40 ((1.5))
 41 Pappi: tai se tuskin- KAI NEki treenaa.
 42 Nainen: ↑joo: jo&o varmasti. ((NYÖKYTTELEE))
 kummi &kärsimätön ilme->
 43 Pappi: #niin jo&o joo:# et siel ei oo niinku et mustat
 kummi -->&

44 pärjää.
 45 ((0.5))
 46 Kummi: **niin**,
 47 Pappi: ku ee- meillä&hän on- kun sehän on& valkosten
 kummi &kärsimätön ilme----&
 48 laji.
 49 ((0.5))
 50 Nainen: **mm**, ((NYÖKYTTELEE))
 51 Pappi: et en mä ainakaan muista hirveesti mustia
 52 uimareita.
 53 Nainen: [**mm.**]
 54 Kummi: [**mm.**]
 55 Pappi: että niinku (.) sitä on turha syyttää fniinku
 56 yleisurheil(h)ussa ett(h)äf.
 57 Nainen: **mm.** ((NYÖKYTTELEE VAKAVANA))
 58 Kummi: **niin.** (.) **niinpä.** ((VAKAVASTI))
 59 Pappi: °#joo. (.) joo joo.#°

Keskustelu lähtee käyntiin, kun nainen kertoo seuraavansa jonkin verran uintia (r. 12). Pappi tekee rivillä 15 kannanoton maajoukkueen huonosta tilanteesta, muttei perustele näkemystään. Nainen myötäilee samanmielisyyttä osoittavalla *niin*-partikkelilla (r. 16). Pappi kuitenkin hakee uudenlaista reaktiota samanmielisyyttä hakevalla *eikö näytä* -kysymyksellä (r. 17).

Kun nainen aloittaa pidemmän myötäilevän vuoron rivillä 20, pappi aloittaa lähes kiihtyneen kannanoton sen päälle, jo ennen vuoron vaihdon mahdollistavaa kohtaa (*transition relevance place*, TRP) – tällä voidaan muun aineistoni perusteella painottaa erimielisyyden vahvuutta (ks. esim. 1). Epäilevä kannanotto, *siellä on varmaan jotain sellasta mitä me ei tiedetä* (r. 27–28), implikoi, että papilla olisi jotakin sellaista tietoa urheilupiireistä, joka antaa aiheita epäillä urheilijoiden toimintaa, mutta pappi ei edelleenkään selitä vahvaa kantaansa.

Naisystävä tuottaa yleiselle tasolle jääviin epäilyksiin hyvin minimaalisia vastauksia, ainoastaan *niin* ja *mm* -partikkeleita (r. 24, 29). Tähän voi myös vaikuttaa papin tavanomaista kiihtyneempi ja nopeatempoisempi puheen tahti. Olipa syynä naisen hiljaisuus tai papin pyrkimys puhekumppaneiden tasapuoliseen huomointiin, seuraavan vuoron pappi suuntaa taas vieressään istuvalle kummille (r. 30). Samalla hän viittaa miesten keskenään aiemmin keskustelussa puimaan urheiluaiheeseen.

Kummi vastaa väitteeseen neutraalimmalla kommentilla urheilun murrosvaiheesta (r. 31–32). Pappi hyväksyy vastauksen *niin*-partikkelilla, mutta liittää huomion osaksi uutta, entisen kanssa samansisältöistä väitettään (r. 33–34). Hiljaisuuden jatkuessa pappi avaa epäilyksiään ja kertoo, että hänen mielestään epäilyttävän

huono kisamenestys voisi jopa viitata siihen, etteivät joukkueet treenaa (r. 38–39, 41). Ammattilaisurheilijoista puhuttaessa pohdinta on erikoinen, ja tämä kirvoittaa-kin naiselta tämän ensimmäisen oma-aloitteisen, vahvemmin samanmielisen vastauksen (r. 42).

Pappi yhtyy naisen vastauksen samanmielisesti, mutta tuottaa samalla uuden ongelmallisena käsitellyn vuoron: riveillä 34–35 alkava kerronta uimareiden ulkonnäöstä ja/tai kansallisuuksista saa sekä kummin että naisen hiljenemään uudestaan: vain *niin*- ja *mm*-partikkelit säestävät papin kerrontaa.

Niin-partikkelin käyttö on kummilta ja naiselta hieman yllättävä valinta: se on affiliaatiota osoittava, myötämielinen dialogipartikkeli, joka erityisesti laskevalla intonaatiolla tuotettuna vahvistaa ymmärtävänsä puhujan kannan, jopa olevan samalla puolella tämän kanssa. Lisäksi sillä osoitetaan, että puhujalla on episteeminen pääsy edellä puhuttuun; *niin*-partikkeli osoittaa, että tietoa on jo ennestään, edellisestä puhujasta riippumattomista lähteistä. (Sorjonen 2001: 280–281.)

Mm-partikkelin taas on tutkimuksissa huomattu yhdistyvän erimielisyyden eksplikoinnin välttelyyn. (Kangasharju 1998: 171–172.) Kummin ja naisystävän kärsimättömät ilmeet ja vähäiset vastaukset osoittavatkin varautuneisuutta ja erilinjaisuutta.

Tainion (1993) aineiston mukaan suomalaisessa (arki)keskustelussa tyypillisin vastaanotto kannanotolle olisikin toisen kannanoton sijaan minimivuoro (mts. 153–154). Tässä kontekstissa todennäköisempi tulkinta on kuitenkin vaivaantuneisuus tai hämmennys: vain dialogipartikkeleilla vastailuun voidaan päätyä myös niissä tilanteissa, joissa puhujan kokee puheenaiheen epämiellyttäväksi tai jos toisen puhujan esittämät mielipiteet koetaan arkaluontoisina. (Luopa 2016: 24.)

Kautta keskustelun rakenteellisesti samanlinjaisina pysyttelevät minimivuorot voivat kertoa institutionaalisuuden vaikutuksista. Tässä kastejuhlassa käydyssä keskustelussa papin institutionaalinen rooli on kenties vahvimmillaan: hän on juuri suorittanut samassa tilassa kirkon sakramentin, kasteen lapselle, ja näyttäytyy siten hyvin vahvasti instituution edustaja (vrt. kokonaan vapaamuotoiset raamattupiiri, kirkkokahvit ja messujatkot). Pappi ei myöskään ole vieraille ennestään tuttu, mikä osaltaan lisää painetta samanmielisyyteen; tutulle henkilölle erimielisen mielipiteen esittäminen on helpompaa (ks. Peräkylä ym. 2002: 19–20; Tikkanen 2010: 31).

Esimerkki 14 on hyvä esimerkki erimielisyyden jakautumisesta erilinjaisuuksiin ja vastasukaisuuksiin: rakenteellisesti vuorot ovat täysin preferoituja ja

rohkaisevat jatkamaan samanlinjaisessa hengessä, mutta reagoitien puute ja ilmeet vihjaavat niiden taustalla piilevästä vastasukaisuudesta, sisällöllisen tason erimielisyydestä. (Steensig 2012: 1; Tieteen termipankki: s. v. samanlinjaisuus, myötäsukaisuus.)

3.5 Yhteenvetoa aineiston syntytyypeistä

Edellä esittelin aineistoni 13 erimielisyyssekvenssin synnyt. Erimielisyys on responsiivista ja syntyy kahdessa osassa: kohde on erimielisyyden laukaiseva vuoro, joka voi tilanteesta ja puhujista riippuen olla lähes mitä tahansa. Aloitus puolestaan on sekvenssin ensimmäinen erimielinen vuoro, joka tarttuu kohteeseen. Aineiston kolmesta kohdetyypistä ja neljästä aloituksesta muodostuu kuusi erilaista syntytyyppiä.

Syntytyypeistä yleisimmäksi paljastui perinteinen kannanottovieruspari, joka muodostuu kannanotosta (kohde) ja erimielisestä toisesta kannanotosta (aloitus) (kts. Tainio 1993: 151–152). Tämä yhdistelmä aloittaa viiden sekvenssin erimielisyydet. Kannanotot toimivat kuitenkin myös muiden kuin toisten kannanottojen kanssa. Ne vaikuttavatkin lähes jokaiseen kohtaan sopivilta vuoroilta, ja toimivat erimielisyyden kohteena haastavalle kysymykselle ja dialogipartikkelivuorolle sekä kohteina ja aloituksina oletuksen tekeville vuoroille. Samanlaista monikäyttöisyyttä havainnoi myös Silenti (2000), jonka aineistossa erimieliset kannanotot toimivat vastauksina myös kertomuksiin (mts. 67).

Koko aineistossani on ainoastaan kolme erimielisyyssekvenssiä ja yksi syntytyyppi, joissa ei käytetä lainkaan kannanottoja. Kannanottojen on ennenkin todettu kuuluvan vahvasti osaksi erimielisyyttä. Esimerkiksi Tikkanen (2010) raportoi sisarusten välisiä erimielisyyksiä tutkineessa pro gradussaan, että suurin osa aineiston erimielisyyksistä syntyy kannanotoista ja kannanotoilla. Hän ei kuitenkaan tutkielmassaan ota kantaa siihen, kuinka moni kannanotoista on erimielisyyssekvenssin synnyn kohteita ja kuinka moni aloituksia. (Mts. 70–71.)

Kannanotoilla ilmaistaan aina subjektiivisia ja emotionaalisia ulottuvuuksia, joihin vastaanottajan on luontevaa reagoida. Affektiset ilmaukset ovat omiaan herättämään reaktioita myös vastaajassa – erityisesti, kun esitetty kannanotto ei vastaa tämän omaa näkemystä aiheesta. (Ks. Tainio 1993: 14, 71; Silenti 2000: 98.)

Seurakunnan tilaisuuksien institutionaalinen luonne heijastuu erimielisyyksien syntyyn: sekä seurakuntalaiset että pappi aloittivat erimielisyyksiä

kannanotoilla, mutta niiden voimakkuus jakautui roolien mukaan. Aineiston kaksi suoran erimielistä kannanottoa olivat seurakuntalaisen, kolme epäsuoran erimielistä kannanottoa puolestaan papin esittämiä. Vaikka aineisto ei ole laaja, voisi varovaisesti esittää, että institutionaalisen vallan mukanaan tuoma vastuu vaikuttaa papin käytökseen (ns. ammatillinen harkitsevaisuus, Drew – Heritage 1992: 24, 46–47.) Asiantuntijana hänellä on paine säästää maallikoiden kasvoja esimerkiksi suoria erimielisyyksiä välttämällä; seurakuntalaiseltaakaan se ei ole preferoitua, mutta epäsymmetrisessä keskustelutilanteessa seurakuntalainen ei kenties koe uhkaavansa papin kasvoja, sillä tämä on eräänlaisessa valta-asemassa. (Kasvoista ks. Brown – Levinson 1978: 61–62.)

Oletuksen sisältäviä vuoroja tekivät sekä seurakuntalaiset että pappi. Direktiivisyyteen yhdistettynä ne herättivät suoraakin vastustusta, mutta erityisesti erimielisyyssekvenssin aloituksen roolissa olevat oletukset herättivät vain mietoja erimielisyyksiä, jotka päättyivät loppuunsa nopeasti.

Tv-väittelyssä toimittajan ja vieraan erimielisyyksiä tutkineen Seppäsen (1995) aineistossa kaikki haastavat kysymykset ovat toimittajan, instituution edustajan, esittämiä – vieraat ilmaisevat erimielisyytensä muilla tavoin (mts. 30). Myös tässä papin ja seurakuntalaisten välisessä keskusteluaineistossa haastavat kysymykset olivat kaikki papin esittämiä.

Dialogipartikkeleilla erimielisyyden aloittaminen on yksi hienovaraisimmista keinoista: silloin keskustelu vain hiippuu kohti loppuaan, mutta erimielisyyden eksplikoimista vältetään kokonaan. Tämä olikin aineistossa seurakuntalaisten käyttämä päätöstyppi.

Aineiston valossa vaikuttaa siltä, että institutionaaliset roolit vaikuttavat erimielisyyksien osoittamiseen, mutta ne eivät rajaa sitä suuresti: sekä asiantuntija että maallikko esittävät suoriakin erimielisyyden osoituksia, ja ne vaikuttavat olevan molemmilta yhtä hyväksytyjä: esimerkiksi päällekkäispuhunta ennen vuoronvaihdon mahdollistavaa kohtaa osoitti paitsi episteemistä asennoitumista, myös korosti erimielisyyden vahvuutta. Eksplikoinnin tavat kuitenkin vaihtelevat paitsi tilanteita, myös rooleittain, kuten edellä esitän.

4. Erimielisyyden päätös

Tässä luvussa käsittelem erimielisyystilanteen päättämistä esillä olleissa keskusteluissa. Luvun esimerkkikatkelmat ovat samoja kuin luvussa 3, mutta niitä käsitellään hieman eri laajuuksilla tai eri kohdista kuin aiemmin. Jotta katkelmien käsitteilyä tässä luvussa voisi tarvittaessa verrata luvun 3 käsittelyyn, esimerkkien nimet ja numerointi ovat pääosin samat kummassakin luvussa; tämän luvun esimerkit erottaa kuitenkin b-kirjaimesta (esim. Esimerkki 12b).

Erimielisyyssekvenssien päätösten rakentuminen ei ole yhtä säännöllistä kuin kahdesta osasta muodostuvalla erimielisyyssekvenssin synnyllä. Perustan erimielisyyssekvenssien päätöstyyppien analyysin Samuel Vuchinichin tekemään jaoteltuun konfliktisekvenssien päätösten perusmuodoista (1990: 134). Vuchinich on tutkinut amerikkalaisten perheiden arkikeskusteluja illallispöydässä, joten hänen mallinsa toimii pohjana, jota olen muokannut aineistoni ja analyysini tarpeiden mukaan. Tutkimieni erimielisyyssekvenssien päättymiset voidaan jakaa viiteen päätöstyyppiin, joita ovat:

1. Jyrkkä aiheen vaihto
2. Myötäily
3. Kompromissi
4. Väärinkäsitys
5. Vetäytyminen.

Selkeästi yleisin päätöstyyppi on jyrkkä aiheen vaihto. Näin on myös Vuchinichilla, joka on nimennyt vastaavan ilmiön *stand-off*-tilanteeksi (1990: 134). Omassa aineistossani huomion kiinnittää kuitenkin se seikka, että jyrkkä aiheenvaihto on ainoastaan papin käyttämä keino päättää erimielisyyssekvenssi – muut päätöstyypit ovat joko sekä papin että seurakuntalaisen tai ainoastaan seurakuntalaisen käyttämiä. Vuchinichin arkikeskusteluaineistossa *stand-off* ei ollut auktoriteetin väline, vaan tasapuolisesti käytetty keino lopettaa erimielinen tilanne.

Taulukko 5: Päätöstyyppien määrät erimielisyyssekvensseissä.

Päätöstyyppi	Sekvenssien määrä
Jyrkkä aiheen vaihdos	4
Myötäily	4

Kompromissi	2
Väärinkäsitys	2
Vetäytyminen	1
Yht. 5 päätöstyyppeä	Yht. 13 sekvenssiä

Esittelen aineistosta löytyvät päätöstyypit yllä olevan taulukon mukaisessa yleisyysjärjestyksessä. Keskustelukatkelmien analyyseissa keskityn siihen, miten ja kenen aloitteesta erimielisyys päätetään, mutta selostan lyhyesti myös kunkin päätöstyypin keskeisimmät piirteet peilaten tässä tekemääni luokittelua Vuchinichin ajatuksiin. Aloitan erimielisyyssekvenssien päätöstyypien analyysin jyrkästä aiheen vaihdosta ja etenen yllä olevan taulukon mukaisessa yleisyysjärjestyksessä.

4.1 Jyrkkä aiheen vaihto

Aineiston yleisin erimielisyyssekvenssin päätöstyyppeä on jyrkkä aiheen vaihto. Vapaasti suomentamani termi viittaa samaan ilmiöön kuin Vuchinich englanninkielisellä termillään *stand-off*, jonka voisi kääntää myös pattitilanteeksi tai umpikujaksi. Jyrkässä aiheen vaihdossa erimielisyyssekvenssi päättyy sananmukaisesti kuin seinään, sillä erimielisten vuorojen ketju pysäytetään yhtäkkisellä aiheenvaihdoilla.

Nimesin tämän päätöstyypin jyrkäksi siitä syystä, että kaikki erimielisyyssekvenssit päättyvät pohjimmiltaan aiheenvaihdokseen: tässä tapauksessa muutos kuitenkin tapahtuu äkkiarvaamatta ja yhden keskustelijoista tietoisesti tuottamana.

Yksinkertaistetusti jyrkkä aiheen vaihto toteutuu seuraavan Vuchinichin (1990: 134) kaavan mukaan:

- 1) A:n erimielinen vuoro
- 2) B:n erimielinen vuoro
- 3) Jyrkkä aiheen vaihto.

Puheenaiheen vaihtaja (joka voi olla myös kolmas, varsinaisen erimielisyyssekvenssin ulkopuolinenkin henkilö) siis jättää tuottamatta edeltävään erimieliseen vuoroon sopivan jälkijäsenen, toisen erimielisen vuoron. Kun erimielisyyden aihe hylätään ilman yhteisen konsensuksen saavuttamista ja yhtäkkiä aihetta

vaihtamalla, erimielisyyden osapuolet eivät joudu joustamaan näkemyksistään: erimieliset asemat pysyvät, mutta keskustelun jatkuessa muihin aiheisiin niiden annetaan jäädä taka-alalle. Kumpikaan ei voita tai häviä, mutta erityisesti arkisissa erimielisyyksissä lopputuloksella harvoin on oikeaa merkitystä keskustelijoiden elämään (vrt. perheenjäsenten välinen erimielisyys jonkin menneen tapahtumasarjan järjestyksestä, tapahtuman päivämäärästä jne.). Siksi lopullisen konsensuksen hakeminen on mahdollista jättää kokonaan välistä. (Vuchinich 1990: 130.)

Jyrkkä aiheenvaihto oli myös Vuchinichin aineistossa yleisin erimielisyyssekvenssin päätöstyyppi. Yleisyyden syy on sen helppous: kummankaan puhujan ei tarvitse hyväksyä toisen mielipidettä, tehdä myönnytyksiä tai muutoinkaan osallistua hienotunteisuutta vaativaan yhteistoimintaan. (Mts. 134.) Jos kumpikaan keskustelijoista ei muuten osoita merkkejä luovuttamisesta ja erimielisyyssekvenssi pitkittyy, aiheen vaihtaminen on vaivattomin tapa päästä muuta vuorovaikutusta hidastavasta, mahdollisesti epämiellyttävää tunnelmaakin luovasta erimielisyydestä eroon. (Mts. 131).

Aineistoni neljä jyrkkää aiheen vaihtoa voi jakaa kahteen luokkaan: kahdessa katkelmassa aihe vaihtuu täysin toiseksi, mutta kahdessa muussa aihepiiri pysyy samana. Jälkimmäisissä voidaan silti puhua aiheen vaihdosta ja -vaihtajasta, sillä näkökulma vaihtuu siinä määrin, että keskustelu ohjautuu uuteen suuntaan ja erimielisyyssekvenssi katkeaa.

4.1.1 Täysi aiheenvaihto

Kahdessa aineiston esimerkissä jyrkkä aiheenvaihto on erityisen jyrkkä – edeltävä aihe hylätään täysin, ja keskustelussa palataan aiempiin topiikkeihin.

Esimerkissä 7b pappi keskustelee tuoreen kummin kanssa kummiudesta. Erimielisyys on saanut alkunsa papin direktiivisestä ohjeesta ottaa tuleviin peleihin mukaan sekä tyttöjä että poikia.

Esimerkki 7b: Tyttöjäki mukaan

& kummin eleet

% papin katse

35 Pappi: >kyl< tytöt yhtä lailla tykkää se on se:? (.)

36 t- yhe&ssä tekeminen ettei& pid[ä aj]latella,

kummi &pyöräyttää silmiä--&
 37 Kummi: [°joo°]
 38 Pappi: niin että (.) ettei @tytöt ei tykkää[pe]llata
 39 Kummi: [joo.]
 40 Pappi: jotain jalkapalloa tai te[hä jt-]@. kyl ↑neki yhtä
 41 Kummi: [°joo°.]
 42 Pappi: lailla tykkää pelaa ja (.) >sit se on semmone<
 43 &yhessätekemisen me&ininki [se on ih]am_
 44 Kummi: [°kyl°].
 kummi &pyöräyttää silmiä&
 45 Pappi: mageet[a.
 46 Kummi: [↑kyl meil_o- meil on fle- le]idit saanu-
 47 saanut tota pelata mukana#, ((KTS. NAISYSTÄVÄÄ))
 48 Nainen: [£↑mhhehe.£] ((KATSOO KUMMIA))
 49 Pappi: [£joo.£]
 50 Kummi: £seurapeleissä ja ja futiks[essa j]os- jos on£,
 51 Pappi: [£↑nii nii.£]
 52 Kummi: £jos on ↑intoa löy- löytyny£.((KÄSI SELKÄNOJALLE))
 53 Pappi: ↑joo [totta kai]
 54 Kummi: [°ei se oo-°]
 55 Pappi: °se- se on° (.) joo.
 56 Kummi: ei oo mitää °estett(h)ä°.
 57 Pappi: joo %°joo°.
 pappi %katse pois kummista->
 58 (0.2)
 59 Pappi: **hauskaa tota (.) ensimmäinen #kummilapsi sulle ni**
 60 **se on aina# (.) ↑kova% juttu.**
 pappi -->%katse kummiin-->>

Esimerkissä 6 oletuksen ja direktiivisyyden vuoksi alkunsa saanut erimieli-
 syys kirvoittaa kummilta useita erimielisiä kannanottoja: kummi puolustautuu väit-
 teiltä useilla lausumilla (r. 46–47, 50, 52) sekä sen perään puoliääneen tuottamil-
 laan, selvästi erimielisillä mutinoilla (r. 54, 56).

Heti kummin erimielisten vuorojen alettua pappi reagoi niihin sovittelevasti:
 pappi käyttää muun muassa ymmärrystä ja samanmielisyyttä kuvaavia *niin-* ja *totta*
kai -partikkeleita. Keskustelu ajautuu hetkeksi jopa tauolle (r. 58), mutta pappi päät-
 tää sen ja erimielisyysssekvenssin jyrkällä aiheen vaihdolla. Hän palaa takaisin eri-
 mielisyyttä edeltäneeseen keskusteluun, kummiksi tulemiseen (r. 59–60), ja kes-
 kustelu jatkuu siitä jälleen sujuvasti. Tauon jälkeen onkin tavallisinta jatkaa vuoro-
 vaikutustilannetta juuri vanhaan aiheeseen palaamalla (ks. Luopa 2016: 70).

Myös esimerkissä 14b pappi keskustelee kummin ja tämän naisystävän seu-
 rassa. Pappi esittää vahvoja näkemyksiä siitä, että urheilumaailmassa tapahtuisi
 jotakin epäilyttävää. Kummi ja nainen eivät kuitenkaan lähde samoille linjoille, ja

osoittavat erimielisyyttä pidättäytyvillä dialogipartikkeleilla.

Esimerkki 14b: Huonolta näyttää

& = kummin ilme

((poistettu 32 riviä))

33 Pappi: ↑nii ja jotenki sit- ja tapahtuu jotakin mitä me
 34 ei tiedetä. ((KULMAT KURTUSSA))
 35 ((1.0))
 36 Kummi: mm.
 37 Nainen: ↑m[m:],
 38 Pappi: [°jotaki- jotaki totaa:° (.) kun näyttää ettei
 39 niinku kulje vaikka.
 40 ((1.5))
 41 Pappi: tai se tuskin- KAI NEki treenaa.
 42 Nainen: ↑joo: jo&o varmasti. ((NYÖKYTTELEE))
 kummi &kärsimätön ilme->
 43 Pappi: #niin jo&o joo:# et siel ei oo niinku et mustat
 kummi -->&
 44 pärjää.
 45 ((0.5))
 46 Kummi: niin,
 47 Pappi: ku ee- meillä&hän on- kun sehän on& valkosten
 kummi &kärsimätön ilme-----&
 48 laji.
 49 ((0.5))
 50 Nainen: mm, ((NYÖKYTTELEE))
 51 Pappi: et en mä ainakaan muista hirveesti mustia
 52 uimareita.
 53 Nainen: [mm.]
 54 Kummi: [mm.]
 55 Pappi: että niinku (.) sitä on turha syyttää &niinku
 56 yleisurheil(h)ussa ett(h)ä£.
 57 Nainen: mm. ((NYÖKYTTELEE VAKAVANA))
 58 Kummi: niin. (.) niinpä. ((VAKAVASTI))
 59 Pappi: °#joo. (.) joo joo.#°
 60 (0.2)
 61 Pappi: **.hh mut oisit sä ollu ihan hyvä tyyppi vaikka sä**
 62 **sit tota &hifkiäki[n oisit tota.£ ((kannattanu))**
 63 Kummi: [£Ä[Hhäh häh häh häh,£
 64 Nainen: [↑ehehehehe.

Myös esimerkissä 14 erimielisyys ajautuu hetkelliseen keskustelutaukoon saakka: papin kontroversiaalit kannanotot saavat kummin ja naisystävän tuottamaan vain varauksellisia ja erimielisyyden eksplikointia vältteleviä dialogipartikkelivuoroja (ks. Kangasharju 1998: 171–172), jotka lopulta kuihuttavat keskustelun rivillä 60 (Luopa 2016: 24). Vaikka vuorot ovat samanlinjaisia ja edistävät keskustelua, vastasukaisina ne eivät kuitenkaan tuo keskusteluun mitään lisää. (Tieteen termipankki: s. v. samanlinjaisuus, myötäsukaisuus).

Kuten esimerkissä 7b, myös tässä pappi palaa tauon jälkeen edeltävään keskustelunaiheeseen (r. 61): koko urheiluaiheinen keskustelu aloitettiin humoristisella parhaan urheilujoukkoueen tiedustelulla. Siihen palaaminen palauttaakin keskusteluun nopeasti keveän tunnelman: kummi ja nainen purskahtavat molemmat kovaääniseen nauruun, ja erimielisyyssekvenssi jää taakse.

Aineistoesimerkkien perusteella jyrkkä, koko topiikin vaihtava aiheenvaihto tuotetaan keskustelutaukojen jälkeen. Molemmissa esimerkeissäni pappi palasi erimielisyyssekvenssiä edeltävään, kevyeen puheenaiheeseen. Seurakuntalaiset eivät osoittaneet erimielisyyttä aiheen vaihtamiseen ja keskustelun ohjaamiseen, vaan liittyivät varauksetta uuteen (vaikkakin tuttuun) keskustelunaiheeseen.

4.1.2 Näkökulman vaihto

Jyrkän aiheenvaihdon voi tehdä myös koko topiikkia vaihtamatta. Kahdessa seuraavassa esimerkissä pappi muuttaa puheenaihetta sen verran, että näkökulma vaihtuu, mutta sen myötä myös koko keskustelu saa uusia suuntia. Vaihdos on jälleen jyrkkä, mutta toisin kuin alaluvussa 4.1.1, osallistujat jatkavat saman aihepiirin parissa. (Vrt. Luopa 2016: 9.)

Esimerkissä 12 erimielisyys on herännyt papin ja Railin kovasti eriävistä mielipiteistä samaa sukupuolta olevien parien ja raamatuntulkinnan suhteen. Haastavilla kysymyksillä alkanut erimielisyys on kiihtynyt hyvin affektiseksi, ja Raili suorastaan hermostuu.

Esimerkki 12b: Toinen aika

```
((poistettu 18 riviä))
19 ->Pappi: no miksei voisi olla tänä päivänä sitte se että
20         mies voi mennä naimisiin miehen kanssa
21 Raili: e- ei nyt (.) nyt on antanut Jumala meille
22         viisautta- <ymmärrystä> (.) ym- ↑Raamattukin
23         sanoo että ↑ymmärrys lisääntyy.
24 Pappi: joo joo.
25 Raili: et Raamatussa on
26 Pappi: kyllä.
27 Raili: ihan varmasti on ne sanat ja että @ymmärrys
28         lisääntyy@.
29 Pappi: mu- mut [se ei
30 Raili:           [ja tässä asiassa se on lisääntynyt
31         £sitt(h)ef.
32 Pappi: mutta siinä sen suhteen ni mä oon miettinyt
```


28 Pappi: eikö kasvejakin syöty (.) nokkosia ja ↑kaikkia
 29 pysty syömään siellä ni.
 30 Raili: niin.
 31 Pappi: jotka osas tehdä nii[stä.
 32 Raili: [se (.) kyllä nokkosia sitte
 33 vasta. (.) vasta aikuisena [(.)] osattiin
 34 Pappi: [°joo.°]
 35 Raili: käyt^otä[ä. mu]ttaa tuota. (.) silloin
 36 Pappi: [°joo.°]
 37 Raili: nokkonen oli nokkonen ja taval[laan-,
 38 Pappi: [mut sitten oli
 39 **järviä joista sai kalaa ja,**
 40 Raili: MEILLÄkin oli aivan <vieressä> (.) hyvin paljon
 41 järviä [ja s]itte oli meillä iso lampi iha- ihan
 42 Pappi: [nii.]
 43 Raili: vieressä jonne oli vaan mäki.

Pappi tekee riveillä 28–29 oletuksen siitä, että Raili olisi nuoruudessaan syönyt nokkosia. Raili ei kuitenkaan ole väitteen kanssa samanmielinen, vaan alkaa korjaamaan sitä rivillä 32. Kun näin tapahtuu, pappi hiljenee: hän tuottaa vain puoliääneen lausuttuja, asian kuulluksi kuittaavia *joo*-partikkeleita, jotka eivät kuitenkaan osoita emotionaalisen tason ymmärrystä (Sorjonen 2001: 281).

Raili jatkaa papin väitteen purkamista riville 37, mutta pappi keskeyttää yksinpuhelun tekemällä jyrkän aiheenvaihdoksen, tälläkin kertaa näkökulman vaihdon keinoin. Keskustelijat palaavat ennen erimielisyyttä alkaneeseen listaukseen erilaisista luonnonantimista. Näkökulman vaihdoksella pappi kuitenkin ohjaa Railin pois nokkosten käytön pohtimisesta ja palauttaa samanmielisyyden keskustelutilanteeseen.

Näkökulmaa vaihtavat jyrkät aiheenvaihdokset tuotetaan aineiston esimerkeissä edeltävän puhujan vuoron päälle. Näissä tapauksissa keskustelu ei siis ole hiljentynyt eivätkä tauot edellä näitä toimintoja. Näkökulmaa vaihtamalla erimielisyys päättyy nopeasti, vaikka keskeytetty vuoro olisikin vielä ollut selvästi erimielinen: kun keskustelijat palaavat saman aiheen sisällä uuteen näkökulmaan, siirtymä tapahtuu nopeasti ja ilmeisen samanmielisesti: seurakuntalainen Raili lähtee molemmissa tapauksissa viivytyksettä mukaan uuteen näkökulmaan.

4.2 Myöntyminen

Erimielisyyden ja samanmielisyyden välille jää monenlaista sävyä. Aineistostani löytyy neljä erimielisyyssekvenssin päätöstä, joissa liikutaan juurikin

tällaisella vaikeasti määriteltävällä alueella: suoraa eri- tai samanmielisyyttä ei osoiteta, vaan liikutaan jossakin niiden välillä.

Jarkko Niemi (2015) on tutkinut eri- ja samanmielisyyksien jatkumolla ns. harmaalle alueelle jäävää myönnyttelyä, jonka avulla eriävätkin näkökannat on mahdollista jättää avoimiksi keskustelun jatkamista varten (2015b: 3). Vuchinichin (1990) erimielisyystilanteiden päätöstyyppien joukosta puolestaan löytyy kategoria nöyryminen tai alistuminen (engl. *submission*), jossa puhuja A luopuu omasta kannastaan ja hyväksyy puhujan B kontrastoinnin (mas. 134). Kumpikaan edellä mainituista luonnehdinnoista ei täysin kuvaa aineistostani löytyviä erimielisyyden päätöksiä, joten päätin nimetä tämän monipuolisen joukon myöntymisiksi.

Myöntymisellä tarkoitan tässä luvussa sellaisia vuoroja, jotka osoittavat samanmielisyyttä erimielisyyssekvenssin päättämiseksi ja muun keskustelun jatkamiseksi. Myöntymistä osoitetaan sanavalinnoilla (esim. partikkelit *joo*, *kyllä*), myönnyttelyrakenteella *nii mut*, edellisen puhujan vuoron toistoilla tai tämän vuoroihin samanmielisesti reagoimalla (esim. toteuttamalla toiveen, luopumalla omasta näkökulmasta). Yhdessä esimerkissä tulkitsin myös oman toiminnan vähättelyn toimivan myöntymisen keinona.

Myöntyvät vuorot voivat olla täysin samanmielisiä, mutta ne eivät aina ole sitä; vaikka toiminta etenee rakenteellisesti preferoidusti, taustalla vaikuttaa ainakin osassa esimerkeistä olevan vastasukaisuutta. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei myöntyvä puhuja tunnetasolla sitoudu edeltäviin vuoroihin, vaikka menetteleekin rakenteellisesti samanlinjaisesti; myöntymisellä koen voivani kuvata osan esimerkeistä implikoimaa, tietyllä tasolla vastentahtoista hyväksyntää. (Steensig 2012: 1; Tieteen termipankki: s. v. samanlinjaisuus, myötäsukaisuus.) Mahdollista erimielisyyttä ei kuitenkaan eksplikoida suoraan, vaan taustalla vaikuttavan jännitteen voi päätellä vain muuta kontekstia tutkimalla. Aineistossakin myöntymistä löytyy asteikolla erimielisyydestä samanmielisyyteen aivan molemmista ääripäistä.

Aineiston erimielisyyssekvenssit päättyvät myöntyvään vuoroon neljä kertaa. Analysoin niitä seuraavissa alaluvuissa samanmielisimmistä erimielisimpiin aloittaen alistuvimmista vuoroista.

4.2.1 Samanmielinen myöntyminen – alistuminen

Aineistossa on kolme myöntymistä, joissa toteutuu Vuchinichin (1990) esittämä

kaava: erimielisen vuoron vastaanottanut puhuja luopuu näkökulmastaan välittömästi erimielisyyden päättämiseksi (mas. 134). Näissä kolmessa myöntymisessä vastasukaisuus ei ole vahvasti läsnä.

Esimerkissä 4b pappi keskustelee messujatkoilla anteeksiannosta. Julia on edellä kertonut tuttavastaan, joka ei suostu antamaan anteeksi helpolla. Pappi aloittaa erimielisyyden tekemällä Juliaa ja tämän pohdintoja kontrastoivan jakson heti rivillä 9.

Esimerkki 4b: Niinku vesi hanhen selästä

((poistettu 8 riviä))

```

09->Pappi:      [°mu*-° nii mut ]se monesti on myös
10             sitte_va- välinpitämättömyyttä että kyllä
11             mä- must*_on kiva et vä*hän se vesi tarttuu
    pap             *.....*heilut. kät. sorm. yhdes
12             sin[ne* et*tä,      ]
    pap             *,,,,*,
13 Julia:      [°*nii *nii mut-°] nii mut jos aina käy
14             sillain just tommoselle et ei niinku vihastu
15             et[tä. (- -)      ]
16 Pappi:      [joo ei ei ei ei ei. ]
17 Julia:      et antaa mennä ja siirtää niin[ku, (--)]
18 Pappi:      [kyllä (.) kyllä.]

```

Erimielisyyssekvenssin aloittaa pappi rivillä 9, mutta sekvenssi päättyy lähes ennen kuin alkoikaan. Pappi saa kannanottoonsa vastaukseksi Julian erimielisen vuoron, jolla hän korjaa papin esittämiä oletuksia sanomastaan: Julian mielestä ei ole hyvä vihastua yhtä helposti kuin hänen tuttavansa (r. 13–14).

Pappi hyväksyy Julian vuoron silmää räpäyttämättä, ja tuottaa samanmielisyttä implikoivan *joo ei ei ei ei ei* -partikkelijonon (r. 16). Omasta edeltävän vuoron näkökulmasta luopumista korostaa myös nopea aloitus: pappi aloittaa vakuuttelunsa jo Julian vuoron päälle. Julia vielä jatkaa korjaustaan rivillä 17, ja pappi osoittaa edelleen samaa nöyrytmistä toistuvilla *kyllä* -partikkeleilla (r. 18).

Vaikka pappi on aineiston monissa muissa keskusteluissa kontrastoiva ja rohkeasti erimielisiä kannanottoja tuottava keskustelija, tässä esimerkissä hän luopuu kannastaan heti ensimmäisen erimielisen vuoron jälkeen. Valintaan voi vaikuttaa ryhmätilanne: pöydän ääressä on yhteensä yhdeksän henkilöä, eikä pappi mahdollisesti halua jättää heille vahingossakaan mielikuvaa, että ajattelisi vihastumisen tai anteeksiantamattomuuden olevan hyväksi, vaan vetää kontrastointinsa pikaisesti takaisin.

Esimerkissä 6b erimielisyyssekvenssi päättyy seurakuntalaisen alistumiseen. Seurakuntalainen Kari kehuu pappia itse keksimällään tittelillä ylikirkkoherra, mutta se saa papin aloittamaan erimielisyyden.

Esimerkki 6b: Tittelit pois

01 Kari: hän on itseasiassa minun mielestä meillä niinku
 02 (1.5) ylikirkkoherra. (.) [ʔeh[heheʔ((Annalle))
 03 Pappi: [ʔhähähähähähʔ,
 04 Anna: [ʔaʔhaaʔ. (.) no
 05 nii hyvä °hä [hä ʔhä°?
 06 Pappi: [no ei tit- MÄ OON sitä mieltä
 07 että tittelit ʔpois. (.) mä oon ollu ʔaina sitä
 08 mieltä ʔettä ei titteleitäʔ,
 09 Kari: **mä en puhu siit fenää °he [he he°ʔ. ((käsi suulla))**
 10 Pappi: [ʔjoo: tittelit
 11 [poisʔ.
 12 Kir.he: [OLIKO HYVÄ KA[HVI? ((taustalla))
 13 Pappi: [°joo.° (.) okei: nyt mää jatkan
 14 taas matkaa mennään koht to[hon-((messujatkoille))
 15 Anna: [no niin kiitos
 16 kiit[os.
 16 Kari: [kaikkee hyvää.
 17 ((pappi nousee ja poistuu ilman katsekontaktia, pöytäseurue
 hyvästelee))

Pappi sivuuttaa Karin huumoriin käärityn *ylikirkkoherra*-kehun täysin, ja tarttuu sen sijaan titteleiden ongelmallisuuteen erimielisellä kannanotollaan (r. 6–8). Papin tällä tekemä osittainen aiheen vaihto ja kannanoton suorat kiellot eivät kuitenkaan aiheuta hämmennystä keskustelutilanteeseen, vaan keskustelu jatkuu sujuvasti ja kepeissä merkeissä. Erimielisyyssekvenssin päätös tulee nopeasti ja ilman lisäyksiä, sillä Kari myötäilee papin eriävääkin mielipidettä varauksetta: mies lupaa korostetun humoristisesti olla puhumatta enää keksimästään tittelistä (r. 9). Vuoro on naurun ja hymyn läpäisemä, ja sen tuottamisen ajan hän pitää kättä suullaan, kuin koomisesti itsensä hiljentäen.

Sekvenssi olisi voinut päättyä jo Karin vuoroon rivillä 9, sillä alistuminen ei tuota tarvetta uusille erimielisille vuoroille. Pappi kuitenkin palaa erimielisyyden aiheuttajaan vielä kerran, toistamalla direktiivisen toimintaohjeensa titteleiden unohtamisesta (r. 10–11). Toisto painottaa papin erimielisyyden astetta, sillä Kari on jo täysin myöntynyt papin mielipiteen kannalle edeltävässä vuorossaan. Vuoro on kuitenkin tuotettu hyvässä yhteishengessä, hymyillen ja Karin ilmoitusta itsensä hiljentämisestä myötäillen.

Jää arvailujen varaan, olisiko titteleiden käytöstä virinnyt erimielisyyssekvenssi voinut vielä saada muita lisäyksiä varsinaisen päätöksensä perään. Pöytäseurueen keskustelun keskeyttää papin lisäyksen jälkeen kirkkoherran (r. 12) koko huoneelle osoittama huudahdus, jolla hän implisiittisesti myös ilmoittaa kirkkokahvitilaisuuden päättymisestä ja messujatkojen alkamisesta (vrt. papin vuoro r. 13–14). Messujatkojenkin vastuuhenkilönä toimiva pappi ymmärtää kirkkoherran vihjeen ja nousee pöydästä pidemmittä puheitta, ja tilanne päättyy.

Esimerkissä 10b on jälleen kyseessä seurakuntalaisen tekemä alistuminen. Pappi ja Raili ovat keskustelleet Raamatusta ja päätyneet erimielisyyksiin sen tulkintaan liittyen. Hengellisenä asiantuntijana papin sanalla on valtaa, ja seurakuntalainen Raili alistuukin täysin: vuoroissaan hän luopuu omasta (aiemmin vahvasta) mielipiteestään täysin.

Esimerkki 10b: Mitä se todella sanoo

((poistettu 14 riviä))
 15 Pappi: joo-o. (.) mut mm- (.) just sitä että miks
 16 juuri tässä asiassa miksei jossaki toisessa
 17 asiassa (.) °että°.
 18 Raili: nii (.) tietysti löytyy- (0.2) en osaa yhtäkkiä-
 19 (.) olenhan minä muutamia kertoja Raamatun
 20 lukenut sanasta sanaan läpi.
 21 Pappi: nii-i.
 22 Raili: **mutta eihän niitä muista sit.** (.) ja sitte
 23 se on vielä eri asia lukeeko niin että
 24 minä ↑tu:tkin tätä tahi niinku **minä luin**
 25 **että minä- että luen vaan >että saan sen**
 26 **fläpi luettuaf<** (.) että päämäärä oli se että
 27 saan läpi luettua (.) **mutta sitten on vielä**
 28 **eri asia lukkee niin että <↑tutkitaan @mitä**
 29 **se todella sa↓noo@.>**
 30 Pappi: mm-m.
 31 Raili: mm (.) ja minä luin silloin (.) silloin luin ku
 32 pääsin eläkkeelle (.) @nyt minä luen Raamatun
 33 läpi@ (.) ja toisen kerran luin silloin kun tuli
 34 tämä uusi painos.
 35 Pappi: mm?
 36 Raili: mm. (.) ja lukeminen on vielä eri asia kuin
 37 TUTkimine[n,]
 38 Pappi: [ni]i t- joo joo ja ymmärtäminen.
 39 Raili: **ja ymmärtämine.**
 40 Pappi: mm.
 41 Raili: ja minähän sen silloin luin- **luin vaan että**
 42 **minä sa[an]**
 43 Pappi: [mm]
 44 Raili: **ihan vaan että, (.) nyt se on läpi luett[ua (.)]**

45 Pappi: [kyllä.]
 46 Raili: mm ja sitte luetaan- (.) en lue ↑päivittäin
 47 vaikka emulla on Raamattu pöydällä
 48 k(h)y[llä].
 49 Pappi: [jo- joo,

Pappi kysyy yleisiä käytäntöjä haastavan kysymyksen (r. 15–17), mutta Raili vaikuttaa kokevan sen itselleen osoitetuksi kontrastoinniksi, ja lähtee vastaamaan siihen. Raili tuo esiin, että tuntee Raamattua itsekin (r. 18–20), mutta tekee loppuissa vuoroissaan äkkikäännöksen: hän alistuu papin institutionaaliselle asiantuntijuudelle ilman, että pappi edes kyseenalaistaa hänen vuorojaan. Raili aloittaa pitkän monologin, jossa alkaa vähätellä alussa esittelemäänsä tietämystä Raamatusta: lopulta hän jo esittää, että hänen lukemisensa on vain lukemista, eikä tutkimista tai ymmärtämistä (r. 22–29).

Raamatun säännöllisen lukemisen ajatellaan vahvistavan henkilökohtaista vakaumusta; tekstien lukemisen tärkeimpänä päämääränä ei ole niiden sisällön opettelu (vrt. sanomalehden lukeminen tekstien sisällön omaksumiseksi), vaan sillä tavoitellaan välineellisesti pääsyä ”kosketukseen Pyhän sanan kanssa”. Lukemisen sijaan saatetaankin puhua Raamatun tutkimisesta, joka viittaa toiminnan syväliempään tavoitteeseen (vrt. romaanin lukeminen hovin vuoksi). (Luhtasela 1945: 17–18). Raili siis päätyy jopa vähättelemään omaa uskonharjoittamistaan Raamatusta nousseiden erimielisyyksien vuoksi.

Täydellinen alistuminen johtaa nopeasti erimielisyyssekvenssin lopetukseen, eivätkä puhujat tuota enää enempää erimielisiä vuoroja.

Aineistoni esimerkit samanmielisestä myöntymisestä eli alistumisesta osoittavat, että kumpi tahansa institutionaalisen roolin kantajista voi tuottaa alistuvan vuoron. Alistuvat vuorot esitetään preferoituina vuoroina eli ilman viivyttelyjä tai epäröintejä heti edellisen erimielisen vuoron perään. Alistumista osoittavat vuorot sisältävät partikkeliketjuja, eksplisiittisiä osoituksia ohjeiden noudattamisesta sekä itsensä ja mielipiteidensä vähättelyä.

4.2.2 Vastasukainen myötäily

Kolmen alistumisen lisäksi aineistossani on yksi esimerkki vastasukaisesta myötäilystä. Pappi ja Raili keskustelevat esimerkissä 1b samaa sukupuolta olevien parien

vihkimisestä. Myönteisesti asiaan suhtautuva pappi selostaa kirkon piirissä aiheesta käytyjä keskusteluja Railille.

Johdatus esimerkkiin 1b

Esimerkki 1b: Kirkolliskokous päättää

((poistettu 8 riviä))

09 Pappi: ja: (.) tää ei varmaan tuu muuttumaan #niinku
 10 kirkon puo[lelta tota#.]
 11 Raili: [ei saisikaan] °muuttua [se°.
 12 Pappi: [ee <kirkollis
 13 kokous [PÄÄttää:>]
 14 Raili: [nii-i.]
 15 Pappi: (0.3) tämän asian (.) ja siellä pitää olla niin
 16 iso enemmistö kolme neljäsosaa,
 17 Raili: nii? joo.
 18 Pappi: pitää olla jotka päättää eli se- se ei tuu menee
 19 läpi #siellä#.
 20 Raili: >Eikö tule menemään<. (.) siis si-siis tämä: (.)
 21 tämä vasta- niin.
 22 Pappi: **niin siis se että että tavallaan että (.) mikään**
 23 **ei kirkossa [muutu].**
 24 Raili: [muu-] (.) nii jus[t näin.
 25 Pappi: [että edelleen
 26 säilyy [se
 27 Raili: [se s- (.) nii nii
 28 Pappi: **se kanta et[tä-**
 29 Raili: [fmies ja naine[n.
 30 Pappi: [mm?
 31 Raili: se säilyy edel[leenf,
 32 Pappi: [se säilyy edelleen.

Kun pappi rivillä 18 esittää kannanottonsa kirkolliskokouksen todennäköisestä kielteisestä päätöksestä, Raili osoittaa jopa innostusta: hänen puheensa tahti kiihtyy, hän aloittaa tavallista suuremmalla äänenvoimakkuudella ja varmistelee asiaa papilta moneen kertaan (r. 20–21). Pappi, jonka voi mielipiteidensä perustella tulkita olevan harmistunut mahdollisesta kielteisestä päätöksestä myöntää asian olevan todennäköisesti juuri siten kuin hän edellä sanoi ja kuten Raili häneltä varmistelee (r. 22–23), mutta osoittaa keskustelussa pidättäytyneisyyttä. Hän vahvistaa Railin toistuvat varmistukset oikeiksi käyttämällä naisen omia sanoja (r. 32). Hän ei myöskään yhdy Railin rivillä 29 alkavaan hymyyn, vaan tuottaa lyhyet vuoronsa vakavalla ilmeellä.

Toisaalta pappi ei tuo erimielisyyttään myöskään esille: hän pidättäytyy vain todennäköisten tapahtumien esittelyssä ja Railin vuoroihin vastailussa. Kuten

muissa keskusteluaineistoissa tulee ilmi, pappi esittää työtilanteissa kontroversiaa-
lejakin mielipiteitä; kyseessä ei siis välttämättä ole ammatillinen varovaisuus (ks.
Drew – Heritage 1992: 24, 46–47) – varsinkin, kun aineiston erimielisimmät kes-
kustelut pappi käy juuri muita keskustelukumppaneitaan tutumman Railin kanssa.

Tilanne on monitulkintainen, mutta täysin faktoissa pysyttely luo vaikutel-
man papin vastasukaisesta asenteesta: hän tuottaa keskustelua edentäviä vuoroja,
muttei osoita affektisuutta Railin sanomaa kohtaan, vaan pysyy kuin irrallaan topii-
kin tunnepuolesta.

4.3 Kompromissi

Kompromissi on sovitteluratkaisu, jossa molemmat osapuolet joutuvat joustamaan
molemmille sopivan lopputuloksen saavuttamiseksi (KS: s.v. kompromissi).
Vaikka toinen puhujista tekeekin aloitteen sovitteluun, ei kompromissi onnistu il-
man molempien yhteistyötä. Aineistossani kompromissi toimii kahdessa erimieli-
syysssekvenssissä sekvenssin päätöksenä, ja ne etenevät Vuchinichin (1990: 134)
esittämän kompromissin neliosaisen kaavan mukaan:

- 1) A:n erimielinen vuoro
- 2) B:n erimielinen vuoro
- 3) Myönnytyksen tarjoaminen
- 4) Myönnytyksen hyväksyminen.

Erimielisiä vuoroja voi olla useampiakin, mutta jommankumman puhujan te-
kemä, esitettyjen mielipiteiden välille asettuva myönnytys (engl. *concession*) tar-
joaa mahdollisuuden muun keskustelun jatkamiseen. Myönnytyksen tekijä ei siis
luovu omasta näkökannastaan tai erimielisestä asenteestaan, mutta ottaa askeleen
kohti jonkinasteista yhteisymmärrystä. Jos toinen puhuja hyväksyy myönnytyksen
sanallisesti tai sanattomasti, syntyy sekvenssin päättävä kompromissi, jossa kumpi-
kaan ei joudu menettämään kasvojaan: kummankaan näkökantaa ei julisteta ekspli-
siittisesti toista huonommaksi. (Ks. Brown – Levinson 1978: 61–62; Vuchinich
1990: 126–127.)

Kompromissipäätös näyttäisi aineistossani saattavan erimielisyysssekvenssin
päättökseen vain lyhytaikaisesti. Kun kumpikaan puhujista ei anna täysin periksi
toisen näkökannalle, muttei myöskään saa haluamaansa mielipidettä keskustelun

vallitsevaksi konsensukseksi, samojen kiistakysymysten äärelle näytetään palaavan pian uudelleen. Toisaalta tähän huomioon vaikuttaa suuresti aineiston laatu: molemmat esimerkkini ovat peräisin papin ja Railin keskustelusta, jossa samaa sukupuolta olevien parien vihkimisestä keskustelu muistuttaa hetkellisesti jopa argumentatiivista väittelyä, jossa erimielisyys on jopa preferoitua (Berg ja Mäntynen 1992: 33).

Esimerkissä 9b kompromissien teko ei näy vain sekvenssin viimeisissä vuoroissa, vaan tulkitsen koko keskustelun muodostuvan eräänlaiselle sovittelulle: vahvat erimieliset kannat ovat molempien tiedossa, mutta keskustelua edennetään pieniä myönnytyksiä tarjoten ja hyväksyen.

Esimerkki 9b: Kenen leipää syöt sen lauluja laulat

((poistettu 18 riviä))

- 19 Pappi: mut toisaalta mä oon sitä mieltä että (.) ää_et
 20 kenen leipää syöt sen lauluja laulat.
 21 Raili: niihän sitä sanotaan et kenen leipää syö sen
 22 lauluj[a laul]at mutta kuitenkin pitäs olla Raamattu
 23 Pappi: [#nhii#.]
 24 Raili: ylin ohjenuo[ra].
 25 Pappi: [no joo, (.) mutta tarkotin myöskin
 26 sitä että. (.) et jos kirkko on sitä mieltä että
 27 ei vihitä. [(.)] ni sit toisaalta hh. (.) pitäs
 28 Raili: [nii,]
 29 Pappi: perustella aika hyvin se että tekee eri tavalla kun-
 31 Raili: yhteis[kunta].
 32 Pappi: [työnantaja #päättää#].
 33 Raili: nii (.) joo. (0.3) joo-o? (.) °mu[tta-°
 34 Pappi: ((YSKIEN)) [mutta tää on
 35 aika- aika hankala tilanne hh. (.) sen takia meille
 36 papeille koska- suuntaan ja toiseen koska (.) ny-
 37 nyt yhteiskunta niiku ajaa eri asiaa ku kirkko.
 35 Raili: joo-o (.) **tuo on mutta minä näin ajattelen tällä**
36 hetkellä kun en tarvitse olla mistään näistä
37 asioista vastuussa,
 38 Pappi: nii.
 39 Raili: enkä ottaa kantaakaan.
 40 Pappi: mm,
 41 Raili: nii se tuntuu et ylin ohjenuora pitää olla
 42 kuitenkin Raamattu
 43 Pappi: nii-i
 44 Raili: nii

Pappi on pitkin raamattupiirikeskustelua antanut osoituksia siitä, että kannattaa samaa sukupuolta olevien vihkimistä ja on siten erimielinen Railin kanssa. Esimerkissä 8b hän kuitenkin toteaa, ettei mahdollisesta halustaan huolimatta voi

pappina tehdä toisin kuin työnantajansa, kirkko, määrää (r. 19–20) – ja toistaiseksi kirkon mukaan vihkiminen ei ole mahdollista. Samalla pappi avaa henkilökohtaista kokemustaan: hän kertoo Railille, että tilanne tuntuu hankalalta (r. 34–37).

Näkemyksen eroavaisuuksista huolimatta Raili vastaa huoleen, tosin pidättäytyvästi. Ymmärrystä ja vastaanottoa ilmaiseva *joo-o* -partikkeli sekä sanapari *tu on* myöntävät hankalan tilanteen, mutteivät osoita varsinaista empatiaa. Railin voi kuitenkin nähdä tekevän pienen myönnytyksen, sillä aiemmin ehdottomia mielipiteitä esittänyt näkee hyväksyy tässä myös asian toisen puolen.

Kuin vastineeksi papin henkilökohtaisten tuntojen avaamiselle myös Raili esittää perusteensa omille mielipiteilleen: riveillä 35–37, 39 ja 41 hän toteaa ajattelewansa eri tavoin mahdollisesti siksi, ettei ole *vastuussa* tai asemassa, jossa tulisi ottaa *kantaa*. Vuoro tekee selvän myönnytyksen huolistaan kertoneelle, Railin mainitsemassa roolissa toimivalle papille: erimielisyys lieventyy, kun Raili antaa ymmärtää, ettei hänen mielipiteillään lopulta olekaan vaikutusta.

Railin myönnytyksen sisältävät perustelut saavat papilta osakseen minimaalisia vastauksia: partikkelit *nii*, *mm* ja *nii-i* (r. 38, 40, 43) eivät vie keskustelua eteenpäin, mutta osoittavat, että Railin vuoro on kuultu ja hyväksytty. Reaktioiden puutteessa myös Raili tuottaa lopuksi *nii*-partikkelin (r. 44).

Vaikka keskustelun tunnelma ei muutu täysin yksimieliseksi, erimielisyyssekvenssi päättyy hetkeksi. Tämän kompromissin teho on kuitenkin vain hetkellinen, sillä katkelmasta seuraava vuoro on jälleen uuden sekvenssin aloittava haastava kysymys.

Esimerkissä 11b on kyseessä tavanomaisempi, täysin Vuchinichin (1990: 134) kaavan mukainen kompromissipäätös. Katkelmassa pappi kyseenalaistaa Railin harjoittamaa raamatuntulkintaa vetoamalla itse sopiviin raamatunkohtiin. Raili päätyykin tekemään papin argumenttien edessä myönnytyksen, jonka pappi hyväksyy tekemällä vastamyönnytyksen.

Esimerkki 11b: Aviopari on mies ja nainen

((poistettu 36 riviä))

36 Pappi: mut mäe tarkotin sitä että (.) miksi olisi
 37 semmonen yks kohta jossa vedotaan Raamattuun ja
 38 sit toisessa ei koh-
 39 Raili: nii mutta (.) eeöö (.) kyllä Raamattu on
 40 suurinpiirtein (.) eheh

41 Pappi: nii mut siellähän puhutaan orjista ja
 42 kaikista [tämmösistä
 43 Raili: [PUHUTAAN orjista puhutaan
 44 Pappi: ja naisistakin puhutaan välillä aika-
 45 Raili: joo
 46 Pappi: alamaisina miehelle ja-
 47 Raili: no nii (.) joo
 48 Pappi: mut eihän se näin saa olla
 49 Raili: nii (YSKÄISEE) (.) **joo se on totta se että**
 50 Pappi: mm
 51 Raili: **katekismuksessakin eikös se oo (.) se (.)**
 52 **@nainen on alamainen miehelleen@.**
 53 Pappi: nii
 54 Raili: nii
 55 Pappi: eli tota: (.) **nää on- tää on- tää on vaikea**
 56 **asia et missä kohtaa niinku pitäs- mä oon**
 57 **totta kai mä oon sitä mieltä pappina**
 58 **luterilaisena pappina että (.) Raamattu on**
 59 **ylin ohje**
 60 Raili: on (.) ylin ohje
 61 Pappi: **ja pit[ää olla**
 62 Raili: [ylin ohje] pitää olla nii kyllä-
 63 Pappi: mut sit kun se on kirjotettu silloin kauan
 64 sitten ni on vaikea aina napata niitä
 65 Raili: **totta kai**
 66 Pappi: tähän päivään niitä asioita

Pappi kyseenalaistaa Railin aiempia väitteitä Raamatun kirjaimellisesta tulkinnasta siteeraamalla kohtia, joita Railikaan ei kirjaimellisesti noudata. Pappi nostaa esimerkiksi Raamatun kohdat, joiden mukaan nainen on alamainen miehelleen ja toteaa, ettei asia nykypäivänä *saa olla* näin (r. 44, 46, 48). Raili tekeekin myönnytyksensä juuri tämän huomion myötä ja myöntää papin perustelut oikeiksi rivillä 49: *joo se on totta se*. Tulkitsemisen lausuman pronominin *se* viittaavan juuri edellä esitettyyn huomioon Raamatun esittämästä naisen asemasta, jonka molemmat keskustelijat tunnustavat vanhentuneeksi. Myönnytyksen lisäksi Raili tarjoaa oma-aloitteisesti lisää papin perusteluja tukevia sitaatteja Katekismuksesta eli kirkon opin tiiviisti esittävästä kirjasta (r. 50–51), millä osoittaa vahvaa samanmielisyyttä. (Ks. Aamenesta öylättiin: s. v. Katekismus.)

On kuitenkin huomioitava, ettei Raili ilmaise hylkäävänsä kaikkia periaatteitaan, vaan tunnustaa tämän yksittäisen seikan – Raamatun vanhentuneen naiskäsitöksen – todeksi. Mikäli hän luopuisi mielipiteistään täysin, ei kyseessä olisikaan enää kompromissi, vaan esimerkiksi alistuminen (engl. *submission*, ks. Vuchinich 1990: 123–124).

Pappi hyväksyy myönnytyksen dialogipartikkelilla *nii*, mihin Raili vastaa samalla tavoin (r. 53–54). Sekvenssi ei kuitenkaan pääty tähän, vaikka keskustelu voisi periaatteessa edetä tämänkin minimaalisen yhteisymmärryksen pohjalta. Myös pappi tulee vastaan tarjoamalla vuorostaan myönnytyksen Railin mielipiteiden suuntaan: hän korostaa, että erilaisista mielipiteistään huolimatta pitää itsekkin Raamattua ylimpänä ohjeenaan (r. 55–59, 61). Partikkelit *totta kai* ja *nesessiiviverbiketju pitää olla* viittaavat jopa asian itsestäänselvyytenä pitämiseen, mikä ei kuitenkaan kiihkeäksikin yltyvissä erimielisten vuorojen vaihdossa tule ilmi, Railille tai tutkijalle.

Raili osoittaa hyväksyneensä myönnytyksen jättämällä erimieliset vuorot tuottamatta. Sen sijaan hän tarttuu papin sanapariin *ylin ohje*, ja osoittaa vahvaa samanmielisyyttä toistelemalla sitä myönteiseen sävyyn papin vuorojen väleissä (r. 60, 62). Tässä kohtaa keskustelijat ovat löytäneet paljon yhteistä ja keskustelu on jälleen vakaalla, yhteisymmärrykseen pyrkivällä pohjalla. Täten avautuukin otollinen sauma palata erimielisyyden aiheeseen ilman huolta kärjistyvistä erimielisyyksistä. Riveillä 63–65 pappi vielä perustelee aiemmat Railin raamatuntulkintaan kohdistuneet kontrastointinsa, mutta yhteisen sävelen jo löydyttyä Raili suhtautuu aiemmin ongelmia herättäneeseen aiheeseen hyvin ymmärtävästi. Partikkelista *totta kai* (r. 65) koostuva vastaus ilmaisee, että Raili hyväksyy perustelut ilman erimielisyyksiä.

Esimerkissä 11b kumpikaan ei täysin luovu kannastaan, mutta molempipuolisten myönnytysten avulla keskustelu muuttuu kiihkeätahtisesta kyseenalaistamisesta ja perustelujen hakemisesta ymmärtäväiseksi, molempia mielipiteitä kunnioittavaksi keskusteluksi. Vaikka erimielisyydet ovat tiedossa ja esillä, pappi ja Raili löytävät tarpeeksi yhteistä pohjaa jatkaakseen keskustelua samanmielisyyden vallitessa.

Kahdessa aineistoni erimielisyyssekvenssin päättävässä kompromississa on runsaasti eroavaisuuksia. Siinä missä keskustelu 8b jo taiteilee jatkuvasti erimielisyyden ja samanmielisyyden reunalla, keskustelu 10b noudattaa perinteisempää kompromissin kaavaa, jossa myönnytyksen tarjoamisen ja hyväksymisen jälkeen voidaan jatkaa eteenpäin. Keskustelu 10b muodostuu jopa lähes täydelliseksi kompromissiksi, sillä myös pappi tekee myönnytyksen Railin suuntaan. Täten

keskustelijat tekevät yhtäläisesti töitä samanmielisyyden saavuttamiseksi, ja keskustelu jatkuu erittäin yksimielisissä tunnelmissa.

Kummassakin esimerkissä kompromissia tarjosi ensimmäisenä seurakuntalainen Raili. Myönnytyksissä toistuvia elementtejä ovat myönteiset partikkelit (*joo, totta kai*) ja edellistä vuoroa arvioivat myönteiset adjektiivit (*se on totta*), mutta myös myönnytyksen laajuutta rajaavat ilmaukset. Demonstratiivipronominit *se* ja *tuo* (*se on totta, tuo on*) tarkentavat, että puhuja arvioi tässä vain edellistä vuoroa, eikä luovu kokonaan näkökannastaan. (Ks. VISK § 720.)

4.4 Väärinkäsitys

Kun ihmisten välinen vuorovaikutus rakentuu lähinnä tulkintojen varaan, ei ole ihme, että aina viesti ei välity tarkoitetussa muodossa. Väärinkäsitykset voivat aiheuttaa erimielisyyksiä, mutta aineistoni esimerkit osoittavat, että väärinkäsitys voi myös päättää erimielisyyssekvenssin.

Aineistostani löytyy kaksi väärinkäsitykseen päättyvää erimielisyyssekvenssiä. Väärinkäsitykset toimivat aineistossani jopa hieman jyrkän aiheenvaihdon tapaan, sillä aihe saattaa vaihtua hyvin yllättävään suuntaan uuden näkökulman mukana. Alkuperäisen vuoron tuottanut (ja ”virheen” huomaava) puhuja tekee kummassakin esimerkissä itsenäisen päätöksen keskustelun jatkamisesta, eikä nosta väärinkäsitystä lainkaan sen tuottaneen puhekomppaninsa tietoon. Molempien kasvot säilyvät, ja parhaassa tapauksessa päästään eroon myös pitkittyneestä erimielisyyssekvenssistä.

Väärinkäsitys on kuitenkin oman päätöstyypinsä arvoinen eikä vain jyrkän aiheenvaihdon alalaji. Jyrkkä aiheenvaihdos on puhujan tietoisesti valitsema ratkaisu, jonka avulla hän voi itse muuttaa keskustelun suuntaa tehokkaasti. Väärinkäsitys taas tulee keskustelussa eteen yllättäen ja päätöksen erimielisyyssekvenssin lopettamisesta tekeekin väärinkäsityksen vastaanottaja, ei sen tuottaja. Väärinkäsitys jää myös näissä esimerkeissä tuottajaltaan täysin huomaamatta, mutta jyrkkä aiheenvaihdos tapahtuu tietoisessa yhteistyössä: jyrkkään vaihdokseen vastaajallahan olisi mahdollisuus myös ohittaa vaihtoyritys ja palata edellä keskusteltuun. (Vuchinich 1990: 130–131.)

Seuraava katkelma 2b on suorastaan oppikirjaesimerkki väärinkäsityksestä. Papin ja Railin pitkä keskustelu samaa sukupuolta olevien parien vihkimisestä on käynyt kiihkeänä. Railin mielestä pappien ei tulisi vihkiä pareja vasten tahtoaan ja

vetoaa lakiin (r. 12). Pappi kontrastoi kannanoton vähättelemällä lain vaikutusvaltaa, ja vertaa tasa-arvoisen avioliiton kirkolle aiheuttamaa tilannetta liikennesääntöjen noudattamiseen: jokainen toimii omantuntonsa mukaan (r. 18–27). Papin erimielisen kannanoton sisältävä vertaus ei kuitenkaan avaudu Railille, vaan hän ymmärtää papin sanat kirjaimellisesti.

Esimerkki 2b: Ei saisi ketään pakottaa vihkimään

((poistettu 9 riviä))

08 Raili: ni- nii, (.) joo-o, (.) muttak- ei saisi ketään
 09 pakottaa vihkimään sitten niitä (.) ee-
 10 miespareja ja naispareja.
 11 Pappi: nii mutta m[m-
 12 Raili: [↑LAki määrää s[en.
 13 Pappi: [nii ja juu se on vaan
 14 niinkun laki.
 15 Raili: mm.
 16 Pappi: >se_on se< on nyt- ku Suomen laissa on se että,
 17 Raili: jo[o.]
 18 Pappi: [et-] että mu- mä itte ajattelen tätä lakia
 19 vähän sillee että mt. (.) #öö:# (0.5) tuolla on
 20 vaikka liikennevalot.
 21 Raili: joo,
 22 Pappi: ja jos_se on punasella nii sillon ei mennä.
 23 Raili: ei men[nä,
 24 Pappi: [ni (.) mähän voin sanoa että mähän meen
 25 jos mua huvittaa.
 26 Raili: mm. (0.2) fhehe ↑jooƒ,
 27 Pappi: et e- ei se oo sen kummempi juttu.
 28 Raili: **ƒniihi jooƒ. (.) ja mennään kans[sa.]**
 29 Pappi: [nii.]
 30 Raili: **kylä- ne- n- niitä rikkomuksia on niitä et**
 31 **mennään punasia kohti.**
 32 Pappi: njoo ja sit #joskus tulee rangaistuksia ja
 33 joskus ei tule että#.
 34 Raili: **minä olen itsekin kerran menny päin puna[sia.]**
 35 Pappi: [oho?]
 36 Raili: ei ketään näkyny kummallakaan puolella nii miä
 37 aattelin että mitä minä tässä seison,
 38 Pappi: nii, (0.4) ƒse on kyllä tottaƒ.
 39 Raili: nii ja men[in.
 40 Pappi: [se on kyllä vähän #öööm# (.) @mutta
 41 Juƒmala näkiƒ@.
 42 Raili: ƒ↑Ju::mala näki kylläƒ.
 43 Pappi: ƒnii varmaan ajatteli et @mi[täs Raili@ƒ.
 44 Raili: [fhehe jooƒ
 45 Pappi: ƒ@tuolla nyt[te@ƒ.]
 46 Raili: [ƒmites] tua:lla Raili meniƒ.
 47 Pappi: joo ei kyllä mä oon samaa mieltä mä oon

48 joskus- (.) Riihimäellä on sellaset liikennevalot
49 jotka on läpi yön päällä,

Erimielisyyssekvenssin eteneminen keskeytyy hetkeksi, sillä Raili syventyy riviltä 15 lähtien papin liikennevalovertauksen ymmärtämiseen erimielisten vuorojen tuottamisen sijaan. Raili tukee kerrontaa dialogipartikkeleilla *mm* ja *joo* sekä vahvistaa ymmärtävänsä sen sisältöä toistamalla papin sanat *ei mennä* (r. 23). Pappi paljastaa mielipiteensä – jokainen voi toimia omantuntonsa mukaan – riveillä 24–25. Lyhyen prosessoinnin jälkeen Raili naurahtaa tälle innostuneesti, tuottaen *joo*-partikkelin tavallista korkeammalla intonaatiolla (r. 26).

Keskustelu etenee sujuvasti ja syvässä samanmielisyudessa aina riville 34 saakka. Siinä kohtaa Railin väärinymmärrys tulee kuitenkin eksplikoiduksi: hän puhuu moraalisten valintojen sijaan konkreettisista liikennevaloista, ja kertoo itsekin kävelleensä punaisia päin.

Seuraava katkelma ei ole yhtä selkeä tapaus kuin esimerkki 7b, sillä siinä väärinkäsitys tapahtuu tulkintani mukaan preferenssijäsennyksen tasolla. Väärinkäsitys on kuitenkin yksi todennäköisimmistä selityksistä keskustelun epätavalliselle kululle.

Esimerkissä 7b Julia kertoo messujatkoilla tuttavastaan, jolla on ongelmia antaa anteeksi läheisilleen. Kertomuksen päätteeksi hän kehuu papin anteeksiannosta pitämää saarnaa ja antaa ymmärtää, että sen kuultuaan myös tuttava olisi muuttanut toimintaansa (r. 24–27). Pappi suhtautuu oletukseen erimielisesti, ja aloittaa erimielisyyssekvenssin kannanotolla, jossa painottaa jokaisen omaa vastuuta ajatuksistaan (r. 28–35). Sekvenssi hiipuu kuitenkin heti alettuaan, sillä Julia ei noteeraa papin vuoron erimielisyyttä.

Esimerkki 8b: oispa hänkin nyt ollu kuulemassa

+ = papin katse

((poistettu 23 riviä))
24 ->Julia: °että tota:°. (.) et sillai ajattelin et oispa
25 ollu hänki nyt kuulemassa ni ois vähän ehkä
26 tutkiskellu. ei_se auta ku mä fсанон eh he
27 he hef,
28 Pappi: ni ky- kyl se- nii ja +sit se +täytyy jotenki
pap +.....+katsoo pois-->
29 myös itte löytää e[t mo]nta kertaa
30 Julia: [joo.°]
31 Pappi: kun toinen sanoo ni, [(.)] et+tä +täytyy it-
pap ->+, , , +katsoo JUL-->

- 32 Julia: [°joo°].
 33 Pappi: itte näit[ä ju]ttuja
 34 Julia: [NII,]
 35 Pappi: käydä läpi tota,
 36 Julia: **et** ↑turh↓aan niinku kuluttaa itseään °kantaa
 37 **tollasta** [(--).°
 38 Pappi: [JOO SE ON HIRVEE katkeruus +on hirvee
 pap ->+
 39 syömäri. (.) energiasyömäri.

Julia suhtautuu papin erimielisyyttä sisältävään vuoroon hyvin vastaanottavaisesti – siitakin huolimatta, että se eksplikoi täysin vastakkaisen näkökannan: pappi ei koe voivansa vaikuttaa ajatuksiin, vaan korostaa jokaisen omaa vastuuta nesessiivisen *täytyy*-verbin ja *itte*-pronominin toisteisella käytöllä (r. 28–35). Julia kuitenkin yhtyy näihin mielipiteisiin kovaan ääneen tuotetulla *NI*-partikkelilla (r. 34), joka ilmentää affiliaatiota ja ymmärrystä (Sorjonen 2001: 280–281.) Heti papin saatua vuoronsa loppuun Julia jatkaa keskustelua saumattomasti, kuin papin vuoroa täydentäen: *et*-partikkelilla alkava vuoro (r. 36–37) on täysin samoilla linjoilla, kuin mitään erimielisyyttä ei olisi ollutkaan. Papin onkin helppo yhtyä Julian näkemyksiin (r. 38–39), ja erimielisyyssekvenssi päättyy ilman toista erimielistä vuoroa.

On mahdollista, että Julia jättää papin varovaisesti esitetyn kontrastoinnin (r. 28 eteenpäin) huomiotta tarkoituksella. Konteksti ei kuitenkaan anna sille perusteita, sillä erimielisyyssekvenssi ei ole pitkittynyt, vaan se on vasta hädin tuskin alkanut: Julialla ei pitäisi olla painetta päästä sekvenssistä takaisin muuhun keskusteluun. Nainen ei epäröi esittää erimielistä vastausta papille myöskään esimerkissä 4 (r. 13–15). Lisäksi Julian ensimmäinen samanmielisyyden osoitus tuotetaan spontaanisti ja kovaan ääneen jo papin puheen päälle, ennen vuorovaihdon mahdollistavaa kohtaa (kesken rivin 33). Vatasen (2018) mukaan juuri tällainen päällekkäispuhunta on yksi ymmärryksen osoittamisen tyypillisistä piirteistä, jolla päällekkäisen vuoron tuottanut puhuja osoittaa myös omaavansa itsenäistä tietoa tai pääsyä puheenaiheeseen. (Mts. 116.) Papin reaktiokin osoittaa, että Julian päällekkäinen *NIIN*-partikkeli tulkitaan erittäin samanmieliseksi ja preferoiduksi; pappi ei keskeytä puhettaan tai toista vuoron sisältöä myöhemmissä vaiheissa keskustelua osoittaakseen, että jotain tärkeää olisi jäänyt sanomatta tai keskeytynyt. (Mts. 118.)

Mielestäni todennäköisin mahdollisuus onkin, että Julia ymmärtää papin erimielisyyden aloitusvuoron ”väärin”: hän ei tulkitse sitä tilanteessa lainkaan erimieliseksi, vaan jatkaa keskustelua samanmielisyyden vallitessa. Vaikka pappi torjuu Julian väitteen ja toteaa melko suoraan, ettei usko voivansa vaikuttaa muiden

ajatuksiin, vuoro on tuotettu neutraalissa nollapersoonassa, joka vähentää kontrastia Julian vuoroon.

Painavin syy väärinkäsityksen syntymiselle voisi kuitenkin olla papin erimielisyyden sekventiaalinen asema: erimielinen vuoro on jälkijäsen Julian edellä tuotamaan kehuun. Kehuminen puolestaan aiheuttaa preferenssijäsennykseen poikkeustilanteen: erimielisyyden osoittaminen onkin tällöin vastaanottajalta odotettua ja preferoitua, samanmielisyyden ilmaisu taas preferoimatonta toimintaa. (Kts. Sepänen 1995: 65; Pomerantz 1984.) Vaikka pappi vuorossaan nostaa erimielisyytensä kohteeksi ajatuksen siitä, että pystyisi muuttamaan muiden ajattelua eikä ota kantaa saarnansa hyvyyteen, voi Julia tulkita vastustelun (tilanteen velvoittamaksi) vaatimattomuudeksi. Tästä näkökulmasta katsottuna keskustelussa on vain preferoituja vuoroja, joihin kehua lukuun ottamatta onkin luonnollista reagoida samanmielisesti. Tilanteen tulkinta ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista, sillä suomalaisesta aineistosta tehdyn tutkimuksen mukaan kehut eivät välttämättä aiheuta poikkeustilanteita, vaan kehujen vastaanottajat hyväksyvät ne myönteisesti reagoimalla (Etelämäki ym. 2013: 472).

Aineiston kaksi väärinkäsitystä syntyivät eri tavoin. Esimerkin 2b väärinkäsitys syntyy selkeästi papin käyttämästä vertauksesta, jonka Raili ymmärtääkin kirjaimellisena: papin vuorossa luvallisuutta kuvastavat liikennevalot muuttuvatkin naisen puheessa konkreettisiksi liikenneseikkailuiksi. Esimerkissä 7b väärinkäsitys syntyy vaikeammin osoitettavalla rakenteen tasolla: Julia ei huomioi papin kontrastivoivaa vuoroa, vaan reagoi siihen äärimmäisen samanmielisesti. Tällainen väärinkäsitys ei välttämättä tule huomatuksi itse keskustelussa, mutta se tekee keskustelun kulusta epätavallisen.

Esimerkissä 2b pappi reagoi väärinkäsitykseen hieman huvittuneesti: hymyilevät vuorot ja leikilliset kommentit muuttavat koko keskustelun suunnan. Pappi ei siis nosta väärinkäsitystä esiin tai pyri palaamaan alkuperäiseen, väittelyäkin aiheuttaneeseen aiheeseen, vaan antaa erimielisyyssekvenssin päättyä. Väärinkäsityksen huomaajalle saattaa siis langeta yllättävää valtaa: hän voi päättää, onko aiempi keskustelu palaamisen arvoinen, vai meneekö mukaan uuteen aiheeseen.

Esimerkissä 7b tällainen tietoinen erimielisyyssekvenssin päättäminen ja väärinkäsityksen ohittaminen ei ole samalla tavoin mahdollista. Vaikka aineistoa tarkasti tutkimalla jonkinlainen väärinkäsitys todistetusti tapahtuu, sitä on vaikea huomata – saati paikallistaa – ripeässä keskustelussa. Julian kontekstissaan yllättävät,

vahvan samanmieliset vuorot eivät myöskään koidu ongelmallisiksi: kun samanmielisyys on keskustelussa joka tapauksessa preferoitua, on papin helppo jatkaa keskustelua eteenpäin niiden pohjalta.

4.5 Vetäytyminen

Erimielisyyssekvenssi voi päättyä myös sanattomasti. Jos toinen osanottajista poistuu keskustelusta joko lopettamalla vuorojen tuottamisen tai lähtemällä tilanteesta fyysisesti, puhutaan vetäytymisestä (*withdrawal*). Tällöin erimielisyys jää ratkeamatta, mutta tilanne päättyy. Vuchinichin (1990) mukaan vetäytyminen on yleistä vahvoissa konfliktitilanteissa, joissa tunteet ovat saaneet puhujan suunniltaan ja tehneet jatkamisesta mahdotonta. Toisaalta vetäytyminen voi olla myös harkittu, strateginen valinta, jolla voidaan kumota keskustelukumppanin näkemys sanattomasti. (Mas. 132.)

Esimerkki 5b on aineistoni ainoa katkelma, jossa erimielisyyssekvenssi päättyy vetäytymiseen. Seurakuntalainen Kari on sekvenssin alussa painottanut, kuinka anteeksiantaminen on suorastaan velvollisuus. Pappi aloittaa erimielisyyden kontrastoivalla pohdinnalla siitä, kuinka vaikeaa se kuitenkin on (r. 15 eteenpäin). Tilanteen erimielisyyssekvenssi ei ole voimakas, mutta hiljalleen Kari vetäytyy keskustelusta yhä harvenevin dialogipartikkelein. Jättäytyminen täysin sivuun kertoo kuitenkin jonkinlaisesta ongelmasta.

Esimerkki 5b: Vaikee on antaa anteeks

```
((poistettu 3 riviä))
04 Kari: [ja se että pitäs- pitäs muistaa
05 että y- (.) tämä juuri että (.) että <antaa
06 anteeks>.
07 Pappi: mm, ((nyökkää))
08 Kari: se on suuri asia.
((poistettu 6 riviä))
15 Pappi: [mut]ta va- vaikee
16 on antaa anteeks jos *toinen ei* pyydä *
pappi *.....*käden heilahd.*
17 *anteeks.*
pappi *käsi,,,,,* pöydälle
18 Kari: °ju[u.h]°.
19 Pappi: [se] se ois niinku se lähtökohta että% toinen-
20 anna %nyökyttelee-->
21 Pappi: *jos joku toi*nen tekee *pahaa niin *sen pitäis
pappi *.....*nostaa kät.*käsi ylh. *heilautus--
22 *pyytää * anteeks%.
pappi *käsi ylh.*laskee kättä->
anna ----->%
```

23 Kari: °j[**uu**°. ((**nyökkää**))

24 Pappi: [sil]lon on helpompi *antaa.
pappi ---->*

25 Kari: °**juu** (.) **just**°. ((**nyökkää**))

26 Pappi: se on aika korkea kynnyksellä silloin kun %(.) toinen
anna %nyök.-->

27 Pappi: tekee meille pahaa ja sit se ei edes pyydä
28 anteeks.

29 Kari: °**nii**[n **just**]°.

30 Anna: [mm-↑m],

31 Pappi: mä en tiedä%.

32 anna ----->%

33 Pappi: mä en ainakaan heti kykene siihen.
34 ((2.0))

35 Pappi: en mä pysty- emmä oo niin hurskas ihminen että

36 Anna: nii[h.

37 Pappi: [mä °pystyn heti°.

38 Kari: °**joo j[ust.**° ((**äänettömästi**))

39 Olga: [krhm (.) %tänä%na päivänä (- -) mä oon tehnyt
kari %....%pää ja katse alas sivulle->

40 Olga: nii paljo& tö&itä sen anteeksiantamisen kanss[a et]

41 Pappi: [nii.]
kari ->&...&pää ja katse Olgaan->

42 Olga: ma aattelin et minkä taki tää nyt ei- ei <rat
43 kai↑se>%(.) mut mä tunsin et ↑tänän (.) että
kari ->%

44 mun pitikin teha sita töitä paljon ja tänän sit
45 siinä armon pöytällä (.) n[i,

46 Pappi: [joo,

47 Olga: tunsin et nyt ottettiin °po[is]°.

48 Pappi: [joo. (.) mut s- se
49 kyllä kannattaa sie- sit lähtee he-ekana sitä
50 %työ%stää koska, (.) vaikka on itseä kohtaan tehty
kari %...%nostaa katseen pappiin->>

51 väärin koska se kääntyy katkeruudeks ↑hy%vin
olga %-nyökkää
anna %-nyökkää

52 ↓äkkiä. (.) ja se rupee syömään.

Kun pappi aloittaa pohdintansa anteeksiantamisesta (r. 15 eteenpäin), muutoin puhelias Kari siirtyy vastailemaan vain dialogipartikkelein. Papin polveilevan vuoron keskelle olisi vaikea tuottaakaan pidempiä vuoroja, mutta hiljenemistä saattaa edistää institutionaalisen tilanteen luoma roolitus: pohtiessaan anteeksiantoa, päivän saarnankin aihetta, pappi näyttäytyy vahvemmin hengellisenä asiantuntijana kuin niitä näitä jutustellessa. Maallikkona olisi normien vastaista puhua asiantuntijan päälle, ja tämän mielipiteidenkin arviointi voisi olla ongelmallista. (Raevaara ym. 2001: 16–17.)

Lopulta pappi päättää yksinpuhelunsa loppupäätelmään, ettei ole *niin hurskas ihminen* (r. 35), että pystyisi helposti antamaan anteeksi ilman loukanneen osapuolen oma-aloitteista anteeksipyyntöä. Vaikka pappi puhuukin tässä korostetusti itsestään *mä*-pronominia käyttäen, lausunto luo kontrastin paitsi Karin aiempaan,

anteeksiantamisen tärkeyttä painottaneeseen kannanottoon (r. 4–6), myös lukuisiin tunnettuihin Raamatun kohtiin, jotka esittävät anteeksiannon – ilman anteeksipyynn- töäkin – eräänlaiseksi kristittyjen velvollisuudeksi. (Aamenesta öylättiin: s.v. An- teeksiantamus.) Raamattuun vaikuttaisi alussa viittaavan myös Kari: hän käyttää vuorossaan nesessiivistä modaaliverbiä *pitäs*, joka implikoi velvollisuutta johon- kin. (VISK § 1573.)

Papin kontrastoivaa erimielisyyden aloitusta ei seuraa suora erimielisyyden osoitus. Sen sijaan Kari pysyttelee hiljaa ja tuottaa harvakseltaan yksittäisiä partik- keleita tai partikkeliketjuja. Mies myös pysyy harvinaisen paikallaan ja eleettö- mänä: kontrasti vieressä istuvaan, papin vuoroille runsaasti nyökyttelevään Annaan (r. 20 eteenpäin) on suuri. Lopulta Kari tuottaa katse pois käännettynä *°joo just.°* - partikkeliketjun (r. 38). (VISK § 859.) Kirjaimellisesta myönteisestä merkitykses- tään huolimatta vuoro ei vaikuta täysin samanmieliseltä: papin vuoron jälkeen Ka- rilla olisi ollut mahdollisuus jatkaa keskustelua – myötäilemällä tai kyseenalaista- malla –, mutta hän ei tee kumpaakaan. Pitkin sekvenssiä hiljenevät partikkelivas- taukset valmistavat keskustelun päättämiseen. Rivin 38 vuoro tekee siitä lopullista: pois päin käännetty katse ja lähes äänetön vuoro irrottavat Karin keskustelusta, jota hän itse oli vahvasti aloittamassa (r. 4–6, 8).

Dialogipartikkelien ketjut ylläpitävät keskustelussa vallitsevaa puheenai- hetta, mutta pitkittyessään ne myös kiihdyttävät sitä: kun keskusteluun ei saada uutta materiaalia, se ei voi kehittyä eteenpäin. (Ks. Luopa 2016: 12.) Erityisesti kahdesta peräkkäisestä vastaanottopartikkelista muodostuvat vuorot implikoivat to- piikin vaihtumista: juuri partikkelijonon toinen partikkeli ilmaisee, että vuoro luo- vutetaan toiselle puhujalle, sillä keskustelu on puhujan osalta kuihtumassa. (Sorjo- nen 2001: 261–262.)

Monenkeskisessä keskustelussa yhden henkilön vetäytyminen ei kuitenkaan tarkoita koko keskustelun loppua. Osa muista kirkkokahvien osallistujista pääsee vasta vauhtiin, kun varsinainen erimielisyyssekvenssi jo päättyy Karin vetäytymi- sen myötä: aiemmin hiljainen Olga intoutuu kertomaan aiheeseen liittyvän tarinan omasta elämästään (r. 39 eteenpäin), jolla tukee papin näkemystä anteeksiannon vaikeudesta. Tätä pappi kommentoi ohjeistuksella siitä, että anteeksianto on tärkeä taito, jota olisi syytä harjoitella (r. 48–52).

Mainitut Olgan ja papin vuorot ovat hyvin samansisältöisiä Karin alkuperäi- sen vuoron kanssa, mutta ne eivät silti saa häntä enää lähtemään mukaan

keskusteluun. Rivillä 38 tehty vetäytyminen jää pysyväksi, ja loppukatkelman Kari istuu pöydän päässä lähes paikoillaan, välillä sivulle tai muita puhujia katsellen. Vaikka sekvenssi päättyi jo aiemmin, jää jonkinlainen samanmielisyyden murtuma leijumaan Karin ylle. Hän ei liity takaisin keskusteluun ennen kuin aihe on täysin vaihtunut.

4.6 Yhteenvetoa aineiston päätöstyypeistä

Aineiston erimielisyyssekvenssit viedään päätökseen neljällä tavalla: 1) jyrkällä aiheenvaihdoilla, 2) myöntymisellä, 3) kompromissilla, 4) väärinkäsityksellä tai 5) vetäytymisellä. Näistä yleisimpiä olivat jyrkkä aiheenvaihto (4 sekvenssiä) ja myöntyminen (4 sekvenssiä).

Kuten jo syntytyyppien analyysissa luvussa 3.5 nostin esille, institutionaaliset roolit ohjaavat erimielisyyssekvenssienkin muodostumista. Päätöstyypeissä roolijako on selvä ja tiukempi kuin erimielisyyden synnyissä: esimerkiksi jyrkät aiheenvaihdot ovat vain papin resurssi. Jyrkillä aiheen vaihdoilla ohjailaan voimakkaasti keskustelun suuntaa, sillä topiikin vaihtumisen lisäksi ne tosiaan päättävät koko sekvenssin. Koska pappi on seurakunnan tilaisuuksissa instituution edustaja, hänellä on valtaa ohjailuun, ja direktiivisyyttä voidaan jopa odottaa häneltä, esimerkiksi seurakuntalaisten tasapuolisen huomioimisen välineenä.

Toiseksi keskustelua vahvasti ohjailevaksi päätöstyyppiksi paljastui väärinkäsitys. Väärinkäsityksistä ei sinänsä voi vetää suorita linjoja auktoriteetin vaikutuksiin, sillä ne ovat sattumalta tapahtuvia eivätkä itsessään heijasta mitään asemaa. Sattumalta molemmat aineistoni kahdesta väärinkäsityksestä ovat kuitenkin seurakuntalaisen tuottamia, jolloin ne tarjosivat papille jälleen keinon tilanteen ohjaimiseen. Pappi, jonka vuoroja väärinkäsitykset koskivat, päätti jättää nostamatta väärinkäsityksiä esille: hän ei korjaa tai kommentoi väärinkäsityksiä lainkaan, vaan jatkaa sujuvasti toiseen aiheeseen. Ainakin toisessa esimerkeistä päätös on tietoinen: hän voisi korjata seurakuntalaisen luulon, mutta päättää antaa sen olla, sillä sen avulla erimielisyyssekvenssi saatiin päätökseensä. Pappi tekee siis tietoisena, itsenäisen valinnan keskustelun tulevasta suunnasta.

Jyrkän aiheenvaihdon kanssa yhtä yleinen päätöstyyppi myöntyminen jakautuu tasaisemmin institutionaalisten roolien välillä: neljästä myöntymisestä kaksi tekee pappi, kaksi seurakuntalainen. Myöntyviä vuoroja tekevät niin pappi kuin seurakuntalaisetkin. Sen perusteella myöntyminen vaikuttaa neutraalilta

tavalta lopettaa erimielinen keskustelujakso: myöntyminen ei uhkaa kenenkään kasvoja eikä pakota keskustelua tiettyyn suuntaan, joten sen tekeminen on hyväksyttyä keltä tahansa.

Kaksi muuta myötäilevää tai jopa passiivista päätöstyyppiä, kompromissit ja vetäytyminen, olivat vain puolestaan seurakuntalaisten käytössä. Kompromissipäätöksissä on huomioitava, että se rakentuu vahvasti yhteistyössä: vaikka seurakuntalainen tarjoaakin myönnytystä, ei kompromissi toteudu, ellei pappi hyväksyisi sitä. Valta keskustelun suunnasta on tällöinkin institutionaalisella asiantuntijalla. On kuitenkin huomioitava, että molemmat aineistoni erimielisyyssekvenssin kompromissipäätökset ovat peräisin papin ja Railin pitkistä ja vaiheikkaasta raamattupiirikeskustelusta, jossa samaa sukupuolta olevien pariin vihkimiseen palataan kerta toisensa jälkeen. On mahdollista, että kompromisseja ei esiinny kuin selkeästi erimielisissä ja pitkissä erimielisyysjaksoissa – tai että kompromissin vaatimia neuvotteluja käydään vain jo tutuksi käyneiden keskustelukumppanien kanssa. Kompromissit olivat harvassa myös Vuchinichin (1990) aineistossa, ja hän toteaaakin, että niiden teko on vaativaa. (Mts. 135.)

Aineiston ainoan vetäytymisen tekee seurakuntalainen Kari, joka vetäytyy hiljalleen aloittamastaan keskustelusta, kun pappi esittää selkeästi erimielisen (vaikkakin sovussa esitetyn) kannanottonsa. Vaikka esimerkkejä on vain yksi, voisi kuvitella, ettei vetäytyminen ole samalla tavoin mahdollista instituution edustajalle: hänhän on yleensä vastuussa keskustelun etenemisestä, eikä esimerkiksi Kelan virkailija voisi vain lähteä pois tai mykistyä hankalankaan asiakkaan edessä. Siinä mielessä vetäytyminen voi olla mahdollista vain maallikoille, ja vain monenkeskisessä keskustelussa.

Seurakunnan tilaisuuksissa vastuu keskustelun päättämisestä näyttää siis olevan vahvasti papilla: siinä missä pappi voi viedä keskustelun nopeastikin uuteen suuntaan jyrkällä aiheenvaihdoksella, seurakuntalaiset eivät päättäne erimielisyyssekvenssiä kertaakaan itsenäisesti. Kompromisseissa he tekevät aloitteen päättämiseen, mutta sen hyväksymisestä päättää pappi. Myöntymisessä he voivat luopua kannastaan täysin tai osin, mutta tällöinkin päätös tapahtuu yhteistyössä papin kanssa. Vetäytyminen monenkeskisestä keskustelusta on lähimpänä erimielisyyden itsenäistä päättämistä, mutta tässäkin esimerkissä valta keskustelun suunnasta säilyy papilla: muiden osanottajien keskustelu ei pääty yhden henkilön

hiljenemiseen, eikä vetäytymisellä siten ole vaikutusta keskustelun suuntaan, vaan erimielisyys hiipuu pois.

5. Lopuksi

Tässä tutkielmassa osoitan, että institutionaaliset roolit vaikuttavat erimielisyyssekvenssien rakentumiseen vapaamuotoisissa mutta institutionaalisissa keskusteluissa. Olin kiinnostunut siitä, kuka erimielisyyssekvenssin osia tuottaa, ja oletukseni osui oikeaan: erimielisyyksien synty- ja päätöstyyppien käyttö jakautuu institutionaalisten roolien, asiantuntijan ja maallikon, välille.

Aineistoni mukaan keskustelujen vapaamuotoisuus ei poista institutionaalisen asiantuntijan eli papin vastuuta keskustelujen ohjaamisesta. Erimielisyyksien synty on spontaania ja rooleista riippumatonta toimintaa, eikä sitä voisi rajata vain asiantuntijoiden resurssiksi – erimielisyydet eivät ole arkikeskustelua lähentyvässä vuorovaikutustilanteessa lähtökohtaisesti ongelma, vaan luonnollinen osa mielipiteitä ja subjektiivisia tuntemuksia viliseviä vuoroja. Erimielisyyksiä voidaan jopa tarkoituksellisesti haastaa esiin, esimerkiksi haastavilla kysymyksillä.

Erimielisyyksien päättäminen on kuitenkin vahvasti papin hallinnassa: seurakuntalaiset eivät itsenäisesti päättää yhtään sekvenssiä, vaan viimeisen hyväksynnän keskustelun uudelle suunnalle antaa aina pappi. Toisaalta seurakuntalaisella on joissain tapauksissa jopa enemmän liikkumavapautta: hänen on mahdollista vetäytyä keskustelusta, puhetta johtavan papin ei.

Kaikista yleisin erimielisyyssekvenssien syntyyn vaikuttava tekijä on kannanotto: kannanottovuoro oli mukana lähes jokaisessa sekvenssissä. Päätöksissä oli enemmän variaatiota, mutta siellä yleisimmiksi nousivat papin aloittama jyrkkä aiheenvaihto sekä molempien osapuolien hyödyntämä myöntyminen.

Tutkin pappien kieltä vapaamuotoisessa keskustelussa myös kandidaatintyönsäni (Peltomaa 2016), ja siinä esille nousi erityisesti direktiivisyys. Samoin arkikeskustelujen erimielisyyksiä tutkineissa tutkielmissa on huomattu, että monesti direktiivisyys on yhteydessä erimielisyyksiin (ks. Silenti 2000, Tikkanen 2010). Aineistostani se ei kuitenkaan noussut samalla tavoin esiin, vaan erimielisyyksien syinä olivat enemmän kannanotot ja erilaiset oletukset. Ero voi toki johtua aineistosta, sillä tässä tutkielmassa käyttämässäni, vuonna 2016 kerätyssä aineistossa pappi ei ohjannut konkreettisia tilanteita, kuten kokouksia tai ihmisten liikkumista tilassa. Toisaalta direktiivisyyttä kietoutui myös näihin keskusteluihin, muttei suinkaan aina papin taholta: myös seurakuntalaiset esittivät vetoa.

Lisäksi on huomioitava, että tässä työssä tutkin tarkemmin ainoastaan aineistoni erimielisyyssekvenssejä: voihan olla, että direktiivisyyttä löytyisi paljonkin, mutta seurakuntalaiset eivät pitäneet niitä auktoriteettiaseman omaavan papin taholta ongelmallisina siten, että ne olisivat nousseet aineistoon.

Seurakunnan tilaisuuksissa käydyt erimielisyydet mahdollistavat lukuisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Tästäkin aineistosta olisi voinut tutkia esimerkiksi papin ja seurakuntalaisten nauruja (vrt. Haakana 1999), jotka pienenkin otannan perusteella vaikuttivat kantavan institutionaalaisia tai ainakin erimielisyyksiin liittyviä merkityksiä. Lisäksi ajan ja tilan riittäessä aineiston synty- ja päätöstyypien välisiä yhteyksiä olisi ollut mielenkiintoista vertailla: olisiko erimielisyyden synnyn osien, kohteiden ja aloitusten, lisäksi laajempienkin kokonaisuuksien välillä tietynlaisia tendenssejä? Tällainen vertailu olisi kuitenkin hedelmällisempää omaa aineistoani suuremmalla otannalla.

Lähteet

- ARMINEN, ILKKA 2005: *Institutional interaction. Studies of talk at work*. Aldershot: Ashgate.
- BERG, MAARIT 2003: Syytöksiä ja epäilyksiä: toimittajan ja poliitikon vuorovaikutuksesta televisiokeskustelussa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- BERG, MAARIT & MÄNTYNEN, ANNE 1990: *Väittelyn rakentumisesta. Erään arki-keskustelun analyysi*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- BROWN, PENELOPE – STEPHEN C. LEVINSON 1987: *Politeness: Some universals in language usage*. Studies in interactional sociolinguistics 4. Cambridge University Press, Cambridge.
- COULTER, JEFF 1990: Elementary properties of argument sequences. Teoksessa George Psathas (toim.): *Interaction competence*, s. 181–204. International Institute for Ethnometology and Conversation Analysis.
- DREW, PAUL 1991: Asymmetries of knowledge in conversational interaction. Teoksessa Ivana Marková ja Klaus Foppa (toim.): *Asymmetries in dialogue*, s. 21–48. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- DREW, PAUL – JOHN HERITAGE 1992: Analyzing talk at work: an introduction. Teoksessa Paul Drew ja John Heritage (toim.): *Talk at work: interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DREW, PAUL – MARJA-LEENA SORJONEN 2011: Dialogue in institutional interactions. Teoksessa Teun A. Van Dijk 2011 (toim.): *Discourse studies: a multidisciplinary introduction*, s. 191–216. Lontoo: SAGE.
- ETELÄMÄKI, MARJA – MARKKU HAAKANA – MIA HALONEN 2013: Keskustelukumppanin kehuminen suomalaisessa keskustelussa. Julkaisussa *Virtittäjä* 4/2013, s. 460–493.
- GOODWIN, CHARLES – MARJORIE HARNESS GOODWIN 1987A: Children's arguing. Teoksessa Susan U. Philips, Susan Steele ja Christine Tanz (toim.): *Language, gender & sex in comparative perspective*. Studies in the Social and Cultural Foundations of Language. Cambridge University Press.
- 1992: Assessments and the construction of context. – Teoksessa Alessandro Duranti ja Charles Goodwin (toim.): *Rethinking the context: Language as an interactive phenomenon*. Cambridge University Press.

- GRIMSHAW, ALLEN D. 1990A: Introduction. Teoksessa Allen D. Grimshaw (toim.): *Conflict talk. Sociolinguistic investigations of arguments in conversations*, s. 1–20. Cambridge University Press, Cambridge.
- 1990B: Research on conflict talk: envoi and reprise. Teoksessa Allen D. Grimshaw (toim.): *Conflict talk. Sociolinguistic investigations of arguments in conversations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- GRUBER, HELMUT 1998: Disagreeing: Sequential placement and internal structure of disagreements in conflict episodes. Julkaisussa *Text* 18 (4), s. 467–503.
- HAAKANA, MARKKU 1999: *Laughing matters: a conversation analytical study of laughter in doctor-patient interaction*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- 2001: Lääkäri, potilas ja nauru. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä ja Kari Eskola (toim.): *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*, s. 135–159. Tampere: Vastapaino.
- HAAKANA, MARKKU – SALLA KURHILA – NIINA LILJA – MARJO SAVIJÄRVI 2016: Kuka, mitä, häh? Korjausaloitteet suomalaisessa arkikeskustelussa. Julkaisussa *Virittäjä*, 120 (2), s. 255–292.
- HAAKANA, MARKKU – MARJA-LEENA SORJONEN 2011: Invoking another context: Playfulness in buying lottery tickets at convenience stores. Julkaisussa *Journal of Pragmatics* 43 (2011), s. 1288–1302.
- HAKULINEN, AULI 1997: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 13–17. Tampere: Vastapaino 1997.
- HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suom. Ilkka Arminen, O. Paloposki, Anssi Peräkylä, S. Vehviläinen ja S. Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- HERITAGE, JOHN – SUE SEFI 1992: Dilemmas of advice: aspects of the delivery and reception of advice in interactions between health visitors and first-time mothers. Teoksessa Paul Drew ja John Heritage (toim.): *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Cambridge University Press.
- HIRVONEN, LINDA 2016: *Miksi-kysymysten tehtävistä arkikeskustelussa*. Pro gradu, Helsingin yliopisto.
- KANGASHARJU, HELENA 1998: *Alignment in disagreement: building alliances in multiperson interaction*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- KNOBLAUCH, HUBERT 1990: The taming of foes. Informal Discussions in Family Talk. Teoksessa Ivana Markova und Klaus Foppa (toim.): *Asymmetries in Dialogue*, s. 166–194. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

- KOIVISTO, AINO 2011: *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- KS = KIELITOIMISTON SANAKIRJA.
- KURHILA, SALLA 1994: *Erimielisyys institutionaalisessa keskustelussa. Yliopiston opettajan ja opiskelijoiden vastaanottokeskustelujen analyysi*. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KÄÄNTÄ, LEILA – PENTTI HADDINGTON 2011: Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Teoksessa Pentti Haddington ja Leila Kääntä (toim.): *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*, s. 11–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. Julkaisussa *Virittäjä* 99, s. 337–358. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTINEN, ESA 2014: Uskonnollisen vuorovaikutuksen monet kontekstit. Teoksessa Riikka Nissi ja Aila Mielikäinen (toim.): *Sanaa tutkimassa*, s. 179–200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEVINSON, STEPHEN C. 1983: *Pragmatics*. Lontoo: Cambridge University Press 1983.
- LINDHOLM, CAMILLA – MELISA STEVANOVIC – ANSSI PERÄKYLÄ 2016: Johdanto. Teoksessa Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm (toim.): *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 9–31. Tampere: Vastapaino.
- LUHTASELA, ANJA 1945: *Raamattupiiri kristillisessä nuorisotyössä*. Käytännöllisen teologian laudaturkirjoitus. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.
- LUOPA, ANNA 2016: *"Kiusallinen hiljaisuus"*. Keskustelutauot ja puhujien keinot selvitä niistä kasvokkaiskeskustelussa. Pro gradu, Helsingin yliopisto.
- MIELIKÄINEN, AILA – RIIKKA NISSI 2014: Johdanto. Teoksessa Aila Mielikäinen ja Riikka Nissi (toim.): *Sanaa tutkimassa – näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön*, s. 17–25. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MONDADA, LORENZA 2014: *Conventions for multimodal transcription*. Saatavilla: https://mainly.sciencesconf.org/conference/mainly/pages/Mondada2013_conv_multimodality_copie.pdf. Viitattu 5.3.2020.
- MUILU, EETU 2014: *Onko tämä kieli uskonnollista? Tieteenfilosofinen ja tieteidenvälinen tutkimus käsitteestä ja luokasta "uskonnollinen kieli"*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

- NIEMI, JARKKO 2014: Two 'yeah but' formats in Finnish. The prior action engaging *nii mut* and the disengaging *joo mut* utterances. Julkaisussa *Journal of Pragmatics* 2014, s. 54–74.
- 2015: *Myönnyttelyn käytänteitä: erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- NISSI, RIIKKA 2010: *Totuuden jäljillä – Tekstin tulkinta nuorten aikuisten raamattupiirikeskusteluissa*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- 2014: Teksti ja sen kieliasu yhteisen huumorin lähteenä nuorten aikuisten raamattupiirikeskusteluissa. Teoksessa Aila Mielikäinen ja Riikka Nissi (toim.): *Sanaa tutkimassa – näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön*, s. 201–232. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAANANEN, LAURA 2012: *Jumala siunaa tota jätkää: Slangin ja uskonnollisen sanaston tehtäviä kolmen nuoren aikuisen kielessä*. Suomen kielen pro gradu tutkielma, Helsingin yliopisto.
- PELTOMAA, AMANDA 2016: *Pappien kielen piirteitä vapaamuotoisissa keskustelutilanteissa*. Kandidaatin tutkielma, Helsingin yliopisto.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1997A: Conversation Analysis: a new model of research in doctor–patient communication. Julkaisussa *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol.90 (4), s. 205–208.
- 1997B: Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet*, s. 177–203. Vastapaino: Tampere.
- PERÄKYLÄ, ANSSI – ESA LEHTINEN – PIRJO LINDFORS – PIRJO NIKANDER – JOHANNA RUUSUVUORI – LIISA TIITTULA 2002: Sosiaalisen suhteen rakentuminen vuorovaikutuksessa; Erään puhelinkeskustelun analyysi. Julkaisussa *Sociologia* 1/2002, s. 18–32.
- PIHLAJAMAA, KERTTU 2019: *Hei-partikkeli keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Helsingin yliopisto.
- POMERANTZ, ANITA 1975: *Second assessments: a study of some features of agreements/disagreements*. Väitöskirja. Irvine, University of California.
- 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.): *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. Cambridge, U.K., Cambridge University Press, s. 57–101.

- POMERANTZ, ANITA – HERITAGE, JOHN 2013: Preference. Teoksessa Jack Sidnell – Tanya Stivers (toim.): *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 210–228. Blackwell Publishing.
- RAEVAARA, LIISA 1989: No – vuoronalkuinen partikkeli. Teoksessa Hakulinen, Auli (toim.): *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*, s. 147–161. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus, s. 75–92. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- 2000: *Potilaan diagnoosiehdotukset lääkärin vastaanotolla: keskustelunanalyttinen tutkimus potilaan institutionaalisista tehtävistä*. Väitöskirja: Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2006: Kohteliaisuuttako vain? S-partikkeli virkailijoiden hakukysymyksissä. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara (toim.): *Arjen asiointia – keskusteluja Kelan tiskin äärellä*, s. 117–142. SKS.
- RAEVAARA, LIISA – JOHANNA RUUSUVUORI – MARKKU HAAKANA 2001: Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Markku Haakana ja Liisa Raevaara (toim.): *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia*, s. 11–38. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- RAEVAARA, LIISA – MARJA-LEENA SORJONEN 2001: Lääkärin kysymykset ja potilaan vastaukset. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.): *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*, s. 49–69. Tampere: Vastapaino.
- 2006: Vuorovaikutuksen osanottajien toiminta ja genre. Keskustelunanalyysin näkökulma. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin (toim.) 2006: *Genre – tekstilaji*, s. 122–150. Helsinki: SKS.
- RÄIKKÖNEN, HANNA 2008: *Argumentointiin liittyviä syytöksiä monenkeskisessä arkikeskustelussa*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- SACKS, HARVEY 1987: On the Preferences for Agreement and Contiguity in Sequences in Conversation. Teoksessa Graham Button & John R. E. Lee (toim.): *Talk and Social Organisation*, s. 54–69. Clevedon, Multilingual Matters.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2007: *Sequence organization in interaction: a primer in conversation analysis I*. New York: Cambridge University Press.

- SEPPÄNEN, MARINA 1995: *Erimielisyys toimittajien ja vieraiden välisessä keskustelussa. Erään tv-väittelyn analyysi*. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SILENTI, VIRPI 2000: *Erimielisyyssekvenssin rakentuminen. Erimielinen vuoro ja siihen vastaaminen monenkeskisessä arkikeskustelussa puolittutujen kesken*. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1989: Vuoronalkuiset konnektorit: mutta. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.): *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*, s. 162–176. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997: Korjausjäsenitys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 111–136. Tampere: Vastapaino.
- 2001: *Responding in Conversation: A study of response particles in Finnish*. John Benjamins Publishing Company.
- STEENSIG, JAKOB 2012: Conversation Analysis and Affiliation and Alignment. Teoksessa Carol A. Chapelle (toim.): *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing.
- STIVERS, TANYA 2008: Stance, Alignment, and Affiliation During Storytelling: When Nodding Is a Token of Affiliation. Julkaisussa *Research on Language and Social Interaction* 11 vol. 41(1), s. 31–57.
- STIVERS, TANYA – LORENZA MONDADA – JAKOB STEENSIG 2011: *The Morality of Knowledge in Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press 2011.
- TAINIO, LIISA 1993: *Kannanoton tulkinta keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, suomen kielen laitos.
- 1997: *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino 1997.
- TIETEEN TERMIPANKKI: vastasukaisuus ym.
- TIKKANEN, NITA 2010: *”Emmä voi sille sanoa.” Erimielisyyden ilmaisun keinot keski-ikäisten siskosten keskustelussa*. Pro gradu, Helsingin yliopisto.
- VATANEN, ANNA 2018: Responding in early overlap: Recognition onsets in assertion sequences. Julkaisussa *Research on Language and Social Interaction* 03 2018, vol. 51 (2), s. 107–126.
- VIIALA, SINI 2014: *Nauru Kelan virkailijan ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa*. Pro gradu. Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugri- ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

VISK = HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kie-lioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 7.3.2020. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>

VUCHINICH, SAMUEL 1990: The sequential organization of closing in verbal family conflict. Teoksessa Allen D. Grimshaw (toim): *Conflict talk. Sociolinguist investigations of arguments in conversations*. Cambridge, Cambridge University Press.

VERKKOLÄHTEET

Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto. Kirkon tiedotuskeskus. Saatavilla: <https://evl.fi/sanasto/>. Viitattu 20.4.2020.

Evangelisluterilainen kirkko 2010: *Kirkon ammattien ydinosaamiskuvauksia. Papin ydinosaaminen*. Saatavilla: <https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Papin+ydinosaaminen/b19f7283-87fa-05d8-3292-6d401e70bda8>. Viitattu 11.1.2020.

www.evl.fi/tietoakirkosta: *Kirkolliskokous*. Saatavilla: <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteke-kirkossa/kirkolliskokous#e9310b3c>. Viitattu 14.1.2020.

www.evl.fi/uutishuone: *Uusi avioliittolaki ja kirkko*. Saatavilla: <https://evl.fi/uutishuone/pinnalla-nyt/avioliittolaki#e9310b3c> Viitattu 14.1.2020.

Liite 1: Keskustelunanalyttiset litterointimerkit

Sävelkulku:

.	laskeva sävelkulku
;	lievästi laskeva sävelkulku
,	tasainen sävelkulku
?	nouseva sävelkulku
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta aloitettu tai sanottu jakso
↓	ympäröivää puhetta matalammalta aloitettu tai sanottu jakso
<u>sana</u>	(alleviivaus) painotettu sana tai sananosa

Tauot ja päällekkäispuhunta:

(.)	mikrotauko (alle 0.2 sekuntia)
(0.7)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosien tarkkuudella
=	puhunnokset liittyvät toisiinsa tauotta
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu

Puhenopeus ja äänen voimakkuus:

°sana°	ympäröivää puhetta hiljaisemmin sanottu jakso
SANA	ympäröivää puhetta voimakkaammin sanottu jakso
>sana<	ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso
<sana>	ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso

Hengitys ja nauru:

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.sana	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
ha ha	naurua
s(h)ana	(sulussa oleva h) hengitystä sanan sisällä, useimmiten naurua

Muuta:

£sana£	hymyillen sanottu jakso
#sana#	nariseva ääni
@sana@	äänien laadun muutos

san-	(yhdysmerkki sanan lopussa) sana jää kesken
sa:na	(kaksoispiste) edeltävän äänteen venytys
sanall_on	(alaviiva) sanat on lausuttu yhteen
(sana)	epäselvästi kuultu jakso
(-)	jakso, josta litteroiija ei ole saanut selvää
((sana))	litteroijan selventävä kommentti

Multimodaalinen toiminta

Kuvaan multimodaalista toimintaa kahdella tarkkuudella. Yksinkertaisia tai yksittäisiä eleitä tai ilmeitä kuvaan kirjallisesti.

((kuvaus))	vuoron perään kommentoiden, kuten kielellisiäkin piirteitä selventäessä
------------	---

Kun haluan osoittaa tarkemmin toiminnan alkamista ja päättymistä suhteessa muun sekvenssin etenemiseen, hyödynnän Lorenza Mondadan (2014) multimodaalisia litterointimerkkejä. Tarkemmin kuvatut multimodaaliset jaksot löytyvät litteraatista harmaalla.

* *	Toiminta sijoittuu kahden saman symbolin väliin. Symbolit löytyvät sekä puheriviltä että sen alta löytyvältä, harmaalta toimintariviltä, jotta ajoitus käy ilmi. Symboleina käytetään merkkejä *, +, & ja %, joilla ei ole muita tehtäviä.
*--->	Toiminta jatkuu,
---->*	kunnes sama symboli toistetaan.
>>	Toiminta on alkanut ennen esimerkikikatkelmaa.
--->>	Toiminta jatkuu esimerkikikatkelman päättymisen jälkeen.
...	Toiminnan valmistelu (esim. käden nostaminen tervehdykseen)
---	Toiminta aloitettu/toteutuu (esim. käden heiluttaminen tervehdyksessä)
, , ,	Toiminnasta vetäydytään